

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
IX 1990 Josef Jelínek

Úvahy, studie, poznámky, polemiky

Dilema "dělnicko-rolnické vlády"	AZ	[1 ÷ 7]
Informace o mezinárodním kolokviu v Bologni	hh	[8 ÷ 16]
Paolo Spriano v čs. historii	Hájek M.	[17 ÷ 18]
Netáraj Vilo! /Odpověď V.Plevzovi/	Hábl M.	[19 ÷ 23]
Přestaňte tančit "obkročák" kolem pravdy dějin	Hábl M.	[24 ÷ 25]
Snadno a rychle podle Vymazala o r. 1968	Hábl M.	[26 ÷ 31]
Redaktor Kmeň na symposiu "Literatura v exilu"	ky	[32 ÷ 33]
Redakci Rudého práva	Kenclová J.	[34]
Odchod Štrougala, posílení konzervativců	Slánský R.	[35 ÷ 36]
"Realpolitik" a realismus	Šamalík F.	[37 ÷ 45]
Kauza Československo	Štern J.	[46 ÷ 47]
Licoměrnosti a diskrepance	Vrabc V.	[48 ÷ 54]
Turistická válka	Zukal R.	[55 ÷ 58]

Vzpomínáme na Josefa Smrkovského

Vybočil z řady /Výňatek z rukopisu/	Vrabc V.	[60 ÷ 72]
-------------------------------------	----------	-----------

Příspěvky pro mezinárodní symposium Československo 1918-1988

Československo v evropském dění 1968	Císař Č.	[73 ÷ 80]
Ke stavu a problémům historického bádání a poznání o roce 1968 v Československu	Kohout L.	[81 ÷ 88]
Demokracie a socialismus	Vrabc V.	[89 ÷ 94]

Fejetony a reportáže

Jak se nám zachtělo svobody	Kantárková E.	[95 ÷ 104]
Jak jsem chtěla prorazit	Šulcová O.	[105 ÷ 107]

Verše

Domov, Na schůzi, Echo /varianta/	Bergšolcová O.	[108 ÷ 110]
-----------------------------------	----------------	-------------

Ze sovětské perestrojky

Co je právní stát?

KJ

[111 ÷ 116]

Rizika přestavby /Dva čl. ekonomové
o sovětské přestavbě v časopise EKO/

Urban E., Šulc Z. [117 ÷ 130]

Dokumenty

Prohlášení účastníků obzvodného procesu z r.1968

[131 ÷ 132]

Intervence sústane intervencí /K 20. výročí
21.srpna 1968 - kolektivní stanovisko zasláné
čl. stranickým a ústavním orgánům a pět
účastníků intervence/

[133 ÷ 140]

[141]

Dopis vrcholným orgánům strany a státu

Komárová M.

Prohlášení prezidia SPD k 20. výročí vstupu
pět států Varšavského paktu do Prahy

[142 ÷ 143]

Úvahy, studie, poznámky, polemiky

Dilema "dělnicko-rolnické vlády"	AZ
Informace o mezinárodním kolokviu v Bologni	hh
Paolo Spriano v čs. historii	Hájek M.
Netáraj Vilo! /Odpověď V. Plovzovi/	Hřebí M.
Přestaňte tančit "obkročák" kolem pravdy dějin	Hřebí M.
Snadno a rychle podle Vymazala o r. 1968	Hřebí M.
Redaktor Kmene na sympoziu "Literatura v exilu"	ký
Redakci Rudého práva	Enclova J.
Odchod Štrougala, posílení konservativců	Slánský R.
"Realpolitik" a realismus	Šamalík F.
Kauza Československo	Štern J.
Licoměrnosti a diskrepance	Vrabec V.
Turistická válka	Zukal R.

Vzpomínáme na Josefa Smrkovského

Vybočil z řady /Výňatek z rukopisu/	Vrabec V.
-------------------------------------	-----------

Příspěvky pro mezinárodní sympozium Československo 1918-1988

Československo v evropském dění 1968	Císař Č.
Ke stavu a problémům historického bádání a poznání o roce 1968 v Československu	Kohout L.
Demokracie a socialismus	Vrabec V.

Fejetony a reportáže

Jak se nám zachtělo svobody	Kantárková E.
Jak jsem chtěla prorazit	Šulcová O.

Verše

Domov, Na schůzi, Echo /varianta/	Berggolecová O.
-----------------------------------	-----------------

Ze sovětské perestrojky

Co je právní stát?

MJ

Rizika přestavby /Dva čs. ekonomové
o sovětské přestavbě v časopise EKO/

Urban E., Šulc Z.

Dokumenty

Prohlášení účastníků obrodného proce z r.1968

Intervence zůstane intervencí /K 20. výročí
21.srpna 1968 - kolektivní stanovisko zasláné
čs. stranickým a ústavním orgánům a pěti
účastníkům intervence/

Dopis vrcholným orgánům strany a státu

Kovářová M.

Prohlášení presidia SPD k 20. výročí vstupu
pěti států Varšavského paktu do Prahy

Dilema "dělnicko-rolnické vlády"

Zahraniční komentáře k říjnovému plénu ÚV KSČ, původně připravovanému jako "ideologické", právem toto "hlavní téma" přešly téměř bez povšimnutí a plnou pozornost soustředily na početné "kádrové" změny ve vedení strany a státu. Dominoval v nich "pád" L.Štrougala, považovaného za hlavního a vlastně jediného reformátora v čs. vedení.

Tento pád však už byl jenom dovršením toho, co se stalo téměř před rokem, na 7. plénu v prosinci 1987, kdy se M. Jakeš za pomoci svých tajemnických druhů z garnitury "zvatelů" stal generálním tajemníkem a G.Husákovi byla prozatím ponechána jen ~~řada~~ reprezentační funkce presidenta. Od té doby už byl L.Štrougal zcela v zajetí "dělnicko-rolnické vlády" vytvořené s takřka dvacetiletým spožděním a byla jen otázka času, kdy bude tato prý "korouhvička", která přivedla "ekonomiku a další společenské úseky do kritických situací a dnes volá po nových principech řízení", jak jej neadresně charakterisoval v Rudém právu /6.10./ několik dní před likvidací jeden z čelných aparátníků ÚV, hozena přes palubu. /Ve skutečnosti ovšem šance L.Štrougala skončily již po návštěvě M.Gorbačova v dubnu 1986, která ukázala, že jeho hlavní potenciální reformátorský partner G.Husák nedokázal využít příznivé situace v SSSR k mocenskému evratu ve prospěch čs. reformních sil/

Pravda ovšem je, že se Štrougalův odchod spolu s ostatními personálními změnami původně zřejmě připravoval na dobu pozdější, snad na počátek příštího roku. Byl-li však neočekávaně spěšně zařazen jako mimořádný /ve skutečnosti však hlavní/ bod na "ideologické plénum", nutno "zásluhy" o tuto akceleraci paradoxně přičíst - M.Gorbačovovi. Způsob, jakým on řešil své problémy s narůstající konservativní opozicí proti perestrojce /či dokonce přímo hrozícímu puči?/, nepochybně inspiroval čs. tajemnickou moc, aby se stejným "gorbačovovským" způsobem zbavili sice již realitě přizpůsobeného, ale přece jen občas remcajícího potenciálního reformátora ve svých řadách a přitom částečným omlazením těchto řad vzbudili dojem, že se tu děje cosi pro přestavbu pozitivního.

Lze však opravdu sérii personálních změn ve vedení strany a státu odbyť mávnutím ruky jako pouhé mimikry, které mají jen

zakrýt antireformátorskou povahu mocenské garnitury, která dále upevnila své pozice?

Zdá se, že takový pohled je příliš povrchní a zlehčuje schopnosti těch, kteří dnes třímají moc ve svých rukou. Poslední plénium totiž ukázalo, že tato garnitura je přece jen v jisté míře schopna něčeho, co se zatím zdála zcela postrádat: vypracování určité strategie, dlouhodobější koncepce svého vládnutí. Netýká se to ovšem strategie přestavby společnosti, kde zatím improvizace a polovičatosti v ekonomické reformě ve spojení s propagandistickou interpretací starého haraburdí "národní fronty" jako politického pluralismu plně prokazují neschopnost překročit svůj stín. Poslední plénium však ukázalo, že garnitura, která převzala plně moc do svých rukou, zformulovala a snaží se realizovat dlouhodobou strategii svého přežití i v generaci svých nástupců.

10. plénem ÚV KSČ "kádrové" změny neskončily, ale začaly. Mnohé z nich mají jen povahu provizoria. XVIII. sjezd strany byl svolán o rok dříve právě proto, aby na něm byl proces, jehož jádrem je střídání generací, dovršen bez rizika pro ty, které zákony přírody nutí přemýšlet o konci své politické kariéry /vždyť někteří už překročili sedmdesátku a proti špatnému zdravotnímu stavu nejsou nám platné ani "zásluhy" někdejšího kandidáta na funkci předsedy dělnicko-rolnické vlády/.

Je to už více než půdruhého roku co se po republice rozletěl projev herce E. Kopeckého, který na sjezdu dramatických umělců vyzval k odchodu ty, kteří přivedli tuto zemi na pokraj bankrotu. Když mu A. Indra na sjezdu čs. výtvarných umělců odpovídal /aniž jej jmenoval/, neopomenul ~~získat~~ jeho i jiné poučit, že s "padáním hlav" to není tak jednoduché. "Ano," řekl, "přestavba si svými nároky v mnoha případech určitě vynutí nástup nových lidí, zejména mladých - takové jsou konec konců i zákony života. Ale ti noví lidé se nemohou zjevit jako deus ex machina! Musí to být lidé osvědčení v práci, spojení se životem společnosti; musí umět více, musí být lepší než jejich předchůdci, musí prokázat schopnost navázat na vykonané dílo a úspěšně je rozvíjet."

Kádrové plénium ukázalo, že v "kádrové práci" se tentokrát

nezahálelo a v uplynulém jednapůlletém období se slova nerozcházel s činy. A tak když přišla ta pravá chvíle, jako deus ex machina se ta skutečně objevila tak početná garnitura "mladých" padesátníků a čtyřicátníků, "osvědčených v práci" /normalizační/, "spojených se životem" /dosavadních normalizačů/, "lepších než jejich předchůdci" /většina z nich se může vykázat vysokoškolským diplomem/, kteří hned po svém nástupu "museli prokázat schopnost navázat na vykonané dílo" /třebas při osobním řízení pohotovostních pluků potlačujících pendreky, vodními děly, obrněnými transportéry a slznými granáty pražské výroční demonstrace/, až oči přecházely.

Galavy 70. výročí vzniku ČSR a mezinárodní vědecké sympo- sium na toto téma poskytly příležitost, aby omlazená či spíše o mládší rozšířená "dělnicko-rolnická vláda" ihned po svém nástupu demonstrovala před domácím i světovým publikem, jak rozhodně a bez zaváhání hodlá s nabytou mocí nakládat a používat ji proti všem, kteří odpovídají "obrazu nepřítele", který vyvolala ze záhrobí 50. a 70. let. Mocenská strategie na přežití totalitní moci nastolené před dvěma desetiletími za pomoci zahraničních armád se tedy zdá úspěšně naplňovat i v době perestrojky své základní heslo: vydržet!

Ovládnutí rozhodujících mocenských posic ve straně a jejich "převodových pákách" /parlament, "národní fronta", vlády, odbory a jiné "masové" organizace, sdělovací prostředky atd./ je sice prvořadou otázkou pro přežití té či oné garnitury moci v určité chvíli, je však pouze prvním krokem, po kterém musejí následovat další, na nichž teprve bude záviset úplná odpověď, k níž také patří: na jak dlouho? A tady už, přes mimořádnou nadprodukcí "programových" projevů a prohlášení ve vrcholných orgánech moci, politický analyzátor marně hledá stopy po promyšlené, ucelené strategii vládnutí. Nejde přece jen o to, moc mít, ale co si s ní počít? Zatím se nezdá, že by to její čelní držitelé věděli. Skutky zatím vypovídají spíše o tápání, nežli přímo o bezradnosti. Popravedě řečeno, nelze se jim divit. Problémy, které mají řešit, staví jejich volbu před dilema, z něhož najít východisko je věru úkol sotva zvládnutelný pro samotného pánaboha.

"Vítězná" garnitura moci vystupuje navněk jako jednolitý

pevný celek. Vrcholné stranické orgány, "národní fronta" i parlament vše schvalují a "plně podporují" jednomyslně. Odráží však tato vnějškově demonstrovaná "jednota" a "jednomyslnost" opravdu realitu? Kdo nežije v úplné izolaci a alespoň trochu komunikuje s lidmi "dole" i "nahore" nemůže nezaznamenat vysoký stupeň schizofrenie společenského smýšlení. Neveřejné, "soukromé" hodnocení slov a činů vládnoucí garnitury a jejich čelných představitelů se i u lidí působících vysoko ve "strukturách" /a tím spíše u řadových občanů/ stále více přibližuje k hodnocení, které po léta více či méně radikálně vyjadřují různé opoziční skupiny.

Přes tvrdé omezení gласnosti v posledním období proniknou tu a tam i do sdělovacích prostředků hlasy, které to signalizují. V kulturním tisku zaznamenáváme vystoupení proti rozštěpení umělecké tvorby na "oficiální" a ineditní. V ekonomické oblasti byla dána v pochybnost dokonce celková strategie uskutečňované ekonomické reformy - viz článek prof. Milana Matějky, DrSc z Vysoké školy ekonomické v Hospodářských novinách č. 43. Článek slovenského ministra kultury V. Váľka v Rudém právu /15.11./, ve kterém položil, ale nezodpověděl otázku, jaké jsou "příčiny vzniku a vývoje Charty 77, tzv. paralelní literatury, nezájmu mládeže o SSM, zaktivisování tzv. nelegálních náboženských struktur", naznačil, že i chytřejší normalisátoři si začínají uvědomovat bezvýhodnost "politiky" jejich méně chytrých, ale mocensky zatím rozhodujících kolegů. Symptomen vrcholící schizofrenie ve společnosti je "bezbrhý liberalismus" člena předsednictva ÚV, který v neoficiálním "soukromém" kroužku ostře odsuzuje záказы uvádění kritické divadelní hry a slibuje být oporou potlačovanému dramatikovi, který však brzo nato podle příkazu "dělnicko-rolnické vlády" veřejně demonstruje její tvrdou pěst jako vrchní velitel pohotovostních pluků potlačujících neoficiální oslavu státního svátku.

"Jednotu" a "jednomyslnost" je současná moc s to udržovat už jen terorem. Ne ovšem jenom policejním, i když, jak ukázala potlačení listopadového mezinárodního symposia v Praze, strach je i v tomto směru vede k přehánění na škodu jejich vlastního zájmu. Daleko důležitější, ano rozhodující, je však teror psychický. Znovu se přistoupilo k postihům existenčním /viz dopis pražského primátora podnikům a organizacím požadující

"veřejné projednání" a přijetí "opatření" proti těm, kdo se zúčastnili neoficiální manifestace k 28. říjnu/. I z televizního přenosu ze zasedání "národní fronty" byla zřejmá nedůstojnost jejich nekomunistických účastníků, horší snad než statut dvorních šašků, kteří přece jen mohli tu a tam říci panovníkovi alespoň kousek pravdy.

Pod psychickým terorem se však stále více ocitá i sama strana, jak o tom svědčí např. kampaň proti vysoké míře pasivity členstva, kterému se znovu důrazně připomíná, že členská legitimace je současně též pracovní knížkou. Ano, psychický teror se nepochybně uplatňuje i v grémiu nejvyšším - v ÚV a jeho předsednictvu - kde agresivita "obránců socialismu" demonstrována právě odsunem G. Husáka a pádem "korouhvičky" Štrougala, ale i odchodem Kapka, odrazuje od jakékoli akce ty, kteří cosi tuší o bezvýchodnosti vrcholné "politiky".

Za potenciální odpůrce garnitury "zvatelů" považují mnozí zejména "mladé" čtyřicátníky a padesátníky, kteří převažují v první vlně "kádrových změn". V osmašedesátém vesměs nehráli roli v mocenském boji /až většinou k němu nebyli neutrální/ a tak za největší hříchy normalisace si formálně mohou mýt ruce, v případě potřeby mají komu je hodit na hlavu, k čemuž zřejmě většina nebude mít nejmenší morální zábrany. Nejde však jen o minulost. Realita hospodářského a společenského života přímo křičí o potřebě radikálních změn, má-li být odvrácena hrozící katastrofa, což "mladí" sotva přehlédli. Od nynějška jsou i oni přímo odpovědní a tak nelze předpokládat, že budou stále jen přihlížet politické bezradnosti či impotenci staříků.

Zatím snad jediným náznakem takových možností je rozhovor vedoucího tajemníka ÚV KSČ v Praze M. Štěpána v RP /29.11./, ve kterém opustil "kruhovou obranu" starých "osmašedesátníků" a pokouší se přejít k antidogmatické, neideologické, analyticko-kritickému hledání variant možného řešení skutečných společenských problémů, i když zdánlivě jen v pražském "rajónu". Na rozdíl od rétoriky dosavadních "vůdců" zvlášť zaujmou "tvrdé" formulace proti "konservám" ve straně i jiných institucích včetně společenských věd /"Jestliže můžeme a musíme počkat, až záměry a cíle přestavby pochopí někteří lidé ze závodů, institucí, z běžné praxe, pak v případě některých funkcionářů na jiné úrovni

je už po dvanácté..."; "...atmosféra příliš velkých jistot pro některé lidi trvá už moc dlouho"; "Potřebujeme více teoretického propracování těchto otázek. Myslím, že od řady našich skoupá společenských věd a teorie to žel čekat nemůžeme, vždyť na to měli dvacet let" atd./ . Teprve čas ovšem ukáže, zda nejde jen o novou rétoriku. Zatím snad ten pokus může něco praktického přinést pro Prahu, na celospolečenské "úrovni" to však může mít nějakou šanci až tehdy, nebudou-li tam mít rozhodující slovo ti, pro které ~~je už po dvanácté~~ dávno "je už po dvanácté".

Možná, že někteří z nich již pod neočekávaně rostoucí tíhou převzatého břemene vlády bez výhledu na možnost "v brzkou" vykázat úspěch, by se už nejraději zachraňovali útekem. Avšak strach, co by se mohlo stát po jejich odchodu, je nutí ještě vydržet a budovat pojistné vazby. Proto se od počátku snaží vytvářet situace, za kterých se musí jejich mladší dědici před veřejností zkompromitovat obdobnou činností jako kdysi oni samí a tím zachovat "kontinuitu moci" i při jejím fyzickém omlazení. Osmičková výročí k tomu vytvořila přímo ideální příležitosti, bezpochyby však nezůstane jenom u nich.

Přes všechny demonstrativní manifestace "jednoty" a "jednomyslnosti" je tedy jedno naprosto ~~jistá~~ jisté: mocenské seskupení vzniklé na říjnovém plénu není ani jednotné, ani jednomyslné. Je to přechodné seskupení, jehož definitivní podoba, charakter a strategie se teprve zformují nejpozději do sjezdu ohlášeného na květen 1990. A to se nemůže neodrážet na současné strategii této moci, která zatím dlouhodobě nemá jasno, jak s ní po jejím získání naložit. Jestliže M. Gorbačov v SSSR celou svou dosavadní už téměř čtyřletou činností neustále dokazuje, že takovou dlouhodobou strategii má /i když všechny její aspekty ještě zdaleka neprozradil/ a že ji každodenně neustále upřesňuje, nelze totéž říci o "vůdcích" v ČSSR. Ti zatím vědí jen jediné: že chtějí přežít, a to i ve svých nástupcích.

Jak? Na to odpověď nikdo nedal a "dělnicko-rolnická vláda" ji sotva dá. Neboť pak by musela najít řešení pro toto dilema: v ČSSR může přežít jen taková moc, která dokáže uskutečnit všestrannou radikální společenskou reformu, ve společenském mechanismu vytvořeném takovou radikální reformou však může

přežít jen taková moc, která dokáže získat konsensus většiny obyvatelstva; moc, která nedokáže během historicky krátké doby několika let takovou reformu uskutečnit, bude pilně pracovat k tomu, aby žhářská láva společenského napětí kdesi v hlubinách zdánlivě vyhaslé sopky nabyla tekové výbušné síly, jež tuto moc jednou provždy smete.

Bilance prvního měsíce nového mocenského seskupení naznačuje, že právě tímto směrem "radikálně" vykročila. V politice lze jako jedinou "radikální" změnu zaznamenat použití policie jako nástroje "stabilisace" společnosti připomínající obdobnou akci z 21. srpna 1969. V ekonomice pak první "radikální" /či spíše zbrklé?/ kroky nové Adamcovy vlády /ochranná cla na vývoz spotřebního zboží, odsun výplaty prémie a záloh ročních podílů a "tajný" pokyn k zavedení přídelového hospodářství u některých druhů spotřebního zboží v obchodech/ vyvolaly jen paniku mezi obyvatelstvem a již dávno chudnoucí vnitřní trh dále destabilizovala a ochudila. "Radikální" urychlení ekonomické reformy o 1 rok je jen plácnutím do vody. Její klíčové změny - přestavba velkoobchodních cen, reorganizace podnikové sféry, změna daňové soustavy atd. při nepodstatných korekcích centrálního plánování - se tak jako tak realizují už v příštím roce. Na polovičatém charakteru reformy se však nic nemění. Federální vláda naopak na svém zasedání 24.11. považovala za potřebné prohlásit /zřejmě jde o reakci na pochybnosti o správnosti koncepce přestavby ekonomického mechanismu vyložené v článku prof. VŠE H. Matějky v Hospodářských novinách, který se setkal s velkým ohlasem ve veřejnosti/, že "dosavadní postup prací na přestavbě i uplatňování jeho jednotlivých prvků prokázaly plně opodstatněnost principů a zásad obsažených v těchto dokumentech /tj. v usnesení 7. zasedání ÚV KSČ a ve Směrnici k zabezpečení komplexní přestavby hospodářského mechanismu/.

Nový vozka ve starém kočáru tedy dál kočrá po staré cestě. Jestlípak tuší, kam ta cesta vede?

29.11.88

AZ

Fondazione Nenni a Fondazione Instituto Gramsci uspořádaly ve dnech 7. a 8. července 1988 v Bologni kolektivum s názvem Pražské jaro po dvaceti letech. Na programu bylo 13 referátů, diskuse a závěrečné slova Giorgia Napolitana /za Italskou komunistickou stranu/ a Claudia Martelliho /za Italskou socialistickou stranu/. Svou informaci zloženou na novinových zprávách a textech několika referátů rozdělím podle tématických okruhů.

Problémy Pražského jara - se zabýval ve svém referátu především Zdeněk Klynař. Konstatoval, že zatímco Chruščovův pokus o reformu byl veden pouze shora, náš obrodný proces probíhal shora i zdola. Svůj referát však zaměřil jen na problematiku postupu shora, tj. politiky vedení KSČ. Klade si otázku, zda mohlo postupovat lépe a fíká: "Myslím si, že mimořádný sjezd KSČ se měl konat co nejdříve, tj. v květnu 1968. Akční program se mohl stát linií sjezdu strany, mohl být zvolen nový ústřední výbor už na bázi této politické linie mohly se zmenšit rozpory v politickém vedení touto cestou, neboť jeho členové by měli pocit dlouhodobější stability. Při příležitosti tohoto sjezdu KSČ v květnu bylo možno v Praze uspořádat poradu přítomných delegátů jiných stran - a získat pro platformu Akčního programu KSČ jasnou podporu alespoň skupiny komunistických stran /Jugoslávie, Itálie, Francie a j./, což by umožnilo i vedení některých stran mezi Varšavské smlouvy projevit více vlastní stanovisko /Maďarsko, z jiné pozice Rumunsko/. Po takovýchto krocích by se provedení vojenské intervence nutně stíhlo /a do května by jistě k intervenci nedošlo/. Bylo možno rychlou změnou volebního zákona zajistit nikoliv sice optimální demokratizační volební procedury, ale demokratisovat způsob navrhování kandidátů i zajistit, aby volba byla skutečně volbou mezi několika kandidáty - a s těmito inovacemi konat volby v červnu 1968. To by přispělo k pocitu stability desítek tisíc volených funkcionářů. Také nemělo být odkládáno přijetí zákona o Národní frontě, neboť politicky bylo jasné, že pro nejbližší dobu několika let se bez této politicky monopolní platformy nemůže rozvíjet systém více politických stran. Tento zákon mohl odstranit nejistoty o povaze chystaného shromažďovacího zákona v tom smyslu, že by bylo bývalo jasné, že reforma nebude znamenat možnost působení politických organizací mimo Národní frontu. K udržení politické iniciativy v rukou vedení bylo také potřebné, aby toto vedení nezamělovala určitá nepohodlná fakta, jako byla zejména trvalé narůstání kritiky Pražského jara ze strany většiny mezi Varšavské smlouvy. O nebezpečí, které z takového vývoje může pro celou reformu vyplývat, se mělo naopak

zcela otevřeně, varovně mluvit jako o faktoru, jemuž je nutno mnohé věci v praxi reformy podřídít. V této souvislosti bylo také nesúměrné, že si vedení neponechalo v rukou žádnou právní možnost zasahovat do činnosti sdělovacích prostředků, a to v případě nezbytí i sříkazem publikace určitých informací a názorů. Bylo to konečně v rozporu i s Akčním programem KSČ, který předvídal zrušení předběžné cenzury, ale nikoliv stav, kdy ani soudním rozhodnutím či jinak nebylo možno zakázat šířit určité stanoviska."

Na jiném místě pak Mlynář dochází k těmto závěrům: "Zkušenost Pražského jara ukazuje, že pokud vycházíme z toho, že reforma systému má být prováděna "shora" - ~~pak je nutno zabezpečit, aby takovýto "mezistav" byl co nejkratší. V takové situaci nelze odkládat připravované opatření na změny v naději, že za čas budou dokonalejší, důslednější atd. Je třeba naopak rychle jednat a prokázat, že vedení je schopno činit - a těmito činy také vymezuje prostor pro reformní pohyb. Pokud to nedokáže, začne si tlak "zdola vynucovat takový prostor sám a vedení mu bude musit ustupovat. Druhý poznatek z průběhu Pražského jara ukazuje, že praktické reformy existujícího systému mají pokud možno probíhat souběžně na všech úsecích, tak, aby se systém jako celek postupně měnil a aby neošlo k tomu, že jedna systémová složka se zásadně změní a ostatní zůstanou beze změn a proto bez účinného působení. To se podle mého názoru stalo v době Pražského jara výrazně pokud jde o svobodu projevu a tisku. Protože dosáhnout kvalitativní změny na tomto úseku je nejjednodušší, stačí zrušit cenzuru a jiné zábrany - projevila se tu zásadní změna jako první. Zároveň však, protože na jiných úsecích reformy politického systému se změny stále odkládaly, stával se svobodný tisk stále zjevnější jedinou, lze říci monopolní sférou pro působení demokratizace"~~

Problémy perestrojky.

Napolitano vidí v perestrojce postup k novému pojetí socialismu a přiznává, že stalinský systém není socialismem. Avšak i když nové prvky znamenají průlom, odpovědi zůstávají částečné, řešení nejisté nebo prozatímní, vývoj, a zejména vyústění obnovy jsou nepředvídatelné. Právní stát a teze o slučitelnosti pluralismu, s jedinou stranou znamenají určitou a rozhodnou volbu. Návrat k trhu jako ke styčnému bodu ekonomického systému znamená v teorii "opuštění pilířů reálného socialismu" a je také nutnou cestou, avšak "máme k této cestě ještě daleko". Je možné vidět na obzoru znamení možného setkání výhodných antistalinistů a revizionistů s tradicemi a hodnotami západní demokratické a reformistické levice. Nesmíme však zapomínat, že historie vytvořila na Východě a na Západě kont.

tinentu dva hluboce rozdílné politické systémy a systémy hodnot. V
Veďme dialog, spolupracujme. Ale nezapomínejme na minulost a na je
jí dědictví v přítomnosti. Martelli poznamenal, že možnost refor-
movat komunistické režimy, aniž by reforma rozbila celý systém není
nikterak dokázána - v nejlepším případě je záskou. Moskevský dopiso-
vatel Unity Giulietto Chiesa vyjádřil své poznatky o perestrojce t
tako: Je to řetězové reakce, která přikládá důstnák k nevídaným
sociálním procesům, které však zároveň přináší rizika. Jde o stra-
tegií tichého obkličování strany a aparátu, které jsou největší
silou konzervatismu, ale zároveň i jedinou sjednocující silou. Ten-
to obtížný proces usiluje vyvolat - a už vyvolává - široké oživení
občanské společnosti, které se projevuje v nejnižších člancích stre-
ny, ale i v přechodných politických formách /v tzv. neformálních
sdruženích/ a postupuje směrem k plné demokratizaci.

Vztah mezi pražským jarem a perestrojkou

Giuseppe Boffa, jeden z nejlepších znalců SSSR v Itálii, formuloval
vztah mezi oběma obrodnými procesy ve třech bodech: "Předně je zde
velké serióznost a rozvážnost, které charakterizovaly jak dílo,
do něhož se pustili čs. komunisté koncem r. 1967, tak politický
boj, který je nevyhnutelně provázal: tento úsudek je už sám o so-
bě odsouzením intervence, která tomuto ušlechtilému úsilí učinila
konec. Druhým bodem je vyzrání myšlenek, ke kterému mezitím do-
šlo a které činí značně bohatší debatu, kterou dnes vidíme v SSSR,
ale nejen v SSSR - její projevy můžeme zaznamenat i v Číně a
v dalších zemích evropského Východu. K tomuto vyzrání by pravděpodo-
bně nebylo došlo nebo by vypadalo jinak, kdyby tyto myšlenky nebyly
nalezly svou účinnou interpretaci a obhajobu v čs. roku 1968. A
přejděme k třetímu, podle mě nejdůležitějšímu bodu: k velké pró-
kopnické síle čs. zkušenosti před 20 lety, k síle, kterou ani trag-
ické a násilné potlačení nemohlo zničit. Neskrývejme, že nemálo
pozorovatelům nejrůznějších politických směrů se tehdeá ony dramati-
cké události zdály být pouhou dramatickou křečí v okrajové zemi,
předurčené k tomu, aby zůstala stranou tzv. velké politiky. A pře-
ce tomu tak nebylo". Nejoriginálnější rys pražského jara vidí Boffa
v tom, že - aniž by chtěl ignorovat význam jiných kulturních kompo-
nent - čs. zkušenost z r. 1968 navazovala v první řadě na určitý
trend komunistické kultury. "Klívím o politickém a kulturním
proudu, který teď na místě nelze v plné jeho aložitosti rekon-
struovat, ale který určitě zahrnuje diskuse z 20. let, hodnoty nab-
yté za dlouhého protifašistického boje, první poválečné pokusy na-
lézat a n-stoupit originální cesty vývoje, proudy vyšlé z revizí
roku 1956; tedy o souhrnu antistalinových myšlenek a koncepcí,
které lze zřetelně vystopovat v celé dlouhé historii komunistického

hnutí. Je totiž mým přesvědčením, že tato historie i ve chvílích nejtemnějších ztrnulosti nemůže být prostě ztotožněna se stalinismem, i když stalinismus byl přirozeně její velkou částí. Čs. pohyb roku 1968 byl proto ve své podstatě stejně tak komunistický jako demokratický a antistalinský." "Přirozeně se setkám s námitkou, že historický trend o němž mluvím, byl v našem století vždy poražen a potlačen. To je pravda, ale ještě více mě naplňuje úžasem jiný jev. Ačkoliv ostře zkritizován a potlačen - a často jako v případě Československa, nejbrutálnějšími prostředky - tento trend, který nelze redukovat na pouhý podnět nebo motiv - nebyl nikdy zdušen, ale naopak, silou své překvapivé vitality, byl vždy schopen dále existovat i v nejnesnesitelnějších podmínkách a po letech se znovu objevovat. Přiznávám, že toto pro ně zůstává i nepostcizdatelným klíčem při studiu sovětských dějin."

Na tento rys Pražského jara upozornil též polský ekonom Włodzimierz Brus, působící dnes v Oxfordu: "...tak jak vědi probíhalý, vejde /Pražské jaro/ do dějin jako nejvyšší bod "reformního komunismu" nebo "revizionismu"...Potlačení Pražského jara zasadilo hroznou /mnozí řeknou osudnou/ ránu myšlence reformovat "reálný socialismus". Mnozí prostě řeknou, že udušení Pražského jara znamená konec tohoto proudu ve východní Evropě. Také ti, kteří se inspirovali "revizionismem", se přiklonili ke strategii, kterou Adam Michnik definuje jako "neoevolucionismus", který působí jako vnější tlak na vládnoucí elitu. Tato strategie zajistila podstatné úspěchy v mnoha zemích zejména v Polsku /v událostech r. 1976 a 1980- KOR, Solidarity/, v Československu /Chárta 77 / a do jisté míry i v Maďarsku, v poslední době snad i v SSSR; vyvolala k životu různé formy sociálně politické a kulturní organizace mimo kontrolu státu; či jinými slovy vyvolala začínající zrození "občanské společnosti". Ovšem "revizionistické", marxisticko-kritické inspirace tak silně přítomné v Pražském jaru, dnes ve východní Evropě téměř úplně chybí."

Brus se pak ve svém referátu zaměřil na jiný stěžejní problém, přičemž vyvodil závěry ze všech dosavadních pokusů o reformu a zejména z jejího neúspěchu v Maďarsku a Jugoslávii. "Ofen problémů vidí ve skutečnosti, že "ekonomické reformy orientované směrem k trhu nebyly provázeny skutečnou pluralizací politického systému". "...zkoušenost maďarského nového ekonomického mechanismu podle mého názoru přesvědčivě dokazuje, že setkání plánu a trhu na poloviční cestě nemění základní vlastnosti ekonomického systému, který zůstává "byrokraticky koordinovaný" /Kornai/, i když nepřímo, odlišně od přímé byrokratické koordinace dirigistického systému. Zbavit se břemene minulosti se tudíž ukázalo mnohem obtížnější, než se

očekávalo. Má-li tržně orientovaná ekonomická reforma mít možnost stát se prostředkem k vyřešení nebo aspoň k zmírnění těžkých nedostatků ekonomiky "reálného socialismu", musí takováto reforma jít mnohem dále než se původně předpokládalo: nejen trh výrobků, ale i trh kapitálu a značně širší trh práce jsou považovány za nezbytné /což neznamená dostatečné/ podmínky pro zajištění podnikatelského/ chování, konkurence, sklonu k inovacím, schopnosti adaptace na potávku trhu jak vnitřního, tak světového /což je zejména životně důležité pro zlepšení mezinárodního postavení socialistických zemí. "

V závěru svého referátu mluvil Brus o nutnosti revize tří stěžejních principů pojetí socialismu a domnívá se, že v této otázce se shoduje s velkou většinou reformních ekonomů v Maďarsku, Polsku, Jugoslávii i Sovětského svazu. Přesně je nutno akceptovat existenci neveřejného sektoru s právem soutěže s veřejným sektorem na základě rovnoprávnosti. Veřejné podniky musí být plně nezávislé. Zadruhé je třeba odmítnout centralizované plánování. "Vezmeme-li v úvahu, že makroekonomická politika státu ve svém nejširším významu musí zahrnovat odpovědi založené nejen na signálech z trhu, ale i na přímé výměně informací mezi ekonomickými podniky, může to v jistém smyslu ospravedlňovat použití termínu "plánování"... Zatřetí jde

o změny v distribuci důchodů a bohatství. Výnos z vlastnictví se stává plně legitimním. Z toho všeho vyplývá, že ekonomická reforma s možností /ne zárukou/ úspěchu bude muset jít mnohem dále než šlo Pražské jaro".

Snahy potlačit intervencí reformní hnutí nejen v Československu, ale v celé východní Evropě včetně SSSR nedosáhly podle Giuseppe Boffy cíle. "Jsem přesvědčen, že rozhodující pro toto ztroskotání byla vytrvalost a setrvačnost, s níž tolik čs. komunistů nadále hájilo své ideje, přemýšlelo o svých zkušenostech a o zkušenostech celé východní Evropy..."

Mlynář se pokusil porovnat s hlediska politického umění postup v vedení obou reformních pokusů a konstatuje, že Gorbačovovi se zatím daří postupovat lépe.

Paolo Vittorelli si položil otázku mezi reformních proudů v jednotlivých zemích Varšavské smlouvy - mezi, v jejichž rámci může Gorbačov tyto procesy připustit. Bude je tolerovat, pokud neohrozí "hegemonii vedoucí komunistické skupiny uvnitř a věrnost/.../ k strategickým sájmům spojení. Což určitě není málo..." Ani Gorbachov, ani jiný sovětský předák oddaný perestrojce neodopustí, a aby se v očích svých druhů jevil jako likvidátor sovětské říše, jako ničitel jednoty SSSR, jako hrobař systému bezpečnosti založené-

ného a „rovnováže v Evropě“.

Jiní účastníci si kladli otázku, co by Gorbačov měl či mohl dělat pro pozitivní vývoj v Československu. Klynář považuje za „nesporné, že potřebné změny v Československu tu neprosadí Gorbačov zvzvenčí, ale uskuteční se jenom v té míře, v níž se o ně zasadí vnitropolitické síly. To ovšem neznamená, že by nové sovětské vedení nemohlo a nemělo udělat pro nutný reformní vývoj v Československu více, než zatím dělá.“ Sovětský politolog Jevgenij Ambarcumov kdýž mluvil o zardoušení Pražského jara, řekl: „Víme ovšem, že je to také naše věc. Chceme demokratizaci v širokém měřítku, ale aniž bychom ohrozili proces, který jsme zahájili; tzn. chceme se vyhnout rizikům destabilizace, která by vedla k šíření konzervatismu, který je teď v defenzivě.“ Napolitano prohlásil: „Žádáme plnou svobodu bádání o Praze 1968 i v SSSR, otevřenou diskusi o podobnostech s perestrojkou, občanská práva pro všechny Českoslováky a v první řadě pro vyloučené komunisty. To neznamená dělat Gorbačovovi obtíže. Obtíž je stagnace. Boffa poznamenal, že „by bylo výsměchem a absurditou odvolávat se dnes na samostatnost každé země, aby se tím v Československu zabránilo oběhu myšlenek, které cirkulují jinde a aby se tak nevěčtila stále otevřená rána, kterou tzv. „normalizace zanechala na těle společnosti“.

Pražské jaro, perestrojka a evropská levice

Spolupředatelství komunistů a socialistů neeliminovalo z průběhu kolokvia polemiky mezi oběma stranami. A. Gambino zaměřil celý svůj referát polemicky proti IKS: její postoj ze srpna označil za velkou ztracenou příležitost radikální politické obnovy. Ačkoli odsuzovala intervenci a stavěla se za Dubčeka, její delegáti zároveň pronášeli na sjezdech stran intervenujících semí posdravné projevy. A. Guerra z Gramsciho institutu bylíčil vývoj stanovisek IKS od r. 1968 až do vyhlášení výjimečného stavu v Polaku. Konstatoval, že srpnovou intervencí považovali italští komunisté za tragický omyl, jemuž se bylo možné vyhnout, zatímco šlo o „proces degenerace, který z Brežněvova SSSR udělal sílu nepřátelskou obnově socialismu“. Na jiném místě Guerra řekl: „Abychom dali kontinuitu procesu zahájenému Říjnem, bylo třeba - a zae jsme u roztržky z r. 1981- zdůtovat s degenerací sovětské politiky, hledat její kořeny přemýšlejíce o oné zkušenosti, znovu promyslit zejména otázku demokracie a vědomím že se už nejedná o něco mimo komunistickou a socialistickou tradici a tedy mimo vlastní historii a vlastní kulturu, ale že jde o to znovu nalést nit, jež byla přerušena, navázat na tradici a identitu komunistického a dělnického hnutí, že jde o přetvoření těchto hodnot těch stránek, těch hlasů- určitě Bucharina, Trockého, ale také Mar-

tova, austromarxismu atd., které byly postiženy nebo ignorovány."

Váznamnější než vzájemná polemika byla však skutečnost, kterou vyzveal Martelli, že po 19 letech, kdy komunisté a socialisté vzpomínali výročí Pražského jara odděleně, 20. výročí vzpomínají společně.

Antonio Elorza věnoval svůj referát postojům španělských komunistů k pražskému jaru. Sledovali je v souvislosti s hnutím mládeže v západní Evropě, vyjadřovali "opatrnou ale pevnou" podporu čs. reformám. Bezvýhradně se stavěli za koncepci vlastní cesty k socialismu pro každou zemi, jakož i za uznání pluralismu socialistické společnosti. Když 15. července 1968 Zorin jako vešvyslanec v Paříži informoval Carilla o bezprostřední možnosti intervence SSSR a spojenců v ČSSR a žádal o podporu španělské strany, označil Carillo takovýto krok za tragickou chybu, neboť socialismus v ČSSR není ohrožen. Byla by to katastrofa pro komunistické hnutí na Západě a španělská strana by poprvé ve své historii musila vyslovit nesouhlas s politikou SSSR.

Carillo i Dolores Ibarruri se také rozhodně postavili proti intervenci 21. srpna, kdy jim byla zdůvodňována "žádostí většiny PÚV KSČ a vlády ČSSR". Označili takovou argumentaci za analogickou zdůvodnění Frankova puče proti španělské republice. Dne 22. 8. 1968 se vedení KSČ obrátilo na politbyro KSSS s návrhem na přímé jednání mezi vedením KSČ a KSSS, přičemž jako prostředníky navrhlo FKS, IKS, finskou a konečně i španělskou KS. Moskevský protokol, jak o něm bylo informováno, posuzovalo vedení KSČ 28. srpna celkem kladně, jako možnost pokračování obrodeho procesu, přitom nadále odmítalo intervenci. V té době už se utvářela v ÚV menšina podporující sovětský postup /Garcia, Gomez, Lister/. V široké stranické diskusi vystoupila rozhodně Dolores. Zdůraznila přitom svou oddanost SSSR, projevovanou po desetiletí, v dané situaci však musí říci "ne" poněvadž intervence je v rozporu se vším, co se v SSSR naučila považovat za klasné. Na tomto stanovisku setrvala společně s Carillem a tenkrát ještě s Gallegem při setkání se Suslovem, Kirilenkem Zagladinem 29. IV. 1970. Azcaráteho referát na ÚV v r. 1973 vyvolal polemickou odpověď časopisu Partijnaja žizň.

Klynář upozornil, že vztah k roku 1968 je pro nové sovětské vedení symptomem schopnosti vést se západoevropskou levicí opravdu rovnoprávný a tvrdí dialog. Elen SPD Heinz Timmermann /Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien/, francouzský socialista Legrand a Martelli se zabývali vztahy, jak s východoevropskými vládami, tak s nezávislými silami občanské společnosti. Západní levice - řekl Martelli v závěru - má jednat tak, aby reform-

ním vedoucím skupinám pomohla dostat se z úzkostného dilematu, kterému hrozí, že bude paralyzovat jakýkoli vývoj: buď se smířit s nehybností nebo jít na konfrontaci s "podvratnými" silami. A Napolitano vysoce ocenil příspěvek čs. emigrace k vytváření nové, jednotné evropské levice.

V tomto odstavci je třeba věnovat zvláštní pozornost téžím nazvaným "Jakou levicí pro jakou Evropu", které předložil András Hegedűs. "Ve východní a středovýchodní Evropě vyrůstá v procesu reformy nový obraz socialismu. Mohl bych ho nazvat pluralistickým kolektivním socialismem, který nejen nahrazuje stalinismus, ale neguje ho. Při tomto přístupu je stalinismus nejen protosocialismem, ale falešnou cestou historie/.../ V západních společnostech se objevují nové společenské vztahy. Sociální myslitelé hledají pro tento změněný svět správný termín: nejužívanějšími pojmy jsou postkapitalismus a postindustrialismus. Zahrnují konstatování, že tyto společnosti žijí v nové společensko ekonomické formaci, není to však socialismus podle marxistického hlediska. Myslím, že musíme revidovat klasickou marxistickou teorii společensko ekonomických formací. Ve vztahu k minulosti bylo takovou korekturou vřazení asijského způsobu výroby mezi otrokářskou společností a feudalismus. Významnější revizí je uznání skutečnosti, že postkapitalismus je nesocialistickou, ale novou společensko ekonomickou formací. Nejvhodnějším názvem by mohla být pluralistická individualistická demokracie/.../ Je vysoce sporné, jak silný je na Západě a na Východě individualismus. Je velmi pravděpodobné, že budování pluralistického kolektivního socialismu na západě představuje velmi dlouhý proces a že bude správnou předpověď O. Palmeho, že potrvá po několik generací. Na východě je možné, že mezi stalinismem a pluralistickým kolektivním socialismem musí být poměrně dlouhé období individualistického, reprivatizovaného, tržního socialismu."

Příspěvky z Československa

zaslali písemně čtyři účastníci Pražského jara. Všechny byly přeloženy do italštiny a rozdány účastníkům, příspěvek Alexandra Dubčeka /celý text publikován v předchozím čísle "Zásvky"/ byl i přečten. Václav Slavík nazval své teze Československo 1968- 1988. Domnívá se, že rozhodnutí o intervenci padlo asi 9. května, zdůrazňuje, že v moskevském protokolu není ani zmínka o pozvání. Intervence ze sovětské strany nadále pokračuje tím, že jsou přetiskovány útoky čs. tisku na Pražské jaro. Považuje KSČ nadále za nejdůležitější strukturu v zemi, za organizaci, která má stále jistou šanci.

Vojtěch Mencl se zabývá čs. lednem jako startem Pražského jara. V závěrečné pasáži píše: "Sovětská perestrojka nám odhalila nový zor-

ný úhel i pro pohled na vznik a průběh Pražského jara. I ona potvrzuje, že systém raného socialismu se v našem světě, plném dynamismu, dříve nebo později musí dostat do krize, ze které je jen jedno východisko - druhá socialistická revoluce. Jejím úkolem je prolomit už zbytečnou, ale pevnou skořepinu chránící zárodečné a rané struktury nové civilizace - tj. mocensko-byrokratické struktury a v nich sídlící mocenské elity."

Miloš Hájek ukazuje na podněty italských marxistů při přípravě Pražského jara, zejména jak působily jejich myšlenky na komunistické intelektuály.

x x x

Účastníci kolokvia přijali výzvu Gorbačovovi, aby uznal chybu, již se SSSR invazí dopustil.

Paolo Spriano, autor pětisvazkových dějin Italské komunistické strany zemřel ve věku 63 let

My, českoslovenští historici, kteří jsme pracovali v oblasti dějin dělnického hnutí, jsme se po XX. sjezdu KSSS ocitli v nezáviděníhodné situaci: chtěli jsme dějiny KSČ a Kominterny podávat pravdivě, s respektováním všech zásad vědecké práce, a přitom svým bádáním sloužit straně. První pokusy se setkaly s ostrým odmítnutím ze strany Novotného vedení i mnoha starších pamětníků. Za této situace se vynořily hlasy: chceš-li psát vědecky dějiny komunistického hnutí, nemůžeš být komunistou. A to jsme nechtěli.

V r. 1960 jsem na stockholmském kongresu historických věd poznal první západní komunistické historiky - Paolo Alatriho, Renata Zangheriho, Ernesta Regionieriho a Paola Spriana. S posledním jsem měl nejdélší rozhovor. Sdílel jsem mu svůj dojem, že ruské únorové revoluce měla v Itálii větší ohlas než říjnová. Když mi přisvědčil, řekl jsem mu, že podobně tomu bylo i v českých zemích. Vyprávěl jsem mu též o rozhovoru s jedním sovětským historikem, který nechtěl vliv únorové revoluce zdůrazňovat, aby se nezmenšil význam října. Na mou poznámku "To je přece dogmatismus" Paolo reagoval slovy: "To je stupidita".

V té době se naše izolovanost teprve postupně prolamovala a rozhovor s italskými marxisty byl jedním z otevřených oken. Poté jsem se naučil italsky, aspoň natolik, abych mohl studovat odbornou literaturu. Tak jsem mohl číst Paolovy články v Rinascitě a ve studii storici. První dva svazky Storia del partito comunista italiano jsem si ještě mohl v Praze normálně koupit. /Když jsem si chtěl objednat třetí, bylo to už v 70. letech, za "normalizace", dostal jsem v obchodě, který má monopol na dovoz zahraniční literatury, odpověď: komunistickou a marxistickou literaturu ze Západu si mohou objednat jen instituce. /Abych se Sprianovým pojetím seznámil i další čs. historiky, recenzoval jsem oba díly v Revue dějin socialismu. Přeložil jsem též několik vybraných kapitol, které se měly v Ústavu dějin socialismu rozmnožit na cyklostylu. K tomu však už nedošlo. V předvečer 1. máje 1970 byl ústav rozpuštěn a ti, kteří byli s to, poučení Sprianovým dílem, napsat seriózní dějiny KSČ, se mohli nadále žít pouze v profesích, které nemají s historií nic společného. Československá historiografie dělnického hnutí ztratila tak dalších dvacet let. Až se v této obla-

sti prosadí perestrojka, budou moci historici za jeden ze svých vzorů prohlásit Paolo Spriana a vytáhnout z tresorů rukopisy Vojtěcha Mencla, Jarmily Menclové a Zdenka Hradiláka, jejichž publikace byla v r. 1970 zakázána.

Zatím však není po něčem takovém ani stopy.

V Praze 28. září 1988

Přeno pro Rinascitu.

"Milan Hübl, který se tvářil jako obhájce Slováků a stoupenec federace během roku 1968 změnil své názory a postavil se proti"/Viliam Plevza
18. 8. 1986 v TV

Ineditní historik Milan H ü b l odpovídá řediteli Institutu
m. - 1 při Ú KS Slovenske Viliamu Plevzovi
Netáraj Vilol,

by měli zvolat všichni naši společní známí v Bratislavě a na Slo-
vensku vůbec. Já to řeknu lapidárněji česky: "Nekecej!"

"Neonrabané sprosté chrapůňstvo", by bylo to nejslabší epiteto,
které si zasloužíš za lži, jimiž se oháníš. Ale nechci upadat do
emocí a setrvám u racionální argumentace, kterou tvůj výrok zcela
postrádal. Setrvejme u tematů: Já a Slovensko, Slováci, rehabilita-
ce a Husák.

Narodil jsem se, jak známo, na Slovensku z českého lože a žil
jsem tam do podzimu 1938. Po šestileté přetržce jsem se tam pravid-
elně vracel a měl jsem tam a myslím i dnes mám řadu dobrých přátel.
Psával jsem nad jiné české autory často do týdeníku Kulturny
život a vyčítal jsem často na různých seminářích, diskusích. Mé
příspěvky přejímala tehdejší redaktorka KŽ Viera Čáslavská- Mülle-
rová, později Husáková. Stačilo by prolistovat stránky tohoto čas-
opisu v letech 1963- 1968, kdybyste se nebáli dát ho čtení dnes
k dispozici.

Můj zájem o "slovenskou otázku" vznikl již v dětství. Byl jsem
s rodiči na Pribinových oslavách v Nitře v r. 1933, kde jsem vysle-
chl Hlinkův projev i s otcovým komentářem, zažil jsem jásot něk-
terých svých slovenských spolužáků nad anšlusem: "teraz sú na ra-
de Česi!". 6. října 1938 jsem v Banské Štiavnici viděl a slyšel
manifestaci k vyhlášení autonomie Slovenska, které se změnila v pro-
tičeskou demonstraci: "Česi voni!" "Česka do mecha, mech do Dunaja!"
"Česi peši do Prahy!" - Viděl jsem vydrancované a vypálené židov-
ské synagogy, zažil jsem na bratislavském nádraží svévolné rabove-
cí prohlídky Hlinkovy gardy odjíždějících českých rodin. Přes to
jsem chápal nutnost slovenské autonomie, byť zřejmě její provedení
nemělo být svěřeno straně s totalitními sklony, která první reali-
zovala monopartajní systém s jednotnou kandidátkou a 99% výsledky
ve volbách a prvními koncentrály pro odpůrce, a to vše ještě za
republiky, byť Česko- slovenské.

Viděl jsem také v r. 1956 jakou chybou bylo, když politický pohyb
v českých zemích šel po XX. sjezdu KSSS s požadavky mimořádného sje-
zdu, zatím co na Slovensku byl vytýčen několika odvážnými/Ondrej
Pavlik, Ldo Friš a d./ požadavek revize procesu se slovenskými tzv.
buržoázními nacionalisty. Pohyb v obou částech republiky se zaběhl
do pásku, protože neměl společné cíle a nespojovala ho společné he-

sla, tak nutné v každém vážnějším politickém pohybu. Prosadil jsem sice na jaře 1956 do rezoluce své stranické organizace na VSS požadavek revize všech politických procesů a rehabilitace všech nevinně odsouzených v politických procesech z padesátých let, tedy nejen Husáka a ostatních komunistů, ale všech! A to na jaře 1956! "Kde si vtepy bol, Vilo?"

S velkým znepokojením jsem přijal změnu ústavy v r. 1960, která rušila již předtím omezenou politickou autonomii Slovenska a ponechala jen slabé zbytky kulturní autonomie. Chápal jsem, že je to osudová chyba Novotného, která se mu časem vrátí, i když nikdo ze slovenských politických představitelů proti takové změně neprotestoval, později se vymlouvali, že ze strachu před Novotným a Bacílkem - Čechem ve funkci prvního tajemníka ÚV KS Slovenska.

V r. 1962 přišel XXII. sjezd KSSS s další rehabilitační vlnou, která se přelila i do Československa. Ukázalo se, jak byla neprosířavá jednání Barákovy komise, která podle pokynů Novotného zasedovala rehabilitace. Byla vytvořena nová komise pro revizi politických procesů, tentokrát vedená D. Kolderem. Po jistých vnitřních bojích dospěla k závěru o nutnosti revidovat všechny rozsudky v procesech s komunisty i některé další. Neshledala důvody k politické rehabilitaci. To se setkalo s neshledáním mnoha stranických organizací, hlavně na Slovensku. Bylo nutné vytvořit další komisi pro prozkoumání případů tzv. slovenských nacionalistů, která vyšla ve známost pod jménem "barnabitská", podle místa, kde zasedala /budova býv. koštera na Hradčanském náměstí/.

Byl jsem tehdy v kontaktu s řadou svých přátel na Slovensku, jako byl Edo Friš - mezitím Bacílkem vyloučený ze strany, protože nestolil požadavek revize procesu s tzv. nacionalisty, Laco Holdoš a někteří naši společní známí, jako Bohuš Graca, Samuel Falčan. Bylo nám společně jasné, že nechceme-li zmařit další šanci pro reformní úsilí, jak jsme ji spálili v r. 1956, zčásti i vlivem velmi dramatického vývoje v Maďarsku, musí být tentokrát postup společný. Když jsem se stal spolu s dalšími učiteli Vysoké politické školy, jako byl Zdeněk Jičínský, Karel Kouba, Jan Křen, Ferdinand Beer a jiní pracovníci této komise, prosadili jsme rehabilitace všichni společně za asistence např. Jaroslava Klodivy. Předsedou komise byl původně Josef Lenárt, který se práce vůbec nezúčastnil a v září 1963 ho vystřídal Vladimír Koucký s cílem zvrátit dosavadní závěry komise. Komise byla doplněna B. Laštovičkou, P. Auerspergem, aby posílili protirehabilitační pozice V. Bilaka a Pecha. Nakonec zpráva přes různá okleštění byla předložena plénu ÚV KSČ v prosinci 1963 a tak schváleny závěry o politické rehabilitaci Husáka, Novomeského a d. Pro nás to bylo etapové vítězství v boji za rehabilitaci

táci všech odsouzených. Chtěli jsme přistoupit k revizi dalších procesů. Proto jsem napsal do Literárních novin polemický článek o třicátých letech v SSSR, kde jsem napadl všechny známé procesy z třicátých let, které nyní v r. 1988 KSSS konečně revidovala. Novotný okamžitě reagoval, byl jsem neprodleně odvolán z funkce prorektora pro vědeckou práci i docenta katedry dějin novověku na VPS při ÚV KSČ a když se za mne postavila většina učitelů této školy na stranické schůzi, bylo ze školy odvoláno 12 učitelů, mj. Zdeněk Jičínský, Karel Kouba z komise, ale také Miloš Hájek, Miroslav Kadlec a d. včetně mé ženy Elišky. Tím byl aspoň přechodně zastaven tlak na další rehabilitace. Byly to ovšem proti dobám "konsolidacním" učenestrace do peřin, všichni jsme zůstali v oboru na vysokých školách a akademických pracovištích, ale bez politického vlivu. Přesto se na přípravě reformy pokračovalo jak v komisi ekonomů, tak i politického systému. Věděli jsme, že přijde nová příležitost.

To se již G. Husák stával uznávanou hlavní reformního pohybu v KSS a na Slovensku vůbec, což jsme my, čeští reformátoři poshopitelně museli respektovat, i když ne nekriticky. Napsal jsem pro Literární noviny článek "Spory o minulost a minulost sporů", kde jsem vysvětlil, proč byla nutná jeho rehabilitace, ale současně jsem mu vytkl jistou jednostrannost, což mi slovenští historikové jako Ján Mlynárik měli za zlé. Také odborná diskuse o jeho knize "Svědectvo o SNP" poukázala ústy Jana Křena jistou tendenci ke zjednodušování. Byly to diskuse ve složitých podmínkách, kdy rada sovětského velvyslanectví I. Udalcov za pomoci V. Krále a Č. Amorta se pokusil torpedovat rehabilitaci, protože nové Brežněvovo vedení si nepřálo vůbec žádné rehabilitace. Takže zase jiní čeští historici jako Karel Bartošek, Jan Tesař vystupovali na obhajobu Husáka před Udalcovem a Králem.

Cílem nás, českých reformátorů byla celospolečenská reforma systému, především v jeho ekonomickém mechanismu i politickém systému i ve zčásti at. osfery ve společnosti, které by umožnily obnovit kontinuitu se vším pozitivním v minulém vývoji společnosti i v jejím uměleckém i vědeckém zářezí. My, historici s politickými zkušenostmi jsme si byli vědomi toho, jak je důležité zúrodnit půdu pro reformy dovedením rehabilitací do konce. Současně jsme se pokusili v r. 1964, že to nebude tak snadné a bez urputného zápasu. Byl to v přeneseném smyslu jakýsi pozíční, ba přímo zákopový boj s těmi, kdo se stavěli proti reformám a i proto nepřáli dokončení rehabilitací. Muselo se to zase dělat po kouskách, jak Poláci ironicky říkali, že děláme "paszdziernik" na splátky. Jenže to bylo v době, kdy Gomulka se již zcela zbrežněvizoval a ani na splátky reformy neú-

lal. Brzy se ujal role jednoho z vůdců "antireformní" fronty. Byli jsme si vědomi potencionálního nebezpečí i u nás. Ale co jsme mohli dělat, chtěli-li jsme udržet společný postup saských zemí:

se Slovenskem? Husák zůstal nejautoritativnější figurou slovenského reformního křídla a na Slovensku; snad kromě Edy Friše si nikdo nechtěl připustit nebezpečí jeho "gomulizace"...Byla zde vzhledem k odlišným politickým tradicím málo pochopení pro to, že vztah mezi vůdci a vedenými má být budován na principech demokratického partnerství. Dostal od slovenských reformátorů "bianco" směnku, kterou si později vybral v úplně jiné měně, než na ~~československou~~ ^{československou} byla původně počítána. Takové jsou úskalí reformního pohybu ve dvou i ještě více asi v mnohanárodním státě. Jak je obejít, to je i dnes palčivá otázka.

Konečně přišel podzim 1967 a zdálo se, že léta budované spojenectví mezi českými a slovenskými reformními silami přinese kýžené ovoce. Z české strany bylo důležité ničím neuváženým ho nenarušit. Proto bylo nutné nastolit z české strany požadavek nápravy minulých chyb v řešení slovenské otázky, což se také na společném zasedání ve Smolenicích stalo, Vystoupil jsem tehdy jako první s návrhem na federalizaci republiky, jako v dané situaci nejvhodnějším řešením této otázky. Chápal jsem federalizaci jako nedílnou součást demokratizace republiky a odmítal jsem ty hlasy z české strany, které tvrdily, že Češi usilují o demokratizaci a Slováci o demokratizaci nestojí, protože jim jde jen o federalizaci. V tomto duchu jsem působil i v komisi pro Akční program, kam jsem byl dodatečně přibrán. Tam jsem se stal i členem vládního výboru a jeho komise pro nové státoprávní uspořádání republiky.

Vilo, ale to už je naše společná historie, protože ty jsi byl jmenován tajemníkem této komise, jejíž předsedou se stal dr. Husák. Zažili jsme spolu mnohá rušná zasedání komise na zámku v Kolodějích a velmi mne překvapuje, jak interpretuješ má stanoviska. Všichni čeští členové komise, ať již právníci Jičínský, Grospič, Boguszák nebo ekonomové Kocanda, Čerzinka či historici Opat, Hábl a další byli federalisty neméně než její slovenští členové. Spor nebyl o federaci, ale o to, jak ji udělat, aby fungovala ve prospěch obou národů a celé republiky. To, že Češi více dbali i o její demokratický obsah jim i dnes slouží ke cti. My jsme navrhli a prosedili, aby součástí ústavních změn byl i zákon o postavení maďarské, ukrajinské, polské a německé menšiny v československu. Byla dvě pole sporů. Jedním bylo, zda v rámci federace zachovat společnou ekonomiku nebo ji desintegrovat; nechtěli jsme např. přistoupit na vytvoření zvláštní Slovenské železnice a na dvě cedulové banky. Ale když český právník Boguszák přišel s protinávěrem konfederace,

kteřá by měla jen společnou zahraniční a brannou politiku, přímo proti nám vyletěl Slavo Kočtůch: "hovoríte, ať keď zas bratia, naše vačky nie sú si sestry". A briskně odmítl konfederaci, protože by byl konec idee vyrovnání ekonomické úrovně.

Druhý spor vznikl v době konání bratislavské schůzky. Upozornil jsem na narůstající nebezpečí intervence, což jste všichni včetně Husáka odmítli, a to rezolutně, že vás nemáme strašit intervencí. Tehdy jsem vám doslova řekl: Staneme-li se gubernií, je skoro stejné, zda bude mít podobu unitární, dualistickou nebo tripartitní", klášt otázku, kdo měl tehdy pravdu, je aspoň pro mne zbytečné.

Historii prací na ústavních zákonech zatím nejvěrněji popsal ve své studii o vzniku a činnosti ČNR v letech 1968-69 Zdeněk Jičínský. - Jsi stále ještě mocný muž v kolegiu pro historii při ČSA V i SAV; proč se nepřičiníš o to, aby taková zajímavá práce mohla vyjít. Ať mají v rámci glasnosti, k níž se, žel, jen slovy hlásíte, všichni naši občané, kteří o to budou mít zájem, možnost porovnat si různé a alternativní řešení. Neuděláš-li to, dáváš jen najevo, jak se bojíš pravdy, ale ona přijme, najde si Tě a usvědčí Tě z nehorázného lhaní. Do dějin vstoupíš jako padělatel a zdegenerovaný vědec, který se zpronevěřil svému poslání.

Co k tomu ještě dodat? Když se stal G. Husák prvním tajemníkem ÚV KSČ, převzal i předsednictví Pillerovy komise pro revizi politických procesů a dokončení rehabilitací. Jejím tajemníkem se po Karlu Kaplanovi stal Bohuš Graca. Graca se snažil dovést tuto práci i ve ztížených podmínkách do konce; za co mu budiž i posmrtně vzdána čest. Nový předseda rehabilitace pohřbil a vykopl i svého tajemníka Gracu. Mám Ti připomenout naše společné diskuse ve třech i s Gracou ve Tvé kanceláři ředitelů, kterou jsi sdělil po Gracovi? Kolik bylo tehdy již ve Tvých výrocích cynismu a "vyhcánkovství", když jsi hodnotil další perspektivy práce na rehabilitacích. A poučoval jsi nás co je a co není taktické. Co má a nemá perspektivu. Nedohlédl jsi ani do roku 1988! Co budete teď v ústavu dělat s dokončením rehabilitací, když v Sovětském svazu se, byť se značným zpožděním, dovádějí do konce? Ztratil jsi morální právo se na nich podílet a k-y-bys měl v těle špetku zbylé cti, odešel bys s funkce i z ústavu do ústraní. - Předtím bys ovšem měl doporučit dr. Husákovi, jako jeho stálý poradce, aby po vzoru K. Gorbačova, který zve Solženicyna, aby se vrátil domů a slibuje mu vydání všech spisů, včetně "Souostroví Gulag", udělat totéž ve vrahů třeba k K. Kunderovi. Ať dokáže, že není "president zspomnění" a dluží Kunderovi vydat všechny práce včetně románu "Kniha smíchu a zapomnění". Čtenář ať sám posoudí, kdo se od svých zásad odklonil a kdo na nich setrval, ať už ho to stálo sebevíc.

"Hín se hukáže"!

Tímto se s Tebou provědy loučím
a Na neshleugnou

Milan Hübl

Praha 2. 9. 1988

Přestaňte tančit "obkročák" kolem pravdy dějin

/Kritické poznámky k článku Rudolfa Chmela v Tvorbě 4/88, s. 10-11/

"příznivá atmosféra...nevznikala sama ze sebe, nepřiděluje se, nevzniká ani sebelepším uanesením. Je třeba si ji vybojovat a možná i odtrpět."

Říká autor R. Chmel ve vstupní části své úvahy "Hledejme pravdu dějin" ve zmíněné diskusi slovenských spisovatelů a historiků /Literární týždeník č. 2, 3/ se snažil V. Plevza svěst nedobry stav historickeno věšomí společnosti na to, že historiografie byla služkou deformované ideologie, což nevzniklo samo sebou, jak by chtěl alibistickým chytáčením naznačit V. Plevza, ale především tím, že se někteří historici pohotově a ochotně stali sluhy necobré politiky. R. Chmel se dívá dost kriticky na minulé leta a řešení vidí v tom, "abychom zpytečně nepokračovali v tradici k nám jen dovezené, totiž v permanentním zneuctívání těch, co vládli před námi."- Nezdá se mi, že by šlo o tradici jen k nám dovezenou, když tady našla dosti domácí živné půdy. A navíc taková floškule má asi sloužit tomu, aby bylo možno obtančit obkročákem kritické zhodnocení uplynulých dvacet let republiky a jejího duchovního života.

Napsal jsem na dané téma polemický text s postojem a výroky V. Plevzy, a zejména s jeho snahou zatemnit pravdu o vzniku federace. Abych se zde nemusel opakovat, připojuji g příloze text "Netáraj, Vile!" - Zarazilo mne ostatně i jaksi bohorovné tvrzení R. Chmela, jakoby v r. 1968 na české straně nikdo nechápal smysl federace.

A jakoby až nyní díky dnešní střední generaci českých spisovatelů "se ona tradiční lhostejnost k federaci překonává." Proč se ujímáte roli nových Kolumbů již dávno objevených Amerik? Stačilo by nahlédnout do historických časopisů nebo literárních novin, Dějin a současnosti či Kulturného života, abyste pochopili, že tato pravda byla českými historiky objevena již v šedesátých letech a pak zasypana i se svými hledáči.

Neměl své podkufovače jen Ant. Novotný, ale o těch dřívějších se píše snáze a bez rizika. Máme-li však překonat to negativní, co tak zmohtnělo a sbytnělo v uplynulém dvacetiletí, a jinak neúze obnovit kontinuitu duchovního života ve všech jeho sférách, neobejdeme se bez hluboké diagnózy nejen stagnace, ale v mnohem přímo regresu, který v posledním dvacetiletí nastal. Postihl celou republiku a její společnost, ale přece jen mnohem více její českou část.

Práve lze i dnes připomínat necitlivost A. Novotného ve slovenské otázce. Jenže v posledních dvaceti letech ji vystřídala mnohem rasantnější necitlivost dalšího vladače v české otázce ! Věcyť nejpádnejším projevem hluboké neúcty k tradicím republiky a pohrání vznikem nezávialého Československa bylo rozhodnutí z roku

1975, kterým byl zrušen 28. říjen jako státní svátek, což nemá p
kromě neblahé doby tzv. Protektorátu obdoby. A přece ještě v r.
1968 byl důstojně oslaven. Nic se mno nezrušilo a nezruší. Vždy
jsou za takovými činy konkrétní činitelé. Zeptejte se na to, pokud
tě nevíte, dr. Husáka a V. Bílaka.

Myslíte-li to vážně s hledáním pravdy, nevyhnete se odpovědi
na takovéto otázky. Proč byla míra čistek v českém etniku mnohem
rozsáhlejší a počet politických procesů, používaných jako nástroj
brežněvovské normalizace v Čechách a na Moravě nepoměrně větší,
než na Slovensku? Proč nepožadovat v nové ústavě v zájmu rovno-
právnosti nejen záruky před majorizací pro Slováky, ale i záruky
před minorizací pro Čechy - zejména po zkušenostech z husákovské
éry, kdy české zájmy nebyly v mnohem respektovány. Proč, když
jame prý převzali - jak tvrdí R. Chmel - tradici k nám dovezenou,
nyní nepřevzít i něco pozitivního, uvolnit prostor pro tvůrčí a vě-
deckou inteligenci, která byla v uplynulých letech tak omezována
nebo šikanami přímo ze země vyháněna.

Historie potřebuje hledáče pravdy, jenže dokud se neřekne pravda
o tom, jak dopadli ti předchozí ze šedesátých let a nedostanou sa-
tisfakci, bude trvat nebezpečí recidivy staré stagnační politiky.
Bez ohledu na to, co jsme si za hledání pravdy o minulosti odtrpě-
li, nemůžeme brát Chmelova slova o odvaze a ochotě si za to i od-
trpět brát příliš vážně, pokud kromě výzev sám neprojeví ochotu
riskovat alespoň málo, Co tak zastat se redaktora Bílka, vyhazova-
ného nyní z Kmens a jiných, stále ještě ostrakizovaných.

doc. ~~xxx~~ Milan HBbl C Sc

Nad prací: Miroslav Šyneř : *Meděje a zklamání. Pražské jaro 1968* Scheinfeld- Schwarzenberg 1988, str. 157.

Kdysi za první republiky vycházely jazykové příručky "Snadno a rychle" podle Vymazala, německy nebo i islandsky a zdá se, že nyní se tato praxe přenesla i na dějepis... Nejde o to, že by pro mladé, minulosti neznalé čtenáře nemohly vycházet i populární brožury přibližující dané téma jejich chápání v hutné zkratce s určitou mírou nutného zjednodušení. Jenže i to zjednodušení by nemělo překračovat jisté meze. Chápu, že autor, který přikročí ke zptacování této tematiky má ztížený úkol z řady na něm nezávislých důvodů. Především dosud nejsou zpřístupněny archivní, obsahující autentické dokumenty ke zkoumanému období, jako protokoly důležitých jednání vnitrostátní i mezistátní povahy, ať už v Československu nebo SSSR, natož v NDR, Polsku, Maďarsku, Bulharsku a dalších zemích. Dobový tisk z let 1968 - 69 v knihovnách je držen ve zvláštních fondech a pro normálního smrtelníka je nedostupný, pokud si ho sám aspoň sám ne-archivoval. Navíc většina hlavních akterů té doby dosud nenapsala své paměti, kde by zachytil, i to, co bylo řečeno, či dohodováno mimo protokol oficiálních jednání. - ti z nich, co zemřeli, jako Kriegel, Pavel, Krchlík je už ani nenapíší. Zatím co fragmety paměti Smrkovského jsou podletateli, kteří s ním rozhovory vedli, nestejně vypovídající hodnoty, často více vypovídající o názorech tazatele, než samotného Smrkovského. - Některé práce zahraničních autorů vydané k tomuto tématu strádají právě tímto nedostatkem autentické dokumentace interní povahy a musely se spokojit dohady tam, kde chyběl pramenný materiál. Jsou zajímavé spíše svým zorným úhlem v pohledu na rok 1968- 69 a pokusem o interpretaci, než aby jim mohl být přiznán charakter odborné historiografické práce /Skilling a pod./ Bezprostředně po událostech těch let v zahraničí vydané práce českých autorů jako S. Budína nebo F. Šamalíka, jsou zajímavé zachycením bezprostřední dobové atmosféry, kterou by později bylo jen těžké evokovat, některými bezprostředními poznatky i svými úvahami, ale také neměly charakter prací historických což si jejich autoři ani za cíl nekladli. Také práce Sládečkova- Pithartova je spíše esejem, volnou úvahou než prací, přihlížející ke skutečným problémům před kterými stálo Dubčekovo vedení nebo reformátoři vůbec. Její hodnota je spíše v provokujících otázkách, jež v textu klade, než odpověďmi na autorem položené otázky, velmi často se vyznačuje jen velmi povrchní nebo přibližnou znalostí situace a problémů z ní vyplývajících.

Již po vydání posuzované knihy vyšly v samizdatu sborníky prací memoárového charakteru, nebo dílčích studií pod souborným názvem

"Ke sporům o obrodný proces v r. 1968". **axárykxmasairáx**. Dále pak vyšel dvoudílný sborník studií a memoárů "Proces demokratické obrody socialismu v Československu roku 1968 a jeho vojenské potlačení"/mj. memoáry B. Šimona a V. Šilhána/. Ažtaké kolektivní práce domácích autorů pod pseudonymem Jiří Čech "Osm měsíců Pražského jara 1968". Stejně jako dosud nejfundovanější práce k tomuto období Zdeňka Jičínského o vzniku ČNR a její činnosti v r. 1968-69./Zel, dosud tiskem nevydané. A jsou již přístupné i úryvky pamětí Vasilu Bilaka s usvědčující hodnotou pro zvatele.

Všechny shora uvedené faktory dohromady, a navíc i jisté metodologické slabinu autora spolupůsobily, že naděje, které vzbuzuje autor svým úvodem ve čtenáři pak ve vlastním textu v mnohém sám zklamá. Ediční poznámka V. Prečana vyzdvihuje jako největší přednost práce "důsledně historický přístup k událostem a nezbytný odstup od nich", což mohu skeptovat tam, kde má na mysli dobové prosocialistické myšlení, protože lidé byli přesvědčeni, že jim režim přes mnohá své chyby přece jen něco dal. Stejně jako konstatování, že čsl. společnost si tehdy nepřála svržení socialismu, ale jeho reformování. Stejně jako autorovo konstatování, že KSČ by tehdy "patrně byla schopna udržet své postavení i v otevřených volbách"/str. 43/. Což řada jiných, zejména zahraničních autorů se snažila zpochybnit nebo bagatelizovat. Potud je tedy Vilém Prečan jako editor plně práv, když vyzdvihuje tuto autorovu přednost. - Ale jen potud. Protože autor v mnoha jiných aspektech tento princip historického přístupu buď narušil nebo zanedbal. Sám bych brožuru navíc přiznal živý jazyk a obrazný způsob podání i snahu evokovat ještě po létech dobovou atmosféru, dobový způsob myšlení společnosti i jeho klady a zápory jako byl nedostatek tolerance, i když ten byl živou pociťovanou ohrožením v obleženém městě, i vystižení mentality některých novinářů, kteří z přílišného konformismu vůči moci za Novotného upadali do demonstrativního nonkonformismu, a to bez ohledu na stále spletitější mezinárodní situaci během rozvíjejícího se obrodně-reformního procesu.

Jinak však již expozice situace v úvodu trpí značným zjednodušením. Jak může autor bez důkazu tvrdit, že "ekonomové nehledali příčinu ve vadném systému"- str. 12, když celá řada z nich publikovala již před rokem 1968 studie, ze kterých vyplývalo, že nejde jen o věcné problémy, jako nevhodnou strukturu hospodářství, ale i o změnu celého mechanismu centrálního systému řízení, plánování, s uplatněním tržních prvků./Stačí nahlédnout do dobových studií nejen Oty Šika, ale i Karla Kouby, Čestmíra Kožušníka, Bohumila Komendy a řady dalších. Jejich snad jedinou chybou bylo, že na to přišli- jak odpovídalo rozvinutější čs. ekonomice - o dvacet let před svými

sovětskými kolegy, z nichž mnozí je tehdy kritizovali z revizionismu, aby dnes hlásali podobné názory.

Také přípravné práce na reformě politického systému započaly již v r. 1966/ a ne, jak tvrdí autor, v r. 1967/. Stejně tak ustavené pracovní skupiny připravovaly vnitrostranickou reformu již od XIII. sjezdu KSČ v r. 1966 a první výsledky předložily ÚV KSČ v únoru 1967 a jejich doporučení, projednávané v říjnu 1967 byla jednou z roznětek konfliktu ve vedení KSČ a přijetí principu akumulace funkcí vedlo- ne bez ostrého vnitrostranického boje- k pádu A . Novotného. Proto také mohl být připraven Akční program KSČ během rekordně krátké doby tři měsíců /porovnejme, jaký program přijala KSSS na svém XXVII. sjezdu a jak teprve po třech letech nového Gorbačovova vedení se propracovala přibližně na úroveň Akčního programu KSČ/. Vůbec lze říci, že neznalost vnitrostranických poměrů v KSČ v době předlednové, polednové i posrpnové je snad největší slabinou autora. Jak by jinak autor mohl tvrdit, že se KSČ podle návrhu nových stanov ke XIV. sjezdu: "konečně měla dočkat tajného hlasování při volbách svých funkcionářů" /str. 50/, když již v březnu 1968 některé obvodní - okresní konference odhlasovaly tajnost voleb. Jako obvodní konference na Praze 1, tajně volily členy OV KSČ i delegáty na krajské konference. V plném rozsahu se uplatňovala tajnost voleb na mimořádných Kon- ferencích okresních v červnu a na krajských v červenci 1968, kde byli tajným hlasováním voleni delegáti na mimořádný XIV. sjezd KSČ, svolaný na 9. září. Přitom byla schvalována i listina delegátů, doporučených sjezdové volební komisí k volbě za členy příštího ÚV KSČ i příštího ÚV České komunistické strany. Nevím, na základě čeho dospěl autor k zobecnění, že při volbách dostávali nejvíce hlasů kandidáti neznámí či nevýrazní. /str. 39/. Naopak, v KSČ již na okresních a krajských konferencích v březnu a dubnu nejvíce hlasů dostávali kandidáti známí svým dlouholetým proreformním postojem a propadli vyhlášení novotnovci, jako Ant. Kapek v Praze, ale také pseudorafikálové, jejichž vystoupení zaváněla levným konjunkturalismem. Stanovisko ke 2000 slov nebylo předmětem větších sporů a nikterak nepoznalo průběh diskuse. Např.: konference v Praze se připojily k uvážlivě kritickému stanovisku Městského výboru KSČ a jinak jim nestrácely čas, věnovaly se podstatným problémům.

Také situaci v aparátu vidí autor zjednodušeně, nebyl ve svém celku sarytou baštou konzervatismu a v uvedeném období výrazně přispíval ve své převážné většině k obrodnému procesu; konzervativní síly v něm ožily až po srpnu, přičemž šlo především o ty tajemníky, kteří propadli při volbách na jaře. Ne náhodou postihla stranický aparát a stranické instituce /ÚV KSČ, VPŠ/ tak radikální čistka jako málo kterou jinou institucí.

Nebezpečí vojenské intervence vystalo již při jednání v Drážďanech. Jepišovovo vystoupení v dubnu 1968 na plénu ÚV KSSS bylo vedení známo již po několika dnech a nemuselo čekat, až se o něm dozví z Le Mondu, navíc Michal Tatu se o výroku dozvěděl právě v Praze. Nevím, z čeho autor usuzuje, že tato správa zapadla bez vážnějšího povšimnutí/str. 54/ Dubček a jeho okruh si tohoto nebezpečí byl vědom, ale znal také labilní rovnováhu sil v ÚV KSČ, proto nakonec přes nelibost Brežněva prosadil svolání mimořádného sjezdu. Hýbat s vojsky prvního sledu nemohl, ta byla podřízena štábu Varšavské smlouvy, bez jejíhož souhlasu nebyla možné sebemenší změna v jejich dislokaci a kdyby se o ni pokusil, byl by to důvod k okamžitému zásahu. Stejně jako zveřejnění problému by urychlilo konfrontaci. Proto Dubček musil levírovat, možné ne vždy nejšťastněji, ale jeho snahou bylo dotáhnout věci ke sjezdu, kde se dalo předpokládat, že dojde k vytvoření politicky mnohem homogennějšího vrcholného orgánu včetně předsednictva a sekretariátu. A za tím šel jako buldog. Dotáhl její přípravu až do 20. srpna, kdy předsednictvo schválilo sjezdové dokumenty pro přesajezdové plénum ÚV KSČ. V tom momentu přišla, musela přijít intervence. Blíže jsem tento problém objasnil v textu "Proč došlo k 21. srpnu 1968. Měl v zádech V. Bileka, jako dosud prvního tajemníka ÚV KS Slovenska, který si již od května pohrával s myšlenkou slovenské separace. Východnímu vojenskému okruhu velel generál Samo Kodaj. Domýšlí autor tento slovenský fenomén? Obávám se, že ne!

Pokud jde o zahraniční podporu, sám autor západní pomoc vylučuje s odkazem na prohlášení vlády USA z července 1968. V podobném duchu mluvili při svých návštěvách v Československu Henry Kissinger - poradce presidentského kandidáta Nixona i Zbigniew Brzezynski - poradce Nimpfryho. Pak uvádí Čínu mezi zeměmi, které poskytovaly čs. představitelům svoji podporu /str 69/. Nevím, oč se při této fantasi opírá, když je evidentně známo, že v době neblahé kulturní revoluce zaujímal Mao Ce tungovo vedení krajně nepřátelský postoj k pražskému jaru, odsuzovalo revizionismus Dubčkovy vedení a hovořilo o buržoázní kontrarevoluci v Československu stejně nebo hůře než tisk NDR, SSSR, PLR. Jak si autor představuje, že by mohlo Československu pomoci. Žel, Maovo vedení zaujímal jiný postoj než v r. 1956, kdy zejména Čou en lai odvrátil Chruščova od zásahu v Polsku proti Gomulkovi a teprve se souhlasem Číny došlo k zásahu v Maďarsku. Po roztržce Čína takovou možnost ovlivňovat postoje a kroky sovětské politiky ztratila. Nelze tedy klást vinu Dubčekovi, že Československo nezískalo záštitu Číny.

Co se dalo dělat po srpnu 1968, to je jistě otázka, kolem které bude vždy mnoho dohadů, hypotéz, dobře i méně dobře míněných rad. A

čím byli lidé vzdálenější prostředí, kde se mělo rozhodovat, budou umět těch rad udělat více a lepších. Jistě lze říci, že Dubček a jeho druhové měli již v Moskvě na vybranou dvě alternativy: buď skončit jako Imre Nagy před revolučním tribunálem a dnes by byli oslavováni jako mučedníci pražského jara, avšak svou ohětí by této zemi příliš nepomohli. Nebo se pokusit za cenu ošklivých kompromisů zachránit co se dá. Nepovedlo se to, jsou tedy za to zatracováni. Ale nejmenší právo zatracovat je mají ti hyperradikálové, kteří jim před srpnem svými maximalistickými požadavky komplikovali situaci a když pak šlo do tuhého, mnozí ještě téže noci se uchýlili za hranice, třeba i na pražskou tramvajenku. A svým odchodem oslabovali možnost klást odpor konzervativcům, kteří nastoupili do protiofenzivy. Opírali se o sovětské komandatury, které ještě dlouho fungovaly na každém okresu, v Praze na každém obvodu a přímo organizovaly akce konzervativců v daném obvodu, okresu, všemožně je podbíraly a když došlo ke známým demonstracím kolem hokeje, maršál Grečko dal ultimatum: buď dojde k okamžitým změnám ve vedení nebo sovětská vojska znovu obsadí Prahu a jiná odbojná města.

Úprk některých funkcionářů za hranice způsobil oslabení třeba progresivní většiny v předsednictvu MV KSČ v Praze. Listopadové zasedání ÚV KSČ při volbě členů výkonného výboru ÚV KSČ/zrušené předsednictvo/ ukázalo, jak se změnil poměr sil. Vasil Bilak byl zvolen za jeho člana proti 54 hlasům českých pokrokových členů ÚV KSČ/ze 180 členů/ hlasy českých konzervativců a všech slovenských členů ÚV KSČ. To bylo rozhodující měření sil, které předznamenalo další vývoj. Pokud autor připomíná nou výsva O. Šikovi z prosince 1968, aby se vrátil, obracel jsem se na něj jako člana ÚV KSČ a ne jako ekonoma. Poukazoval jsem na to, že před rozhodným měřením sil je potřebný každý hlas. Ostatně dalších plén se O. Šik účastnil až do dubna, jenže porážka po Grečkově hrozbě byla neodvratná.

Čistkou, provedenou v r. 1970, poté, co první kolo prověrek dopadlo formálně, bylo ze strany vyřčeno téměř všechno, co smýšlelo reformně. Původní snaha některých "zakopat se" a přežít, až se přežene prověrková vichřice a pak vyčkat nového XX. sjezdu a nového Chruščova se mohla tehdy zdát iluzivní, dnes zase téměř geniální - po příchodu Gorbačova. Nesporně "zvatelé" dobře věděli, proč jí musí všemi prostředky smažit. Kdyby ti, co se chtěli "zakopat" mohli dnes se zákopá vyjít, vypadalo by to s přestavbou a glasností v Československu jinak. Nevím, kde teď autor najde vhodnější partnery pro budoucnost, protože to současně musí být i partneři přijatelní pro Gorbačova. Na to se jaksi stále saponíná.

P. S.

Karelav Synek na řadě míst vytýká Dubčekovi a jeho druhům nedostatek odvahy. Editor uvádí v ediční poznámce, že autorovo jméno je pseudonym! Žeby z přebytku odvahy? Dubčekovi se snadno vytýká nedostatek odvahy jít do konfliktu, jenž by končil krvavou řečí a zkáskou, ale sám autor neměl ani tu špetku odvahy, aby se pod to podepsal vlastním jménem, byť by tím podstupoval rizika mnohem menší! Jsou to dnes v Čechách /či na Moravě?/ měřesy!

K.H.

V Bělehradě nedávno proběhlo literární sympodium na téma "Literatura v exilu". Protože o tomto choulostivém námětu nebylo v našem tisku podrobně referováno - alespoň jsme to nezaznamenali - vycházíme v této glose z toho, co o projevu našeho delegáta odvysílal zahraniční rozhlas.

"Jsem Čech a přicházím s čs. pasem. Asi by z tohoto místa zazněl jiný příspěvek, jiného typu, kdyby místo mne vystoupil český spisovatel žijící v exilu..." Těmito slovy zahájil svůj příspěvek Jaroslav Holoubek, redaktor týdeníku Kmen. Konstatoval, že naše malá země měla ve svých dějinách hojně emigrantů, také velmi prominentních, a uvedl i J.A. Komenského. Nediferencoval mezi "správným a nesprávným exilem" - pokusil se o jakýsi nepolitický přístup k celé otázce. Řekl: "Nikdy nebyla tak ideální situace ve společnosti, aby všichni lidé byli spokojeni se svým králem, ani to není možné. Nespokojenost je předpokladem změny, vývoje a pokroku." Holoubek dokonce našel poetickou výmluvu pro ty, kteří odešli za hranice. "Opustit svou zemi je zrovna tak těžké, jako pro Agamemóna obětovat svou dceru pro věc války..." I když v dalších slovech Holoubek nešel a nemohl jít do hloubky, pokud by nechtěl spáchat politickou sebevraždu, objevily se v jeho příspěvku nové, u nás dlouho nevy-slovené myšlenky, zejména když mluvil o nemožnosti dělat v kultuře revoluci, ale navazovat evolučním způsobem na tradici, historii a ducha národa, který je obsažen v umění, a zejména v literatuře, a čerpat z ní. Mj. řekl: "Uplynulých dvacet let v Československu nebylo lehkých. Málo se cestovalo, lidé se stávali emigranty jednak z touhy po poznání, po dobrodružství, jeának proto, že se nedovedli smířit s politickým zřízením a se situací v zemi. Na to mají a měli plné právo. Je smutné, že odcházeli lidé chytrí, naše mozky, které jsme potřebovali a potřebujeme čím dál tím více. Odcházejí za lepšími podmínkami, za větší sumou peněz, za potřebnou technikou..." Další důvody, které Holoubek musí znát, nevedl. K dobru autora připisujeme fakt, že hovořil nejen o zahraniční, ale i o naší "domácí" emigraci. Zaregistroval na třicet jmen českých spisovatelů žijících v exilu, mezi nimi Kohouta, A.J. Liehna, Goldstückera, Diviše, Kunderu, Škvoreckého a další s tím, že jejich díla jsou překládána po celém světě,

jenom u nás nevycházejí. Z domácího "exilu" vzpomenu jména těch, kteří se "odmlčeli" nebo nemohli publikovat jako Skácel, Hrabal, Seifer, Holub, Šiktanc, Havel, Klíma a další a vyjádřil naději, že se střední generaci v Československu podaří vyřešit i tak choulostivou záležitost a vrátit do literatury jména a díla těch, kteří tam patřili a patří. Dodal ovšem: "...kdo z autorů v exilu měl pro svoji bývalou vlast jenom slova pohrdání, výsměchu a urážlivý tón, bylo by pod naši důstojnost vycházet jim vstříc." Tato slova jistě platila i pro ten exil "Domácí". Ponechme starnou otázku, jestli "domácí i zahraniční exulanti" opravdu uráželi vlast, nebo se jenom vyslovovali ke způsoby vládnutí v naší zemi, a zaznamenejme slova pronesená Holoubkem o snahách a usilování jedné z nejmladších redakcí, redakci KMEN-e. "Silná autocenzura nám spoutávala ruce, nediskutovali jsme, nepolemizovali jsme, musíme se to učit, musíme se učit demokracií a svobodně myslet..."

Je možné, že jsme se v citacích z příspěvku Jaroslava Holoubka dopístiti některých omylů a zkreslení - záleží ale jenom na autorovi a na redakci KMEN-e, aby příspěvek k této závažné otázce byl plně a přesně publikován u nás doma. Pak se za chyby rádi omluvíme.

5.11.1988

-ky-

Jarmila M e n c l o v á :

Redakci Rudého práva/K rukám šéfredaktora Z. Hořeního/

V sobotním Rudém právu /19. 11/ napsala J. Houřová v článku "Inspirace z dopisů" o těch, kteří byli pomluveni různými fámami. Závěr článku "Že se nestydíte! Že se nestydíte nejen věřit takovým fámám, že se však nestydíte je i rozšířovat!" byl napsán právem. Platí však i na Vaši adresu.

7. X. 1988 jste uveřejnili článek R. Steigerwalda, kde se tvrdí, že "bývalý vedoucí oddělení ÚV KSČ, který stejně jako Sviták žije dnes v USA, byl usvědčen z korupce, ale právě proto byl bezmocný proti vydírání "reformátorů", jejičnž jménem jednal s generálem Bundeswehru Helmuthem Grashyem o vystoupení ČSSR z Varšavské smlouvy." To vše jste otiskli bez komentáře. Snad byste mohli namítnout, že jste jen citovali a že k citacím z principu poznámky neděláte. Avšak v č. 19. 11. se ohrazujete vysvětlující poznámkou proti dopisu v Izvěstích o Stalinově pomníku v Olomouci. Z principu to tedy nebylo.

Že článek R. Steigerwalda je neseriózní a pomluvačný Vám však stěžejí mohlo být neznámé. Což Vás nezarážilo tvrzení, že V. Prchlík "žije dnes v USA", když jste si mohli snadno ověřit, že je již řadu let mrtvý a nikdy neemigroval? A kde mohl jasně s generálem Bundeswehru, když bez souhlasu gen. štábu nemohl dostat výjezdní povolení? Bylo takové povolení vydáno? A dále. Kteří reformátoři Prchlíka vydírali a pověřili ho takovým jednáním? A byla taková obvinění přemětem soudního projednávání a pokud ano, proč nebyl generál Prchlík, tehdy jeden z nejvyšších funkcionářů armády, odsouzen za zločin velezrady?

Možná, že R. Steigerwald může v NSR otisknout o událostech v ČSSR co mu napadne. Avšak není Vaší povinností, když jeho článek přetiskujete, ověřit jeho tvrzení a v duchu základní novinářské etiky upozornit na nepřesnosti či nepravdy v uvedeném článku?

Na besedě se šéfredaktory řekl soudruh A. Jakovlev krásná slova: "Nelze připustit věcné chyby, deformaci skutečností, ani urážky lidské důstojnosti... z politického hlediska je přestavba mimo jiné boj za lidskou důstojnost. A tisk je především povinen dodržovat tuto zásadu úcty k člověku"...

Pokud ovšem nemá tato zásada zůstat pouze slovy - byť krásně znějícími - bylo by nutně alespoň dodatečně přinést k článku R. Steigerwalda komentář a omluvu V. Prchlíkovi,

A nanejvýš třeba je nepostupovat dle zásady, že mrtví se nemohou bránit a že proti politicky nepochodným lidem je možné použít jakékoliv pomluvy.

Inč. Jarmila Manclová GSc, Praha 10. Pöčernická 50

Rudolf S l é n e k ý: Odchod Štrougala, posílení konzervativců

Zasedání ÚV KSČ, které skončilo minulý týden v Praze, bylo vyvrcholením dalšího kola mocenského boje uvnitř vedebí čs. komunistické strany. Ze svých míst byli vytlačeni reprezentanti umírněně reformního proudu - premiér Štrougal, předseda slovenské vlády P. Colotka, ministr zahraničí B. Chňoupek a další. Pozice si posílilo konzervativní uskupení, především K. Jakeš, K. Hoffmann a zejm. L. Adamec, který se stal novým premierem.

Zároveň hlavní ideolog normalizace Jan Fojtík vytýčil meze hospodářské reformě. Nadále musí platit primát centrálního plánování, tržní vztahy budou mít jen pomocnou roli, nepočítá se se žádnými podstatnými změnami v politickém systému země.

Odchod L. Štrougala z druhé mocenské nejvýznamnější pozice v zemi není jen zpečetěním jeho osobní porážky v souboji s K. Jakešem o místo generálního tajemníka KSČ. Je zároveň prohrou jeho koncepce přechodu od normalizační politiky Brežněvovy a Husákovy doby, na níž se z pragmatických důvodů po téměř dvacet let plně podílel, k politice hospodářských a politických reforem, inspirovaných Gorbačovou přestavbou v SSSR.

Štrougal a další, kteří odesli s ním, si byli vědomi, že nemá-li Československo dříve nebo později hospodářsky zkolabovat a ztratit politickou stabilitu, reformy se nesmějí nadlouho odkládat a že přitom musí být natolik účinné, aby umožnily mocenské sféře získat podporu alespoň některých významných vrstev čs. společnosti, zbavených od r. 1969 jakéhokoli vlivu na hospodářské a politické procesy v zemi.

Oproti tomu Jakešova konzervativní skupina, jejíž jádro je dosud tvořeno lidmi, kteří byli protireformně orientováni už v r. 1968, podstatné reformy zásadně odmítá. Aby neztratila podporu sovětského vedení, slovně se k přestavbě hlásí. avšak její podstatu - skutečnou demokratizaci společnosti, nepřijímá. Při svém konzervatismu nevěří, že by Gorbačov mohl uspět. Jejich úmyslem je přečkat až do doby, kdy jak doufají - dojde v SSSR opět k návratu k tuhému centralismu a kdy bude oceněno to, že v bouřlivých časech reforem udrželi totální moc komunistické strany nad společností.

Reformní koncepce se v Československu neprosadily především proto, že do zápasu nemohla promluvit čs. veřejnost. L. Štrougal nenašel v sobě dostatek odvahy, aby využil jejich sympatií a přes odpor druhého křídla strany se jí pokusil vtáhnout do bojů o reformu, tak jak to učinil Gorbačov v SSSR. Spokojil se s manévrováním v zákulisí mocenských struktur a zřejmě se až do poslední chvíle spoléhal, že jej zachrání reformní sovětské vedení. To však asi usoudilo že je zbytečné podporovat politika, který není s to aktivně jednat

sám a prostě vzalo čs. vývoj na vědomí.

Výsledkem zápasu pak rozhodla skutečnost, že v aparátu KSČ, kde se o moci rozhoduje, měla silnější postavení konzervativní skupina a že Jakeš na rozdíl od Štrougalova jednal rázně a obratně, což neznamená, že moudře. Vyřazením Štrougalovy skupiny sice posílil svou osobní moc, zároveň však značně oslabil i beztoho úzkou mocenskou základnu režimu, a to jak v komunistické straně, tak zejména mimo ní.

Důsledkem vítězství konzervativního uskupení nesporně bude zbrzdění čs. vývoje v příštích měsících nebo dokonce letech. Ale po dvaceti letech stagnace země nemůže přešlapovat na místě. Proto konzervativci budou ze všech stran vystaveni silným tlakům, kterým nebudou moci nadlouho čelit.

Jestliže pro Jakeše a jeho stárnoucí družu může být cílem, aby se co nejdéle udrželi u moci, jejich mladší kolegové, kteří se na tomto zasedání dostali do jeho předsednictva - Pitra, Štěpán, Urbánek či Knotek, budou nutně uvažovat jinak. Vědí nebo poznají, že musí vsadit na reformy. Ať chtějí nebo ne, budou muset vstoupit do Štrougalova dědictví a prosadit mnohé z toho, co dnes Jakeš odmítá. V tom - a zároveň v rostoucí aktivitě veřejnosti, kterou názorně prokázaly mj. demonstrace 21. srpna 1988, je naděje, že se cesta Československa k reformám otevře.

17. 10. 1988

/Psáno pro 1. Únita

František Š a m a l í k : "Realpolitik" a realismus"

Stať M. Válka /RP 15. 11. 88/ se příznivě vyčlenila z běžných-převážně bezbarvých, někdy však m_onichajsky černobílých představbových textů zesíleným zřetelem k naší nynější situaci. Signalizuje začínající kvalitativní proměnu - či snahu o ni - jejího pojetí? V intencích autora snad, ale to, co čteme, nejde za modernizující korekci, přizpůsobující dosavadní postoj dorážející perestrojce a lasnosti.

Nicméně s energií u nás stále ještě neobvyklou zacloumel s doktrinárně byrokratickým "sebeklamem" /tj. s lakováním do růžova/ a ukázal, co je k vidění: vykloubení z dějinné, civilizační kontinuity vlivem stalinského a poststalinského reálného socialismu se zlobně podepsalo na všech oblastech společenského života, na společenském vědomí, na morálních a hodnotových orientacích... Hodnotí to ovšem / je ministr stá./ z pozic vedoucí, dějnotvorné vrstvy: "Rezignovali jsme na tvořivost. Zaplatili jsme dobrovolně a iniciativně daň období vulgárního dogmatického myšlení." Z pozic společnosti které žila v tomto dvojsvětí nahé skutečnosti a jejího mýtizovaného obrazu, to byla permanentní demagogie. Nesená ovšem takovým patosem a takovou mocí, v nichž se jako taková ztrácela / L. Ponomarjov, V. Sinkarenko, TA 45/ 88: "u nás doma byla demagogie v úctě celá desetiletí, od té doby, kdy ji Stalin fakticky povýšil na stupeň státní politiky"/.

K obrazu skutečnosti patří tedy i ti, kteří byli "zrezignováni" a donuceni k "placení". Co to znamená politicky, je dnes už jasně řečeno oficiálně: "namísto očekávaného procesu postupného pohlcování státu tzv. občanskou společností, "sdružením výrobců", došlo k pohlcení občanské společnosti státem, k jejímu podřízení diktátu byrokratických struktur" / A. Jakovlev, RP 16. 11. 88/. Gramsci tento stav nazval "extrémní formou politické společnosti", politologie mluví o totalismu. Na jeho konečném tvaru se podílely tradice a politická kultura dané země, ale podstata - všeobecná závislost na politické moci - zůstala zachována. "Sebeklam" mohl být sice široce sdílen, ale vazba mezi vládnoucími a ovládanými se tím nestala lepší: monologu moci měla odpovídat ozvěna nadšeného souhlasu. "Zrezignování" lidí je útokem proti podstatě a potenciám člověka, je proto morálně i politicky chybné, jen s hlediska chvílkových či egoistních potřeb se zdá účinné a tedy užitečné. Protože nikdy nikdo nezvládne všechny dějnotvorné faktory, ani nejdrastičtějším terorem je navždy nezlikviduje, jejich podryvná podzemní práce připravuje i s scénou pro budoucí "sebekritiku", pro dialog moci a společnosti. I dítě ví /z pohádky o nahém králi/, jaké je to dobrodíní, když veškerá skupina uvidí skru ečnost takovou, jakou jí vidí - se svými sebe-

klamy- většina ostatních.

Jakmile nošení ideologických brýlí přestane být povinné a společnosti je dovoleno promluvit ^{říčkově} /či černý na obrazech nepřítel/ lak na předchozích obrazech skutečnosti praská, odpadává. Pro jeho tvůrce není příjemné, předběhne-li kritika sebekritiku. V tomto ohledu vnímavé smysly ministra- básníka neklamou: "uplynulé období je třeba náležitě analyzovat a poukázat na chyby a omyly ne pouze ve sféře ekonomiky, ale i politiky". Volá po analýze příčin vzniku Charty 77 paralelní literatury, nelegálních náboženských struktur.... Primitivní výklad pro primitivní /disidenti = valutově placená média západních centrál stá./ v povýšené rovině a v klimatu perestrojky neuspokojuje, nakohec diskredituje inteligentnější "antidisidenty". Tím spíš, že jinde už jsou zřetelně vyloženi jako přirození a někdy/héjenými hodnotami stá./ příkladný důsledek oprávněné opozice proti totalitní reglementaci. Jestliže jejich existence signalizuje vady v politicko- právním systému / naléhavost přestavby je úměrná závažností a míře těchto vad/, pak disidentství přerůstá kompetenci policie.

Má Válek na mysli něco takového ? Pro něho to jsou "skutečnosti, před kterými realistická politika nemůže kapitulovat, ale ani naivně zavírat oči." Vzhledem k hustotě policejního provozu v nedávných dnech nemůže být politika podezřívána ze zavírání očí, pokud trpěla nějakou slepotou, pak byla způsobena tak neúměrným rozšířením zorniček, že byly s to registrovat právě jen to, co způsobilo jejich panické či hněvivé rozšíření: nevím, který výraz je správnější. Významnější je pojem "kapitulace". Může znamenat snahu oprávnit monopol na řízení přestavby, což by z dialogu mezi mocí a společností udělalo pseudodialog. Neboť je to polaritní, antagonní kategorie, vylučující zprostředkující postupy. Odpovídá abecedě předchozí reglementační politiky, založené na příkazu a zákazu. Loajalita k této metodě vládnutí zahrnuje tuto jednoznačnost a jednomyslnost jako neprostou samozřejmost, nesamozřejmá a tedy škodlivá a bůhví co ještě byla všechna vybočení z oficiality. Lidé takto loajální schvalovali nebo odsuzovali události a činy a myšlenky podle pokynů taktovky, i tehdy, když je neznali, když jim nerozuměli. Z hlediska demokracie a právního státu je to strašné a strašné důsledky na sebe nenechaly čekat.

Kontakty tohoto demoralizujícího způsobu výkonu moci se nechce od "socialismu" odpoutat, oprávnňuje se obavou o jeho osud /F. Burlacký, LG 14. 9. 88: "Přehnané obavy vyvolané krajními projevy glasnosti...vůbec nejsou výrazem starosti o socialismus. Hodí je kultura autoritativní politiky"/. Kapitulace/na rozdíl od kompromisu/ sugeruje jednorozměrný stereotyp nepřítel, tato politická klasifi-

kace se v stalinském i neostalinském systému automaticky měnila v klasifikaci trestně právní. Důsledky byly katastrofální. Proto se v SSSR dostala do popředí idea právního státu, idea bezpodmínečných záruk občanů před svévolí státu. Nebylo jí možno smířit s technikou stereotypizace, na jejímž základě by se utvářely skupiny se sníženým nerespektovaným občanským statutem. Neboť týká-li se dneska jiných, zítra může zahrnout tebe. Co dnes schvaluješ vůči jiným, to jini zítra schválí vůči tobě. Totalitní srůst politického odsudku s právním jeany diskriminoval, zbavoval je právní jistoty a ochrany, druhé privilegoval, děval jim povýšenou a benevolentní trestně právní ochranu /v MN 47/88 S. Zamoškin uvádí Leninův pokyn "trojnásobný trest komunistům oproti bezpartijním kádřím - to je abeceda justiční práce" a dodává: o zvýšení trestní odpovědnosti komunistů nechtějí slyšet ti, kdo se kryli v letech stagnace stranickou legitima- cí. Ale v právním státě musí otázku trestní odpovědnosti kteréhoko- li občana řešit ne rajkom či obkom, ale soud./ Vynětí politického přesvědčení /odlištěného od oficiálního/ z kompetence justice se ne- obejde bez reformy trestního práva, které bylo utvářeno v souladu s totalitní strukturou moci, takže zničotnilo ústavní práva a svobody občanů. Pro autokratickou mentalitu je to bolestné, v této věci se musí předpokládat silný odpor, který možná znemožní optimální ře- šení /F. Burlacký v rozhovoru pro Newsweek, viz Forum 41/88: "Lidé mají být souzeni jedine ze své činy, ne za to, co říkají. Ale obává- me se, že reforma v této věci bude jen poloviční, nepostačující", ne- boť mnozí specialisté z oblasti práva i představitelé různých insti- tucí nechtějí trušit trest ze způsob myšlení./.

Nicméně se stereotyp nepřítele rozpouští, stává se neurčitý tam , kde přestavba nabývá určitosti. Je to důsledek "socialistického plu- rasmu názorů", který by zůstal prázdným zvukem, pokud by měl ko- existovat s autoritativně stanovenými stereotypy "nepřítele": "Stře- távání názorů, emocí a zájmů je zde nevyhnutelné. Proto se umění po- litického vedení hodnotí podle schopnosti zajistit, aby neexistovali lidé nesouhlasící v tom hlavním a zásadním, aby nebyli lidé zavrže- ní, od společnosti odloučení a společnost odlučující"/Jakovlev/. Ne- boť mocenská konfrontace je neplodná /naní-li oprávnitelná z princi- pů právního státu, který zatím v žádné socialistické zemi není do- vršenou skutečností/ a v rámci přestavby neperpektivní, antipřestav- bová: nezasahuje příčiny a protože se musí oprávnit, odebírá pří- činám jejich skutečný rozměr, jejich naléhavost. Klam a sebeklam se tak znovu derou do popředí. V SSSR jsou proto mocenské zásahy před- mětem živých diskusí. V minulosti byly automaticky projeven zákona, jejich provádění zákony a ústavou - a tím spíše ideou právního státu - bylo vyloučeno. Přestavba změnila sorný úhel: "Kiliční kor-

dony a skupiny uru inků, posíleny.. speciálními silami, jsou siln
ným prostředkem. Ale špatným argumentem... Je možno podle dobrého
starého vzoru zahnat nemoc dovnitř nebo změnit nesouhlasící v neanš-
šenlivé..." /MN 44/88/.

"Zákonnost" v přechodné době má zvláštní povahu. Má být přebudován
politicko právní systém, neboť v té podobě, jakou má nyní, odporuje
v nejlepším případě neodpovídá- cílové humánní demokracii. Není pro-
to vhodným kritériem "přestavbového" chování, klidu, kázně, pořádku.
V hospodářské oblasti je to nejnázornější. V . Fjodorov o tom říká
/Forum 34/88/ : "Vím-li, že něco je prospěšné hospodářství, dělám
to, a porušuji-li přitom předpisy, nedělám to potichu, ale hlasit
tě s zjevně. Kdybychom se drželi předpisů, byla by přestavba zakáze-
ná... Konfrontační pojem "kapitulace" tento perspektivní přístup vy-
lučuje, nejvýrazněji v pásnu moci a ideologie. Stereotyp nepřítel
/disidenta/ si u nás zachovává plnou platnost: aby byl oprávněný,
musí být jednoznačný, jednorozměrný. Taková demonizace je však
iracionální, před soudem kritického rozumu neobstojí. Může se
zakládat jen na slepé víře a ideologické poslušnosti, tedy na vlast-
nostech antipřestavbových. Tvzení o fatální antisocialistickosti
každé opozice je či bylo smysluplné v situaci, kdy sociálistmus
byl naprosto jednoznačně definován. Tak tomu bylo v dobách stalini-
smus, jehož socialistickost je však dnes nezvratně zpochybněna. Ny -
ní není socialismus přesně vymezená danost, ale předmět diskuse. Co
bylo kdysi odsouzeno jako antisocialistické a antisovětské, je dnes
v mnoha případech pietně rehabilitováno. Odsouzení strany od příné-
ho řízení, smlouvy o pronájmu /vznik sovětského farmáře/, nová kon-
cepce kooperativů, utváření smíšené ekonomiky, legalizování - poz-
volné, váhavé - "neformálních" iniciativ a skupin, obrát k "tržní
ekonomice" a k podnikové, místní a zájmové samosprávě, to vše a mno-
hé jiné bylo v minulosti "antisocialistické". Jako kritérium je ta-
to kategorie neurčitá, hranice určující začátek "anti" jsou plynulé
/RP 16. 11. 1988 : "Výbor rady ministrů vzal v úvahu, že v Polaku
nejdou politické a ekonomické podmínky pro obnovu velkého soukromého
majetku, a proto navrhl, aby byl zrušen přeopis dosud omezující po-
čet zaměstnanců v soukromém sektoru. Také daně mají být uplatněny
podle jedné zásady - ne podle formy vlastnictví"/.

Antisocialismus - a v ještě větší míře antikomunismus, který je
užší, nemusí s ním být totožný- ovšem existuje a nejen tam, kde se
přímou manifestuje, jeho základna je daleko širší. Je reakcí - někdy
více, někdy méně uvědomělou - na deformace, nezduary atd. nejen do-
mácího, ale i světového socialismu /RP 21 .11. 88, z materiálu maďar-
ských komunistů: "Většina obyvatelstva ztratila důvěru ke straně a
důležitou otázkou reformy polského politického systému i nadále zů-

stává problém legalizace opozice"/. To je výzva politické a ideové práci, administrativně - mocenské prostředky jen dodávají další výživu tomu, co umlčují. Opozice proti neostalinské reglementaci - včetně nesocialistické a protisocialistické - logikou protikladu zdůrazňuje právě to, co stalinismus ničil a diskreditoval : občanská a lidská práva, demokracii, zákonnost, tvůrčí svobodu, efektivnost stá.sta. Není jedborozměrná, celou škálou demokratických, humanistických, ekologických, kulturních a jiných hodnot a orientací je složkou přestavby. "Kapitulace" tu tedy nemůže znamenat nic jiného, než všeobecnou kapitulaci před nezvratitelnou potřebou demokratické a humanistické přestavby společnosti, které nekompromisně vyžaduje prostředky, "které by upevňovaly a akumulovaly všechno mravní, humánní, socialistické."/A. Jakovlev/. Neboť po zkušenostech se stalinismem musí nad námi jako smoklův meč stále viset kategorický imperativ o bytostné jedbotě cílů a prostředků: ze zlého zase jen zlé .heal-
listická politika "kapituluje" jen před svými programovými cíli, uzná-li pozitiva a přínosy "opozice", kdežto cesta totální konfrontace je cesta mocenské "reálpolitik". Je tu ovšem ještě jiný moment, který Válek také nechal stranou: problém "disidentství" nemůže být odtržen od základny všeobecnosti občanství, od principů právního státu. Od půdy, na níž se všichni - vládnoucí i ovládaní- musí zastavit před hlasem zákona, ne jakéhokoli, ale takového, který vyjádří osvobodivý a humanizující smysl socialismu, to, co socialismus organicky začlení do vzestupných, všelidských proudů evropské civilizace.

Musím se tu zmínit i o ječné politicko právní rituální formuli, která je nerozlučně spjatá se stereotypem nepřítel. Jde o tzv. zájem nebo vůli "pracujícího lidu", na něž se odvolávají příkazy a zákazy, čímž se opravňuje absence záruk, omezení a kontroly těch či jiných orgánů. Přirozeně i disidentské, neoficiální instituce "odporují" nebo "nejsou v souladu" se zájmy "pracujícího lidu". Je to politické i právní formule současně. Byla logickou a nutnou složkou stalinského systému, neboť v něm se zájem lidu nemohl projevit jinak než prostřednictvím mocenské struktury a jejího nejvyššího představitele. Tak byl lid autoritativně znivalizován a sjezdnomyšlněn, ačkoli sociálně třídním sloganem /teror postihoval "nepřítel lidu": je to právní kategorie/ byl jakoby "mírou všech věcí". Tento klan posiloval antiintelektualismus, k němuž totalismus celou svou logikou spěje a který se prozrazuje utilitárním využívaním skázněné inteligence. Nyní, když je už jasné, jak drasticky byl lid odcizen společenskému vlastnictví a moci, je evidentní, jak byla formule o zájmech lidu skrz naskrz demagogická, cynická. Program přestavby je v tomto ohledu realistický. Uznává nemožnost autoritativního sjevo-

vání lidových zájmů a ani nové či renovované instituce, které mají přinést samosprávu a opravdové zastupitelství, nepovažuje za definitivního tlumočníka vůle lidu. Mají nalézat řešení, odpovídající potřebám společnosti a pokud lid zastupují, potud jsou pod jeho kontrolou. Neboť reprezentují, vyjadřují jeho zájmy buď dobře, buď špatně, a instituce nemohou být arbitrem v této věci. Přestavba tak archaizuje tuto formuli a převádí její jádro - zájem a vůli lidu, na adekvátní pole demokratických institutů: artikuluje se jako "veřejné mínění" /formou široce pojaté gласnosti/ a ještě přesněji plebiscitem a příbuznými technikami. V původním, stalinském smyslu má tato formule unes váhu mrtvé ozvěny z mrtvých časů.

Obdobné problémy jsou spjaty i s "pražským jarem",. Jestliže v časech normalizace bylo pojato jako kontrarevoluční vybočení z jediné správného socialismu, pak nynější erupce perestrojky nutí k jisté revizi tohoto pohledu. I Válek tedy v něm nyní nachází racionální momenty, které "bylo třeba vidět a pečlivě definovat". Přesně řečeno - jinak vidět a jinak definovat, neboť nic neuniklo pozornosti. Kde se však měly vzít nynější měřítko, když měly být v obecném zájmu reálného socialismu navždy vyloučeny? Tak došlo k tomu, že prověřkovou očistu "známá veřejnost a zejména mladší generace jako paušální odsouzení opozice, jako politické trauma, které dosud nepominulo a samo od sebe nepomině". Reakce veřejnosti byla tedy přesná, společnost vyvodila z tohoto poznatku záporné důsledky, stáhla se z pole politiky a zacílila svou energii na bezpečnější, soukromější cíle. Na tom, co se stalo, už neúže nic měnit. Může "oprava" onoho "vnímání" změnit dnešní postoje? To závisí na povaze opravy. V této věci Válek není radikální, tj. nejde na kořen věci. Na konci jeho stati čteme: "Slova se dnes opotřebovávají velmi rychle". Platí to pro slova, která nenesou obsahy, jež pojmenovávají, za nimiž není patrná energická vůle začlenit tyto obsahy do naší skutečnosti. Válek navrhuje, aby se ono politické trauma rozdrožilo "prostě konstatováním objektivní skutečnosti". Mohou mít slova takovou váhu? Tato objektivní skutečnost je přece známa už dvacet let a sovětská přestavbová iniciativa ji zásadně potvrdila - ať s jakýmkoli přívažkem výhrad. Museli bychom se ještě nacházet v situaci ideologického monopolu a povinného respektu k jediné oprávněnému vyjevovateli pravdy, aby konstatování známého mělo takovou sílu. Jsme už jinde, vzhledem k tomu, co se děje v širých prostorách socialistického světa, by bylo konstatování objektivní skutečnosti přijato jako akt "sebekritiky", v optimistických hlavách jako nadějný příslib radikální přestavby. Jakmile se každý nosek může pomaklit a "pravou a každá ústa jí mohou vyslovit /glasnost, pluralita názorů, podřízenost všeho a všech právu kritiky/, ztrácí mocenská pozice mluvící-

ho magickou silu. Tuto strátu nelze nahradit jinak než intelektuálně mravní potencí, energickými činy. Když se hroutí "monopol pravdy" argumentace stereotypy orientuje k špatné minulosti, což je "perspektivní" jen z hlediska Gorbačovova neúspěchu. Neboť úspěch stereotypního myšlení znamená sablování všech pozitivních a uvolnění černých perspektiv. Nesourodé se nedá zharmonizovat, pokus o takovou hybridizaci není organickou přestavbou, protože její dušička je harmonizace neboli taková konstrukce a uspořádání všech prvků, aby ve vzájemném působení produkovaly spravedlivý, demokratický, humanistický a racionální řád a blokovaly vše, co působí silně v opačném směru. V tomto novém klimatu se s takřka přírodní silou formuje adekvátní obraz veřejného činitele, obraz určený potřebami nového, vznikajícího systému. Jako minimum je v něm schopnost samostatného myšlení a schopnost vyrovnávat se s myšlením jiných: Masarykovými slovy - demokracie je diskuse. Žádné myšlení nelze odsuzovat k neexistenci.

Válek se nevzdaluje od pozice "jestřábů", ani on nechce ono politické trauma řešit "cestou rehabilitace bývalé i dnešní opozice" /i proto, že mnozí tzv. progresivisté už přešli " k otevřené antikomunistické pozici"/. O čem se tu mluví? Osudy lidí jsou důležité, musí být předmětem pozornosti a musí být "normalizovány" v souladu s ústavním statutem občanů a zásadami právního státu. Vidí-li v tomto někdo někdo "rehabilitaci" nelze od něho čekat respekt k ústavě a zákonům. "Racionální momenty", které Válek sledal v hnutí 68. roku, měly své nositele a ti patří k objektivní skutečnosti, kterou doporučuje prostě konstatovat. Nicméně ať jsou lidé - na jedné i druhé straně - jakkoli důležití z hlediska spravedlnosti, ještě podstatnější jsou principy a hodnoty, jejichž realizace je úkolem nynější dějinné hodiny. Konjunkturální, skupinově egoistní, malicherná politika, či spíše politikaření ulpívá na lidech, na obraze, který si o nich vytvořila, nejde k principům a hodnotám, neboť je sama nemá: její mírou všech hodnot je držba moci, a nejvyšším uměním umění politických intrik. Z této pozice - myslím, že není Válkova, ale nepochybně je Bilakova - může vzejít jen karikatura "rehabilitace", neboť by v ní nebyl očistný, obrozující morální impuls. Nejméně se všeho potřebujeme "technické", machiavelistické rehabilitace.

Proto také konfrontace demokratických a humanistických hodnot s dědičtím stalinským a brežněvovským totalismem nemůže mít machiavelistický ráz. Kao jiný, než stoupenci demokracie a humanismu by měli mít na střetání to, aby formy této konfrontace manifestovaly debrořiní a nutnost hájených hodnot? Aby kulturovaly rozum a svědomí a tlumily alepu, tj. hodnotami narušenou negaci? To je všeobecná odpovědnost. Odpovědnost založená na vědomí, že sdaleka najde o "re-

habilitaci" esmašedesátníků. Neboť v této přechodné době je těžko najít něco, co se nepotřebuje "rehabilitovat": je to úkol všech sil a institucí, které způsobily, udržovaly, oprávněovaly, oslavovaly atd. onen neutěšený stav, jehož rysy Válek neskicoval. Právo na takovou rehabilitaci má každý a tomuto právu odpovídá potřeba tolerance k faktu, že čas lidského zrání není stejný. I nárok na to, aby správci re publica byli s nonymem duchovní a morální energie přestavky. Jen tak bude možno přemostit trhlinu mezi občanskou společností a veřejnou mocí, trhlinu, jejíž paralelu najdeme i ve všech významných společenských organizacích /MN 43/88: "Celou dobu jsme se pyšnili masovostí našich odborů. Nastal čas rozhodnout, jaký užitek z této masovosti mohou vytěžit masy"/. Válek poukázal na to, že se nově používá jazyk "my a oni", že i u mladších se doba od února a zvláště 70. léta hodnotí z pozice tzv. "valkého odmítnutí" Ostré odlišení vládnoucích a ovládaných je vlastní totalismu, ale v něm bylo možno příslušnou předávkou strachu udržovat fikci jednotnosti, v ideologickém podání se obě strany permanentně dusily v stá- ke užším sesknutí. "Glasnost" tuto cesuru /k níž u nás přistupuje i ono politické trauma/ obnažila a zasypat ji může jedině ona komplexní, kolektivní rehabilitace a autorehabilitace. Podmínkou je vnímání a uznání celé skutečnosti, autoritativní monolog /například : žijeme v právním státě/, který se roschází se skutečností, se společenskou skutečností, rozpad na "my a oni" udržuje.

Tatáž skutečnost může být ovšem různě interpretována a i když mezi vládnoucími a ovládanými bude panovat zásadní rozumnění, jejich vidění se zcela nesejednotí. Neboť - uvažujeme ideální stav - vláda je z povahy věci "shrnující" a perspektivní, odřezává a obětuje z konjunkturálního, privátního, chvílkového. Ačkoli se to děje, není odpovědné využívat nespokojenost, která z toho vzniká, proti vládě. Kluví o nespokojenosti, kterou plodí energie moudré vlády, která tedy ví i o limitech moudrých opatření, daných mentálním, atd. stavem společnosti. V minulosti byly tyto limity - v zájmu krychlení dějin- škrtnuty a stát postátnil se mohl, aniž uvážil možnost racionálního zvládnutí postátněného. Čin to byl imponantní, státnícká protíravnost mixivá /Machiavelki : "Panovník, který ve své se- ni nerozumně rodicí se klefády, nemá v sobě skutečné moudrosti" / Nyní tyto problémy aktualizuje přestavba. Zajisté přinese i mnoho konfliktů, těžkostí a sklamaní, neboť všechny organizačně technické a jiné proměny jsou zároveň proměnou celé sítě sociálních vazeb, statutů prestiže atd. Ve Válkové vizii přestavky se zjevují i "respery a nespravedlnosti", o kterých se nám dosud ani nesnilo". Tedy ještě něco drastičtějšího než "očistná operace", která nás postihla po srpnové intervenci. To by nebyla nadějná perspektiva. Mo-

hla by jí naplnit právě nemoudrá vláda, stalinsky působící v anti-stalinském směru. Myslím, že je to fantastická představa, vezmu-li v úvahu limity, které u nás o sobě dávají vědět snad všude. Možná, že je to i varování před tím, co by z přestavby mohli udělat bývalí "progresivisté", kdyby znovu získali vliv. Když mizí strach, mobilizují se strašáci. Zorné úhly jsou však nestejně, nám, spotřebitelům se např. "nové skupiny vlastníků", které rodí nová koncepte vlastnictví, jeví především jako příalib zlepšení situace na trhu a ve službách, i když nebude chybět ani závist, kterou Čínané nazvali nemocí rudých očí. Válek je naopak - z pozic vascoucí vrstvy - znepokojen tím, že tyto nové skupiny "budou mít značné možnosti politického a ekonomického manévrování."

Skutečně se připravuje velký zlom, skončila by novou koncepcí vlastnictví a vlastníků i důsledky demokratizace - záviialost všách a každého na vrchnosti. A míra nezáviialosti je mírou- obecně dost tupnou - občanského sebevědomí. Rovnováha práv a povinností, svobody a odpovědnosti, individuálního rozvoje a společenské kázně by z ztrácela mechanistický ráz, nebyla by antagonním protikladem, naplněním občanského uvědomání, aktem svobodné volby. Ne automaticky, ale spojeným vlivem nových společenských poměrů a intelektuální a morální pedagogické ofenzivy. Zásadní poměr vládnoucích a ovládaných by byl založen na občanském konsensu. Přestavba tak obnovuje nejhlubší významy pojmu "občan", osvobozuje od vrchnostenského menterování. Rozchody s minulostí jsou sladké i trpké a humanistické orientace hledá cestu smíru, vyrovnání. Válek má starost o to, "aby se při zavědění nových ekonomických mechanismů neznehodnotil morální a politický kapitál uplynulých desetiletí přesvědčených lidí, kteří nepochybovali, že aloukí správné věci." Zřejmě mu jde o jejich jistotu v nadcházejících přeměnách, když k tomu dodává: "Pokud nemá přestavba ztratit dech už nyní, v této fázi potřebuje k konkrétní program a adekvátní záruky." Ať je tento ideální kapitál jakýkoli /pro veřejnost je asi silou věcí viditelnější přízemnější kapitál/, současný stav veřejného mínění v socialistickém světě je nyní takový, že kapitál z minuvších časů je méně směnitelný za důvěru a podporu, než kapitál dobývaný v této chvíli. Teprve tento nový kapitál - svou průkazností a nezvratností - je s to dát do oběhu i kapitál, zatím smrazený ztrátou důvěry /neboť poslušnost není totožná s důvěrou/. Kapitál, o němž mluví Válek, je v situaci "vázaného vkladu". Mám dojem, že tímto pocitem, tísnivým, je prodchnuta jeho úvaha; jakoby ztlumeně přenášela varovné volání: Hanibal ante portas... Tím nepřítel, který už už buší na vrata, je přestavba, která mnoho slibuje a mnoho diskvalifikuje. Jaké tu mohou být záruky? Z pozic přestavby pradávné: vnitřní proměna. Pradávná je i úcta k těm, kteří se intelektuálně a morálně obredili...

Ve dnech 11. až 13. listopadu se měl v Praze konat historický seminář s názvem "Československo 88". Jeho cílem bylo posoudit, jak se události osudově pro Československo promítly do evropského dění, jak s ním souvisely a dosud souvisejí.

Seminář se v Praze neuskutečnil. Místo toho se konala rozsáhlé policejní razie. Již 10. listopadu ráno zadržela Státní bezpečnost desítky možných účastníků symposia, některé ještě týž den propustila, ostatní pak uvěznila na tři až čtyři dny.

A tak se diskuse, které měly odeznít v jednom pražském hotelu, přenesly do cel ruzyňské věznice. Mohu ovšem mluvit jen ze své zkušenosti. Slyšel jsem znamenité expoze historika Jana Křena o fenoménu střecí Evropy a mohl jsem jen litovat toho, že řečník má v cele pouze dva mladé posluchače a že to nejsou desítky a stovky studentů v univerzitních posluchárnách. Pozorně jsem sledoval dialog marxistického ekonoma Věmka Šilhána s katolickým teologem Mádrem, který má za sebou plných 15 let nespravedlivého věznění, a přece jeho duch zůstal svěží a otevřený bližnímu. Na rozhovoru těch dvou mužů nebylo ani tak důležité to, o čem mluvili, jako spíše to, co bylo v podtextu jejich rozhovoru - hluboký vzájemný respekt a solidarita. Nebyly to katedrové monology, ale skutečné symposium, hostina, při níž každý otevírá svůj osud a zkušenosti tomu druhému. A nevadilo ani, že do rozprav štěkali a vyli služební psi z vězeňské psince.

V té době již byl v Bologni Alexandr Dubček. Bizarnost situace spočívá v tom, že i jeho slavnostní projev při udělování čestného doktorátu byl vlastně příspěvkem k symposiu "Československo 88".

Přihlásil se s nebyvalým důrazem k humanitním ideálům zakladatele čs. státu Tomáše Masaryka a když citoval památný výrok Františka z Assisi, měl jsem zvláštní pocit. Byl to opět Dubček ze svých nejlepších chvílí v roce 1968, kdy si lidé bez rozdílu názorů uměl zidlat ani ne tak svou výmluvností, jako svou zvláštní bezelstností. - Posluchač cítil: tenhle člověk to s lidmi myslí dobře. Čechům a Slovákům, unaveným dvaceti lety frází, výzev a vyhrůšek, se po takovém bezelstném slovu stýská.

2

Za sedmdesát let svého trvání bylo Československo dvakrát vnějším zásahem sraženo na kolena a pokořeno. Stalo se tak v roce 1938 a v roce 1968. Je pochopitelné, že se naši lidé - a tím spíše čs. historici - ptají, zda tyto prohry byly nevyhnutelné, zda se vnějšímu zásahu nedalo předejít - nebo aspoň odhodlaněji a dovedněji čelit. V prvním případě je terčem kritiky Beneš, v druhém případě

Dubček. Tato kritika je oprávněná, je -li nedílnou součástí sebe-reflexe všech myslivých členů společnosti. Tato kritika se však stává mravním absurdem, dochází-li k závěru, že Mnichov vlastně zavinil Beneš a intervencí 21. srpna Dubček. A co ti, kdo je podvedli a přepadli? To jsou snad neviněťka? Klíčovou otázkou r. 1938 a právě tak r. 1968 není to, jak si počínal přepadený; klíčovou otázkou je, co dělat, aby se už v Evropě nepřepádale. A co učinit, aby ti ostatní takovému přepadení lhostejně nepřihlíželi.

Když se pravda dějin vyjevuje mocenským úspěchem. Co se prosadí, to je oprávněno. Je to ošiané stanovisko - vede přímo k cynickému závěru, že pravdu má vždy vítěz.

Váš římský ^{Lucanus} ~~Cato~~ ale napsal: "Victrix causa deis placuit, sed victa Catoni". - Vítězná věc se líbí bohům, však poražená Catonovi. A v tomto Catonově výroku je také vysvětlení, proč věc "pražského jara" znovu ožila. Neboť lidem se líbí a už ji neopustí.

A vám jsme věřili, že jste ji neopustili ani vy.

Psáno pro iUnite 14. 11. 1988

Licoměrnosti a diskrétnosti

Po mnoha letech nudné uniformity a ledivosti čs. tisku i tisku z jiných socialistických zemí, se stále více a více objevují tiskoviny, které si čtenář přečte se zájmem, dokonce i porovná co o stejné věci píše tisk třeba sovětský, maďarský, polský a pak náš, dokonce i co lidé práve a co jiné noviny. A nejzajímavější článků i zpráv patří ty ze sovětského svazu a o jeho dnešní perestrojkové realitě. Leccos zajímavého lze nalézt i v demociích čs. piech, a to nejen těch sovětských, vydevaných u nás a v periodikách kulturních, mládežnických a odborných, zvláště ekonomických, ale i v jiných, kde ty se polocranosti nejmeně hledaly.

Mne např. zaujalo povídání Evžena Eršana, publikovaná nedávno v Signálu. A to nejen pro jeho obsah, ale i pro osobu autora. Jistě nabyla nezajímavé sdělení o tom, jak byl v padesátých letech uposorán, že se má stát také jednou z obětí Stalínových slotin, i jeho hodnocení Gottwalda, Novotného a Dubčka. Zajímavější ovšem byly názory tohoto důchodce a poslance Federálního shromáždění, profesionála na politiku, jak ses připojila, na rok 1966. Zadržuje nezjistnost leccos a připomíná, že "přičiny roku 1968 byly plus minus stejně jako důvod nástupu nového stranického vedení a nové politiky v SSSR roku 1982" ale, že součástí sovětské perestrojky je glasnost, jako "vlastně jediný možný začátek nové etapy socialismu jako její program", zatímco u nás v roce 1968 vládla bezradnost, nekompetentnost, chyběl nadhled, morálka a intelektuální síla. Kdo chce prá dělat politiku "musí mít důvěru vlastních lidí a musí mu věřit i zahraniční spojenci". Snad nejvíce tohoto starého socialistického demokrata před dvěceti lety potufovalo, že se socialističtí dělníci legalizace a že by asi socialismu nejvíce nakodilo kdy vedle komunistické strany měla existovat ještě strana socialistická. Tenkrát přj neselhal socialismus, ale komunistická strana, její vedení. Jisté je že tak něco pravdy, ale předtím selhal systém, který reprezentovala část tohoto vedení, ale především vnitřněvovský odpor socialismu se všemi jeho znevhodilostmi a lidmi, kteří byli jeho sloupy a vykonavatelé. I u nás. To takový vychytralý profesionál dneška nepochepí nebo neuhoe, když, jak se domnívá, to tedy asi chápal. Aspoň se tak tedy vyjadřoval.

Imes píše, že události osmdesátého roku mají svou vlastní podstatu a že tu byl eurotan socialismus. "Ale byl tu i jiný boj, který nekončil s příchodem spojeneckých voják, nespak, pokračoval dál. Zápas o dobrá místa, o výhodnou kariéru..." Nyalí tím i sebe, když

sam přiznává, jak mu bylo líto, že na Dubčeka hned po lednu nepovolal
 do nějaké vysoké funkce a stal se členem sekretariátu až v květnu
 a členem Č se stal až následnou srpna. Pak se rozjel jeho závratná
 kariéra - předseda ČV národní fronty po Ivanu Krieglvi, člen
 předsednictva ČV KSČ, v listopadu i člen jako výkonný výboru a pak
 vedle toho ještě i předseda České národní rady, nejlépe o členství
 v předsednictvu parlamentu a jiných funkcích. Byl jsem tiskovým mluv-
 čím ČV národní fronty ČSSR a vedle toho jako tiskového a propagační-
 ho oddělení jen několik měsíců, ale bedlivě jsem hrabavě sledoval ja-
 kousi před tím a tak víc se cos o tom, co říkal a se dělal. Doušel
 se mi vysvětlují jeho expozé na schůzích předsednictva a sekretariátu
 národní fronty, jak bylo pojetí její funkce, jak určité protivení
 KSČ, jak usiloval o zřízení jejího deníku a nezávislé politiky, jak
 se postupně usměrňoval, a když karmazdčil a se když ne, jak po vedoucím
 svého sekretariátu pružně vřazoval svému aparátu na koho ve vedení
 KSČ se v té které době oringlovat a na koho ne. Jednou to bylo jediné
 na "linii Dubčeka, pak jen Svobody a postupně, dávno před dubnem 1969,
 na Hruška. Skutečně mistr právnosti a neustále dodal čeho ještě. Proto
 může dneska ve svých monologech hovořit pro přesměřku, pro otevřenou
 politiku, proti systému protekcí a dravéžskou nepodceňování sovětských
 vzorů i černobílou nasíraní historie. "Socialismus je třeba najít -
 píše Erben - avšak nikoli jako chyby, chyby a deformatory... Prohráli,
 muslo prohráli lidé, kteří vlastně chyby i nedostatky považují za
 socialismus". Měda se vyčist, co a koho tím myslí a sam volá, že je
 nutné naslechnout všem hlasům, že mlčení je škodlivé. Hned v úvodu čtyř
 tiskových stran svých monologů uvádí, že gól mluvit pravdu a že se
 o to bude snažit. Je to chytré, protože to logicky můž znamenat,
 že pravdu skutečně říká. Když jsem asi před rokem poslouchal Erbeno-
 vu přednášku v Domě slovenské kultury o vztahu Čechů a Slováků a ten-
 to nasleouchily penzista tak v závěru nazíral nad tím, cože jsme to za
 společnost, která si nevědí vznik svého svého státu a nechtívá jeho
 zakladatele a zrostnatěle pojímá svou minulost, říkal jsem si - kde,
 už zase chytá nový vítr. Čtenáři, rozpoznejte však jaký?

Když nás, skupinku občanů, v polovině sedmadesátých let rozhořčila
 srážení 28. října státním svátkem a nepšli jsme to za příslušné mje-
 ste, byl z toho jen nepřijemnost. Když tolik ještě nedávno opětovně
 vyslovila Charta 77, bylo ticho po ulici. Když ruše občanské ini-
 ciativy již v létě oznámily, že hodlají 28. říjen vzpomenout veřej-
 ným shromážděním a mezinárodním sympoziem o dějinách souvislostech,

letečních výročí, stále se co se stalo. Přednictví Federálního shromáždění narychle a státnějším způsobem 28. říjen se státní svátek a v předvečer toho dne je svolána oficiální manifestace. Neoficiální shromáždění jsou brutální rozhodnutí. Nejinak tomu bude asi u příležitosti 40. výročí Mezinárodního paktu o lidských právech. Bude oficiální forum. A to neoficiální...?

Ano, zglasnost a pluralita po náhlu. Kdo se nevejde do kola a vytobuje z řady, musí z kola ven, a pánt resantně. Každý rozumně uvážlivý člověk se samostatným úsudkem o tom musí přemýšlet. Tím více ten, který je během dvou měsíců třikrát nucen trávit dlouhé hodiny ve služebnách státní bezpečnosti a třeba právě v čen vyhlášení "nevele" státního svátku být jejím příslušníkem přesvědčován, že se u nás nic nemusí a nebude přehodnocovat a revidovat, že v rájnu dělnické třídy bylo všechno již dávno řešeno a to plati. A tastať Co nadto, je škodlivé a protisociální. A prostý občan a čtenář novin se diví. Kdo navrhl, či obnovuje vznik republiky jako státní svátek. Ten kdo to sakoval? Stejní lidé, stejné orgány a instituce? Pak čte sáhodlouhé státi a vydane knihy o vzniku republiky, o Masarykovi, Benešovi, Štefaníkovi, dozví se mnoho objektivních faktů i některých hodnocení, která byla ještě před několika měsíci přinejmenším rovnoběžná, označována se falsána a nepřátelská a podle toho bylo i jednání s těmi, kteří to takto nebo podobně interpretovali. Tedy ta Erbanova scralka nebo pružnost?

Vedle zastaralých blábolů bylo možné slyšet a číst dosti sluhné úvahy i těch, kteří ještě nedávno mluvili a psali jinak. Uskali a snali se být v linii. Dokonce i takový horevník jako Jurij Křílek se jí snalil přizpůsobit, navlnivě již o akademika Plevzovi. A tak si mnozí schovali vřtisky Ksena, Iverty, literárního týdeníku, Kladného světa i každého práva a jiných periodik, aby měli pomátku a jednou i co srovnávat.

Jistěže je se pedněcovanou vlnou vlastenectví a úcty k národním tradicím a svlátnostem cítit a i akrytý zámr, protože dnes se mnohým hoší nekopirovat všechno, co se děje v Gerbečevově Lovětakém svazu a co udívaje svět a dává mu novou nádeji. I když je i u nás plně nalasa s přestavbē a demokratizací a lze najít prvky jistých změn k lepšímu, přece jen spíše "akutek utek? Dochná k persakucím jinak amyšlejších, k sonepřesání ráaných orgánů, přebervování říren a nalásání nových názvů pro direktivity a centrální rozhodování a reglamentování. Vyvedává se role Národní fronty, ale každý ví, jaká je její pedatata a kdo se drží noci a nepusti jí ani kousek.

Píše a sluší se o hledání nových cest a metod, o studia zkušeností jiných, o inspiraci a podnětech sovětské přestavby, ale stále jsem ještě nečetl a neslyšel, že by někdo řekl, že jsem zpřístupněny různé programové dokumenty a laboráty z našich šedesátých let, když každý ví, že jde o evidentní shody problémů a je iich řešení. Navpak jsou stále společenské procesy roku 1968 napadány, jejich aktéři haněni a zrestouzeni a poučeni je jen v poučení.

Čtenář leckdy tuší když čte projevy K. Gorbacova a jiných sovětských představitelů a stati sovětských autorů. Kolik je v nich slabých myšlenek a myšlenkami spojených Pražského jara a kolik jich jde ještě dál než tehdy! Žasna i nad slovy pronesenými na domácí půdě. Jako např. když čte v projevu A. Jakovleva na pražské Vysoké škole stranické, že společnost má být jediná důstojná člověka, když bere v potaz zájmy a hlasy i těch, kteří nesechlesají, že střetávání názorů, smoci a zájmů je nevyhnutelné a že by měli být "lidé zavření, od společnosti odloučení a společnost odlučující". A v rozhovoru pro es. sdělovací prostředky pak slova tohoto vysuzněného sovětského představitelů, že je zapotřebí zveřejňovat i názory, které se nelíbí, že jejich jediným kriteriem musí být správnost. "To bude demokratické, to bude čestné vůči lidem. Musíme absolvovat tuto školu demokracie, musíme zvládnout umění diskutovat právě tím, že budeme diskutovat, že se budeme střetávat názory... a politického hlediska je přestavba mj. boj za lidskou důstojnost." To se lze dočíst v Rudém právu, to jsou slova vyřčená v zemi s bohatou tradicí demokratického života, v zemi, kde se názory střetávají panejvíce ve služebnách státní bezpečnosti! A jeho slova, že se strana nemá bát ulice a že "je-li tu odpor a spory, nespokoje, bouří-li se vášně, projevuje-li se nesechles a dočasná ka střetům, znamená to, že jsme se pustili do správné věci", vysloveni jako odpovědi na otázky účastníků zainéne besedy na Vysoké škole politické ÚV KSČ, si čtenář Rudého práva v tomto listě již precizně nemožli. Měli je v týdeníku aktualit, které vydává Tisková agentura Sovost.

Čtenář si se zájmem přečte i některé pozoruhodné pasáže ve státech ministrů Válka a Čexiny v Rudém právu a nutnosti nesevirat oči před odlišnými názory a potřebě zabezpečit všestranný rozvoj a možnost občanské aktivity každáma. A nadruhé straně zase v Tribuně, tvrzení L. Brežněva, že sice se dostávají do popředí válícké problémy, ale hlavní je přístup třídní, nebo K. Čeraka, že každá opozice se socialismu "nemá být jiná než antisocialistická." Má tedy právo F. Andruha v tomto listě, když píše, že "romb k sovětskému svazu, k jeho přestavbě, jeho podpora v takém boji, který svádí s malenkým dědictvím minulosti,

za rychlý socialistický rozvoj, je výrazem skutečného vztahu k naplnění historických cílů socialismu v tomto přelomovém období."? Pletí jsou další slova, že "dnes více než kdy jindy je pro vérkou skutečných názorů a cílů!"? A jsou zahraniční slova M. Jákabe z rozhovoru s japonskými novináři, že každý má šanci a možnost podílet se na socialistické revoluci země, když to okamžitě podmíněje konferencí s ty, se vyslovují odlišné názory označuje za lidi skrachované, sledující jen své osobní zájmy. Za něž se nechávají svírat a vyhezkovat z práce. Lže ke skutečnosti a zavedení praxi asi mají výroky některých účastníků diskuse o problémech historiografie socialistické výstavby v nové mysli, v níž někteří historici prohlásili, že satíra v Sovětském svazu je se přednedobrotou a odstranovat bílé místa, a nas o to nejde, ale jde jen o hlubší poznání minulosti "v zájmu o pro potřeby společenství." Takže jaké novoty? nové myšlení? Ano, ale po staru. Zvyk je kleslá košile a staré zvyky mají velmi tuhý život. Lžež se nechává ironicky vyznívá výrok francouzského moralisty vévodě de Montesquieu, který byl otištěn v sobotní příloze kuchaře práva v den, kdy byl otištěn i rozhovor generálního tajemníka pro japonské listy: "Svět odměňuje častěji zdání zaslouhy než zasluhu sama." Vskutku moudrá slova.

Lončí tradiční měsíc so.-sovětského přátelství. V duchu dnešních politických realit a strážlivosti natyl vůbec bombastický jako tomu bývalo dříve. Prostý občan to skoro ani nepostřehl kdyby nemil hlubší zájem o život a kultura v Turkménii. Spíše ho zaujaly nové esaní předpisy, které postihly i sovětské turisty, které Moscovská pravda nazývá nákapčini a nedůstojným spotitem. Králo zde jistě žije a masovost tohoto jevu v poslední době, která se dá bezpochyby přičíst demokratizaci života sovětské společnosti, uvolnění cestovních předpisů a pro prost. sovětské občany. Viz, že to bylo i dříve, ale jen pro ty privilegovanější a to nemyslíme dobu po salovně o dočasně pokryta sovětských voják na náhon území podávané práva před dvaceti lety. ale již mnohem dřív. Sam pamatují na jedného bedrného generála, trochu historika a člona svazu spisovatelů, protože napsal jednu knihu paměti na své skutečné zásluhy, a něhož jsem se tu měl starat. Nechal se nosit a obdivovat kde mohl, ale když byl sám tak se živil jen suchými rohlíky a šmejdil po partijských předstátech, v nichž shupoval rozličný tovar. Nebo vzpomínám na manželku jednoho předního moskevského novináře, která k nám přijela na návštěvu a obrovským kufrem, v němž měla jen kartáček na zuby, pas a noční

keřili. A samozřejmě naditou peněženku s našimi korunami. Echem jed-
ho pádně chasení po pražských obchodech kufr naplnila deskami tehdy
módních kusůtek, punčoch, prádla a dalších zboží a už jí nic jiného
nezajímalo. Nechtěla jít ani do divadla či na káráti, jen na malou
chvilku jsme jí donutili k malé prohlídce po pražských památkách.
Jen seděla doma, probírala se věcmi v kufru a tetelila se štěstím, co
se jí podařilo nakoupit a jak budou domů koukat. Jak ale tato mladá
a půvabná žena uměla škatit? Jedna nebulózní fráze se držela. O před-
nostech sovětského života, všechno tam bylo nej... Nezpřítivě čekala
a z bude moci s křivostí z Československa, nevdecneho za osvobození
a pralitou krev, ocejzet. Šlo to hned, protože jí na sovětskem kon-
sultu rekli, že musí dořítet termín a hranicní přechod, kterým k nám
vlakem přijela, zatímco vlaky s velkými nástankami jezdily přes jiný.
Lolík s nás i v sovětském svazu vyslechlo podobných "školení" i od pře-
tých lidí, naivně naučených a propagandou spracovaných, že a nich je
vše nejlepší a my jsme nevděčníci když projevujeme vlastní názor
na věc.

Proto chápá to nepředsavitelně obtížné učení současného sovětského
vedení poprat se i s konzervativním vědomím sovětských lidí, znobili-
kovat jejich aktivitu a zájem, naučit je nově myslet a jednat. Proto
fandíme všemu pozitivnímu, co se dnes v sovětském svazu děje, co přispí-
vá k tomu, aby tato velmoc zaujala ve světě skutečně one místo, které
jí patří. Je slovy, vojenskou mocí, ale skutečnou mocou civilizačních
vyměňaností, pokroku a spokojenosti občanů. Proto s jistým zadržováním
a povděkem čteme úvahy sovětských představitelů a publicistů
o potřebě zbavit se sebeuspokojení, velkopieskosti, bonorevnosti a po-
citu nadřazenosti a spasitelnosti ve vztahu k jiným, o nutnosti rovno-
právnosti ve vztazích mezi socialistickými zeměmi, o vzájemné úctě
a snaze napravit vše, co vzájemné vztahy stěhovaly a formalizovaly.
Vítáme otevřenost a odvahu, stupňující se tolerantnost k názorům druhý-
mých, i při hledání pravdy o minulosti a cestě k napřevt křivě a defor-
maci, při odstraňování pozůstatků stalinismu a bušněvismu i ztláčo-
vání jejich pohrobků. Někdy už zavidíme.

Stále však čekáme na ambiciózní kroky či aspoň slova v naší vlastní
věci. Každý takový, i neoficiální, náznak posiluje důvěryhodnost a obno-
vuje velký vztah Čechů a Slováků k SSSR. Vždyt není dnes již sporu
o to, že mnohé nedůhy naší společnosti byly inspirovány tamodtud,
pocházejí a mahlakých počínů dřívějších sovětských establišmentů, his-
toriků a dnešních sovětskou praxí osuvených.

Děle skutečné, že se i v sovětském tisku objevily u příležitosti

vzniká Československa jubilejní články, objektivnější hodnotící jeho význam, i když ten Kádarský v Týdeníku aktualit tím příliš neoplyval. Byly ale už překonány práce Udalova, Prasalova, Klevaněského a jiných, kteří iniciativně podíleli na zalesnění výkladu novodobých es. dějin Vždyť je známo, že první útoky na T.G. Kádarského a údajných penězích Lavinskovi na zavraždění Lenina, či o I. Benešovi jako křídle agentu britského imperialismu byly sovětské proveniencí a v sovětských encyclopediích se jeden čas po roce 1939 psalo o Československu jako o kaniklém státním útvaru a zplodenci netěšné veršillake salouvy. A připomínat padesáté léta by bylo jen nosení dříví do lesa. A co teprve rok 1968, arpnový vojenský zásah a léta normalizace? Těch "třílých míst" v našich vzájemných vztazích je příliš mnoho a čekají na své zhodnocení, na pravdivé vysvětlení a náprava toho, co způsobily. Nejen ve vzájemných vztazích. Minulost často svazuje ruce přítomnosti i budoucnosti.

Češi a Slováci tedy čekají, mají naději. Věří, že nové myšlení platí i pro jejich esu, pro jejich svěbytný vývoj, přestavba a demokracizace přinese užitek i jim.čekají na zázrak proteže věcí, že se ně někdo nic neudělá a ani nic udělat nesmí. Doufají ale v podporu svého usilí, v porozumění pro jejich problémy, pro jejich úděl. Všechno přece jenom si sami nandřebili. V oddělení Kniehova také museli pomoci i jiní. Stejně jako při zrodu samostatného státu před sedmdesátými léty. Rozhodující ale byla jejich vůle vtělená v činy.

Paříž, listopad 1968

Turistická válka

Zahraníční cestovní ruch patří k nejvýnosnějším oblastem mezinárodních hospodářských vztahů. Vedle své vysoké ziskovosti má nesporně i velmi důležité kulturní aspekty, jako je poznávání cizích zemí, jejich kulturních památek, stylu života a pod. Rostoucí životní úroveň, prodlužování volného času, rozvoj dopravních prostředků má za následek, že zahraniční cestovní ruch roste rychleji, než klasický zahraniční obchod.

Hospodářsky vyspělé země podporují všemi prostředky pobyt zahraničních návštěvníků. Nejen kvalitou svých turistických služeb, ale i širokou nabídkou zboží. Prodej spotřebního zboží zahraničním turistům je pro navštívenou zemi neobyčejně výhodný. Turista nakupuje zboží za maloobchodní ceny a platí měnou navštívené země, kterou si opatřil výměnou za valuty. V maloobchodní ceně je vedle zisku zahrnuta i obrátová daň, která je ve prospěch navštívené země. Prodej spotřebního zboží zahraničním turistům je ve skutečnosti export za podstatně vyšší ceny, který by se ve většině případů prostřednictvím zahraničního obchodu nikdy neuskutečnil. Tím se automaticky zvětšuje celkový vývoz a tak se zvětšují i příjmy zahraničních platebních prostředků.

Určité cenové rozdíly u zboží mezi ~~stá~~ jednotlivými státy budou vždy existovat. Jsou způsobeny jednak celními přehradami, dále přírodními podmínkami /laciné víno a ovoce v jižních státech/, podmínkami ekonomickými /rozvoj výrobních sil/, i tradičními /styl a způsob života/ a pod. Proto téměř každý turista jedoucí do zahraničí si chce z navštívené země dovést nějaké zboží, jež je tam buďto lacinější, či je pro danou zemi typické /suvenýry, módní zboží atd./ . S tím je nutno v turistice počítat.

Tento systém funguje ke spokojenosti jak turistů, tak navštívených zemí za následujících předpokladů. Že je spotřeba ^{ního} zboží na trhu navštívené země dostatek a nákupy turistů nezpůsobují zásobovací potíže. Dále že zboží nakupované turisty není příliš dotováno, takže cizí státní příslušník neodčerpává prostřed-

ky navštívené země. A konečně, že turista získal platební prostředky legálním způsobem výměnou za směnitelnou měnu a nikoli na černém trhu či prodejem pašovaného zboží.

Vyspělé kapitalistické státy tyto předpoklady splňují. Západní "spotřební společnost" trpí spíše nadbytkem zboží a je ráda, když je turisté vykupují. Jejich maloobchodní ceny v převážné míře odpovídají reálným cenám a jsou minimálně dotovány. Směnitelnost měn v podstatě vylučuje vytváření černých kursů, jež by umožňovaly laciné nákupy.

U socialistických zemí je tomu právě naopak. Všechny mají vážné nedostatky na vnitřním trhu - i když v nestejně míře. Jejich měny jsou nesměnitelné a černé kursy podhodnocují skutečnou kupní sílu vnitřních platidel. Většina maloobchodních cen byla s ohledem na politické a ideologické vlivy stanovena subjektivně, bez ohledu na skutečné náklady. Dotace dosahují obrovských rozměrů. U nás např. jen dotace na potraviny činí zhruba 20 miliard korun ročně. A to vše tvoří živnou půdu nikoli pro turistiku, ale pro spekulaci.

ČSSR má vážné hospodářské problémy. Zvláště politicky citlivá je neuspokojivá situace na vnitřním trhu, zejména nyní, před vánoce. Proto ministerstva obchodu ČSR a SSR vyhlásila ve druhé polovině listopadu regulační opatření při prodeji určitých nedostatkových výrobků, tj. zavedla v podstatě kvantitativní omezení nákupu. Občan si za své vydělané peníze nemůže koupit, co chce. Opatření velmi nepopulární, administrativní, neekonomické. A to třiačtyřicet let po skončení druhé světové války. To signalizuje jistě něco negativního.

V programovém vyhlášení vlády bylo oznámení vývozu některých druhů zboží v rámci cestovního ruchu od 1.12.1988. Tato opatření však vešla v platnost již od 13.11.1988, čili o 14 dnů dříve. Seznam zakázaného zboží, jež se nesmí vyvážet, je dlouhý. NDR na to reagovala okamžitě. Celní správa NDR oznámila, že v souvislosti s omezením možností vývozu zboží z jiných zemí byly v zájmu ochrany občanů NDR přepracovány celní předpisy." A následuje rovněž obsažný seznam zboží, jež se nesmí z NDR v turistickém ruchu vyvážet. Tím v podstatě skončily naše nákupní zájezdy do Drážďan a dalších pohraničních oblastí. O 14 dnů později podobný seznam vydalo Polsko.

Na polských a sovětských hranicích nastaly nechutné scény. Poláci protestovali, že čs. opatření byla zavedena bez předchozího upozornění. Naše sdělovací prostředky barvitě líčily, kolik zboží bylo na hranicích zabaveno, kolik hodin měly rychlíky v důsledku celních prohlídek zpoždění, jako by turistický ruch byl hlavní příčinou našich ekonomických potíží. V minulých letech u nás zahraniční turisté zboží nevykupovali, až letos? Naše propaganda i kontrapropaganda v Polsku se rozjely naplno. Pracující psali souhlasné dopisy s přijatými opatřeními. Jak jinak? V Rudém právu se uvedlo, že za tři čtvrtletí letošního roku ve vzájemném cestovním ruchu připadalo na jednoho našeho turistu 6 Poláků, 4 výhodní Němci, 3 Maďaři a pod. Tento poměr byl uveden bez upozornění na jiné okolnosti, jež ovlivňují počet návštěvníků. Např. počet obyvatel dané země ve srovnání s ČSSR, zda se jednalo o tranzit /jsme typická tranzitní země/, zda šlo o návštěvy příbuzných /máme silné maďarské a polské menšiny/ atd.

Samozřejmě, nakupovali jsme my, nakupovali Poláci, nakupovali východní a Němci /západní nám asi nevadí, neboť platí tvrdou měnou/, nakupovali Maďaři, nakupovali sovětské turisté. Šmelilo se na všech stranách. Nedostatek zboží a velmi rozdílné ceny k tomu přímo vybízely. Lidé se z ekonomického hlediska chovali naprosto přirozeně, využívali daných možností. Tyto jevy odstranit jenom ekonomickými opatřeními, nikoli zákazy. Ty mohou jenom prohloubit nacionalistické nálady na obou stranách hranic.

Nikdo se však v naší propagandě nezamsyěl hlouběji nad pravými příčinami těžkostí vnitřního trhu. Proč např. v poslední době pasivní saldo v obchodní bilanci strojírenskými výrobky vyrovnáváme zvýšeným vývozem spotřebního zboží a potravin a pak toto zboží chybí na vnitřním trhu. Proč my, bývalá obuvnická a textilní velmoc trpíme nedostatkem kvalitního ošacení a obuvi? Desítky miliard korun jsme investovali na rozšíření hutí a těžkého průmyslu, energeticky náročného, ekologicky zhoubného, kterému musíme dovážet téměř všechny suroviny a jež našemu hospodářství přináší jen minimální užitek. A to vše na úkor lehkého a spotřebního průmyslu. Máme sice nedostatek obuvi, zato jsme však třetí na světě ve výrobě oceli na hlavu. Podobných otázek je celá řada a čekají na zodpovězení a vysvětlení.

Konstatování, že v Polsku, Rumunsku i SSSR jsou na tom hůře, nám mnoho nepomůže. Socialistický internacionalismus dostal další názornou lekci.

Vzpomínáme na Josefa Smrkovského

V lednu 1989 vzpomene československá socialistická a demokratická společnost již patnáctého výročí úmrtí socialisty, demokrata, vlastence Josefa Smrkovského. Zapsal se nerasmazatelně do nejnovějších dějin Československa jako přední účastník antifašistického odboje za druhé světové války, jako vedoucí představitel úsilí o demokratickou a socialistickou obrodu v šedesátých letech, vrcholícího "pražským jarem" 1968. Až do konce svého života stál neochvějně - řečeno s Janem Husem - "v poznané pravdě". V průběhu své - nepřítis dlouhé- životní pouti revoluční třikrát hleděl tvář v tvář smrti : poprvé v letech nacistické okupace a teroru, podruhé v letech teroru stalinského, kdy nad ním byl vynesen rozsudek smrti, proměněný v trest doživotního vězení, potřetí v roce 1968, kdy měl spolu s Dubčekem, Černíkem, Špačkem, Krieglem, Šimonem a dalšími druhy stanout před "revolučním tribunálem".

Historik Václav Vrabec napsal studii o životě a díle Josefa Smrkovského pod titulem "Vybočil z řady". "Zásuvka" tudíž k uctění Smrkovského památky publikuje jeanu z profilových kapitol Vrabcovy studie.

Vybočil z řady

/Výňatek z rukopisu autorova "Medailonu Josefa Smrkovského a doby, v níž žil" - Praha 1987/

Již v červenci na městské konferenci KSČ Josef Smrkovský rezolutně prohlásil: "Státní suverenita představuje pro nás základní hodnotu, která nemůže být předmětem diskuse. Je hlubinnou součástí našeho národního povědomí. Její respektování je základní podmínkou toho, a without byli pevným článkem socialistického společenství a je i prvotním předpokladem k tomu, aby se žádoucími způsoby rozvíjely vztahy našeho lidu k sovětským národům i k ostatním socialistickým zemím".

Bylo zřejmé, že to byla myšlenka, kterou Smrkovský v té době žil, která ho vzrušovala a které se nemohl zbavit. Byla vyjádřením jeho vlasteneckého citu, a snad díky prožitkům z doby odboje byla silnější než cítění internacionalistické. Uvědomoval si více než kdy jindy svoji příslušnost k českému národu, snad proto, že znovu cítil jeho bytostné ohrožení, neštěstí a jeho osudek. Jako člověk stojící v čele zákonodárského sboru v jubilejním roce vzniku a zániku první republiky musel myslet na roky 1918 i 1938 a 1948, musel myslet na to, na co mysleli jeho nejbližší spolupracovníci, na historické zkušenosti, i na to, co se v tomto roce děje, jak se urychluje vývoj a naplňuje to, co chtějí lidé, v souladu s tradicemi národa a potřebami jeho dalšího rozvoje. Musel myslet i na to, co sám slyšel, viděl a zažil, co vzbuzovalo oprávněné obavy, umocňované postojem mnoha bývalých činitelů ve straně, kteří se přímo chlubí svými nevlásteckými pocety, kteří pomáhají oslabovat národní organismus, podněcují vnitřní rozvrat k zásahu svenčí. Jen proto, aby si mohli uchovat svá mocenská postavení, být na úkor většiny, zájmů národa a jeho budoucnosti. Pregnantně to vyjádřil později, když napsal: že neexistuje žádná třídní suverenita, suverenita omezená, podřízená zájmům internacionálním a "podobné floskule", podle níž má národ přenechat svá nezcizitelná práva na určování svého osudu a osudu své země někomu jinému, byť by to byl i spojenec nejmilejší? Co to má společného se skutečným internacionalismem? Jestliže někdo "postupuje" tato práva, svrchovanost státu a lidu čini-

telům či státům jiným, dává a rozdává něco, co není jeho. Žádné vedení strany, ani strana celá, ani vláda ba ani říjící generace národa se nemůže vzdát svrchovanosti národa na správu své země ve prospěch někoho jiného, neboť všem nám dohromady svrchovanost naší země byla jen svěřena generací předcházející a my jsme pouze její modáčnými správci. Generace příští ji od nás převezme jako štafetu pro generaci následující. Nelze proto rozdávat to, co je nezcizitelné."

Myšlenka státní a národní suverenity se Smrkovskému honila hlavou neodbytně právě v onu osudnou noc z 20. na 21. srpna 1968, kdy nastala nejčernější noc v československé historii, nejbolestivější doba od roku 1939. Přišlo i nejhorší období v životě Josefa Smrkovského, který celý svůj život zasvětil boji za socialismus, za spojenectví se Sovětským svazem, od něhož si sliboval ještě lepší a spravedlivější život své vlasti, jejíž osud mu byl nade vše. Bylo o strašnější, než zatčení a mučení vlastními soudruhy, bylo to hrozivé zklamání, noc otřesné konfrontace ideálů s jejich realizací. A to ještě nevěděl, co jeho osobně čeká za pár hodin. Ani co čeká jeho země a její lid za pár měsíců, za pár let.

Poté, co se členové předsednictva ÚV KSČ na své schůzi dozvěděli o okupaci, rozpředla se mezi nimi spontánní debata, při níž se postupně začala zaujímat stanoviska k dané situaci. Atmosféra i průběh schůze i toho, co pak následovalo, je dost podrobně a autenticky popsána několika jejími účastníky. Především Z. Mlynářem, ale také J. Smrkovským v rozhovoru publikovaném v roce 1975 v Listech.

Bylo rozhodnuto sdělit to veřejnosti zvláštním svoláním. Vypracováním jeho návrhu byl pověřen Mlynář. Smrkovský vehementně prosazuje, aby bylo řečeno, že vstup vojsk do ČSSR není jen flagrantním porušením norem ve vztazích mezi socialistickými státy, ale i mezinárodního práva. V hádce, která propuká, říká, že je zrádcem ten, kdo se s intervencí ztotožňuje. Nakonec nutí předsednictvo ke jmenovitému hlasování - kdo je pro a kdo proti. "Každý jak seděl kolem stolu, tak každý jednotlivě: "Jsi pro toto komuniké, nebo jsi proti?" Začal jsem u toho naproti mně, to byl Kolder, vedle něho Biřak, celé to obešlo, zaznamenával jsem jednotlivá stanoviska. Já jsem byl před Černíkem. Řekl jsem: "Stojím za. - Černíku jsi pro nebo proti?" Černík řekl

"pro" a poslední: "Dubčeku, jseš pro?" "Pro." Takto to Smrkovský popisuje a pokračuje: "Sečetl jsem to a opakoval znovu, kolik je proti a pro, bylo to čtyři ku sedmi." Pro byli Dubček, Smrkovský, Černík, Kriegel, Špaček, Piller a Barbírek. Proti Bi - lak, Kolder, Rigo a Švestka. Prezident Svoboda, který se na schůzi dostavil po telefonickém vyzvání od Smrkovského, se hlasování nezúčastnil, protože nebyl členem předsednictva. Smrkovský ještě zaznamenává, že tajemník Sádovský požádal, aby bylo zaregistrováno, že i on se staví za provolání.

Rozhodné iniciativy v tomto ~~průběhu~~ závažném jednání se ujal Smrkovský proto, že Dubček i Černík byli konsternováni a skoro ochromeni, a proto nebyli schopni schůzi pčinně řídit.

Po přijetí provolání Všem lidem Československé socialistické republiky, osnazující vstup voják pěti zemí Varšavské smlouvy na území republiky a stanoviska předsednictva ÚV KSČ k němu, snaží se Smrkovský okamžitě podat zprávu o tom tisku a hlavně rozhlasu, kde se bývalý ředitel Marko snažil, aby se text provolání nevysílal, ale aby se odvysílal dopis zvoucí intervenční vojska. Smrkovský také pomáhá redaktorům Rudého práva, aby bylo provolání otištěno ve stranickém deníku, když jeho šéfredaktor se to pokoušel zmařit uzavřením tiskárny, zdržením vydání listu a publikováním nějakého svého stanoviska.

Mezitím řada účastníků schůze odešla, Černík na schůzi vlády, která byla svolána, a v pracovně Dubčeka zůstali kromě něho Smrkovský, Kriegel, Špaček a Slavík. K ránu přijely k budově ÚV auta, tanky a obrněné vozy se sovětskými výsadkáři a jejich průvodci. Budovu obsadili. Přišli i do Dubčkovy pracovny, přítomným nařídili, že nesmějí vycházet a pořídili jejich scupis. "Byli tam také naši spolupracovníci, například můj tajemník, můj řidič, můj strážný, čekali na nás, a také od druhých soudeků jich bylo poměrně hodně." - vzpomíná Smrkovský. "...když třeba chtěl někdo jít na WC, tak s ním šel samopalník až na záchod a zase ho dovedl zpátky."

To už ovšem bylo ráno, celá země viděla a věděla, co se stalo. Právě když Smrkovský mluvil po telefonu s velvyslancem Červoněnkem a říkal mu, že krev padá na jejich hlavy, neboť z okna viděl, jak byl v demonstrujícím davu před budovou ÚV zastřelen mladý chlapec sovětským samopalníkem, rozbili sovětsští vojáci přístroj, z něhož volal, vyrvali další telefony ze zásuvek ve sdi, aby přítomným znemožnili jakýkoli styk s vnějším světem.

Také je odháněli od oken, aby neviděli, co se děje. Ještě v noci se mu podařilo zavolat své ženě a říci jí, co se stalo. Teprve později se dozvěděl, že do jeho bytu ve střešovické vile přišlo ráno několik mužů, aby prý zajistili Smrkovskému ochranu, že je poslal šéf státní bezpečnosti Šalgovič.

Smrkovský dále vzpomínal: "Až tak po osmé hodině, někdo říkal, že to bylo v 9 hodin, přišel zase ten jejich velitel, dvojnásobný hrdina s nějakými těmi českými dobrovolníky z ministerstva vnitra a volali nás podle jmen. Dubček, Smrkovský, Špaček, Kriegel, nevím, kdo ještě; že je máme následovat.

Když nás vyvolali a opustili jsme Dubčekovu místnost a přecházeli tou druhou místností, kde seděli ti různí pracovníci, tak nás vyzvali, abychom odevzdali zbraně, co kdo má u sebe. No já jsem - každého ošahali, nemá-li něco v kapse - měl nuž, mám ho náhodou i teď u sebe, tak jsem jim ho dal na stůl; že je to má jediná zbraň. Ten mi dali zpátky.

Odvedli nás na druhou chodbu do kanceláře Čestmíra Císaře. Když jsme tam přišli, dobrovolník z ministerstva vnitra za pozornosti těch sovětských důstojníků, to byli všichni důstojníci NKVD, nám oznámil, že za dvě hodiny budeme postaveni před revoluční tribunál, kterému stojí v čele soudruh Indra.

Já jsem tak trochu vybuchl: "Jaký revoluční tribunál a jaký soudruh Indra tomu má předsedat"! A š Dubček mne zatahal za rukáv a povídá: "Josef, nemá to cenu. Nemluv, mlč!"

Tak jsme si tam v pracovně Čestmíra Císaře sedli, my na jedné straně stolu, proti nám důstojníci NKVD, plukovníci, podplukovníci, takové šarže to byly. Každý jme měli už svého, seděl proti svému. My jako klienti a oni, kteří měli pečovat o náš doprovod na té naší anabázi, která pak přišla." Později Smrkovský řekl, že kdyby věděl, co ho čeká, jaké ponižování a urážky, že kdyby měl být ještě jednou tomu všemu podruben, byl by se raději zabil.

Odpoledne byli internováni vyzváni, aby následovali své průvodce či strážce. Smrkovský si ještě strčil do kapsy pár kostek cukru, jak ho to naučily zkušenosti z Ruzyně. Před tím ještě poastrčil svému tajemníkovi tisíc korun, které měl při sobě, pro rodinu, a také aktovku s různými spisy a přípravnými materiály pro sjezd KSČ, kterou pak dostal v pořádku zpátky. Spolu s dalšími byl odveden na dvůr budovy a tam naložen spolu s J. Špačkem do obrněného vozu. Do druhého naložili Dubčeka s Krieglem. Odvezli je na letiště v Ruzyni a odtud otlučenými vojenskými

letadlem někam na východ. Po několika pobytech na záhadných místech při polních letištích na území Polska a západních oblastí SSSR se zajatci ve skupinkách po dvou, po třech dostali do Moskvy a konečně do budovy ÚV KSSS a do Kremlu. Po několika denní anabázi. Smrkovský jí vylíčil velmi podrobně. Když se v Praze mezitím Červoněnkovi nepodařilo stěh, kteří dávali přednost poslýchování cizím zájmům, vytvořit tzv. dělnicko-rolnickou vládu, začalo složité jednání či dohadování s průvodními výhrůžkami a ultimaty.

Ze zajatců se stali partneři jednání, i když nerovnoprávní. Mohli se již také umýt a ochlít, dostali čisté košile, stráž je už nehlídali, ale zadrželi.

Jednání se sovětským vedením byla složitá a plná zvratů, k dramatickým peripetii. Dubček, Smrkovský, Černík, Šimon, Špaček /Kriegel byl nepřítomen, neboť byl izolován na jiném místě/ původně odmítli jeznat, dokud se neporadí s lidem doma. Brežněv na to řekl: "Jakýpak lid, nejsme na školení, ani jsme se nepřihlí hádat. Přihlí jsme jeznat." Dubček a ostatní souhlasili s jednáním, až budou v Moskvě přítomní i další členové předsednictva ÚV KSČ. Biliak, Inára a Piller přiletěli s prezidentem Svobodou 23. srpna, který do svého doprovodu přibrál ještě ministry Husáka, Dzúra a Kučeru. Pak také přiletěli Lenárt, Jakeš, Barhírek, Rigo, Švestka a Mlynář, který měl k jednání pověření i od předsednictva ÚV KSČ, které bylo zvoleno XIV. sjezdem ve Vysočanech.

K nejagilnější vyjednáváním z čs. strany patřil vedle prezidenta opět J. Smrkovský, protože Dubček byl ve špatném zdravotním stavu a o některých momentech jednání byl informován právě Smrkovským. Ten přednášel čs. návrhy, vyjednával propuštění Kriegela z internace a nakonec pro něj jel a přivezl ho do Kremlu. Zde se čs. představitelé dozvěděli od Mlynáře, jak to vypadá doma, že čs. lid důstojně přijal výsvu svých představitelů ke klidu, že jim vyjadřuje plnou podporu a požaduje kategoricky jejich návrat, že pracuje legální vláda za vedení svého místopředsedy Štrougala, že se sešli ke svému plenárnímu zasedání členové NS a že 22. srpna se ve vysočanském závodě ČKD sešel mimořádný XIV. sjezd KSČ, jehož se zúčastňuje 1.192 řádně zvolených ~~konstituí~~ delegátů z 1.539, když se ho nemožní zúčastnit tři stovky delegátů ze Slovenska. Sjezd odmítl pora-

žení suverenity ČSSR a žádal okamžité stažení cizích vojsk, obnovení činnosti zákonných státních a politických orgánů v čele s jejich představiteli, nezbytných pro normální chod života země. Dále schválil výzvu ke komunistickým a dělnickým stranám celého světa a zvolil nové předsednictvo v čele s prvním tajemníkem A. Dubčskem, které v nepřítomnosti zastupoval Věněk Šilhán. Členem předsednictva byl i J. Smrkovský. Ten a ostatní členové vedení KSČ dříve v Moskvě se o sjezdu nejdříve dozvěděli od Brežněva a, jak vzpomínal Smrkovský, velice to pozvedlo jejich náladu, sebevědomí a chuť rvát se za práva svého národa, za každou formulaci. Jedním z bodů tzv. moskevského protokolu však bylo i neuznání platnosti tohoto sjezdu. Brežněva prý pryč o sjezdu velmi rozčílily, v hádce dokonce začal Smrkovskému tykat. Kosygin se ho ptal, jak to může on, starý komunist, všechno dělat. Smrkovský mu říká: "Přesně tak to myslím, jak to říkám; právě že jsem starý komunist, tak budu tím spíš teď dělat politiku, která je opravdu v souladu s mým vědomím." A Brežněvovi říká: "Vy jste, soudruzi, vy jste zničili to staleté přátelství, které bylo mezi našimi národy; náš národ budoval před sto lety slavjanofilství, lásku ke slovanskému Rusku, padesát let k Sovětskému svazu. V našem lidu jste měli přátele nejvěrnější. A vy jste tohleto za jedinou noc všechno zničili."

Jsou vypracovány dva návrhy: československý a sovětský a opět následuje hádání, v němž někteří čs. vyjednávači hájí spíše stanoviska sovětská. Daří se eliminovat slovo kontrarevoluce a do konečného znění protokolu prosadit slovo "dočasně" o pobytu vojsk v Československu. S ministrem spravedlnosti Smrkovský konzultuje, bude-li mít takový dokument vůbec právní platnost, je-li sjednáván za takovýchto zvláštních vyděračkových podmínek. Mlynář vzpomíná, že již tehdy v Moskvě bylo cítit zvláštní nevraživost dr. Husáka, jehož realismus vysoko vyzvedávali sovětské činitele, vůči Smrkovskému.

Nakonec bylo komýčné znění protokolu hotovo a mělo se přikročit k jeho podepsání. Bylo ještě uhádáno, že s protokolem bude seznámen i dr. Kriegel. Byl přivezen do Kremle, ne do vládní budovy, ale do úřadu milice, kam Smrkovský spolu se Špačkem zajeli s textem a dali mu ho přečíst. Pozorně jej přečetl a prohlásil: "Tohle nemohu podepsat. To by byl konec československé samostatnosti. A nikde z nás nemá ani ústavní právo podepisovat takové závazky." Potom navrhl, aby se delegace vrátila aspoň na

několik hodin do Prahy, kde by byl okamžitě svolán parlament, ÚV KSČ, vláda a zástupci všech krajů k poradě. To řekl i v místech oficiálního kremelakého jednání, kam byl po krátkém dohadování se sovětskými činiteli převez. Nikdo se k návrhu ÚV NF nevyjádřil konkrétně. Generál Svoboda se na něj arogantně obořil, jako na nějakého vojáčka, vzpomínal Smrkovský. "Křičel na něho, že to nechtěl podepsat, o odpovědnosti, horách mrtvých u nás, abychom si to všechno uvědomili. Skončilo to ničím, Kriegel odmítl, a tím to skončilo." Pak ho zase odvezli. Potom nastalo závěrečné jednání, opět plné dramatických kontraverzí, kdy Brežněv výslovně prohlásil, že vojenská intervence v ČSSR byla provedena i za cenu rizika nového válečného konfliktu, protože pro Sovětský svaz jsou výsledky druhé světové války nedotknutelné a je tedy oprávněn poslat své vojáky, aby hájili společné hranice, když na čs. vedení není spolehnutí a nechce poslouchat. Mělo dojít k podepisování. Rozhodující chvíle osudového rozhodování! Dlouho váhal a vzpěchoval se Dubček. I Smrkovský, který si v duchu říkal, že vzpěchovat se nemá asi cenu, že není ještě všechno ztraceno a promarněno, že je třeba aspoň něco uhájit a uhrát, snažit se v mezích možností pokračovat v díle demokratizace, i když za zcela jiných a obtížných podmínek. Mnohem později říkal, že si toto myslel až někdy do ledna 1969, kdy teprve plně pochopil, k jakému skluzu došlo v polednovém vývoji. Teď podepsal. Později se k tomu vyjadřoval lítostivě a dával za pravdu neochrošenému postoji statečného Františka Kriegela. "Tak jsme to nakonec podepsali. Každý jednotlivě se musel vyjádřit - podepíšu, nepodepíšu. Myslím, že se nemýlím, že to řídil Černík... Váhali jsme všichni. Já jsem váhal dlouho - mám, nemám, proto jsem se ptal i Kučery," - vzpomínal Smrkovský. "Dnes bych mohl těžko o někom říci, kdo se víc vzpěchoval nebo kdo měl více chuti to podepsat, protože jsme se vzpěchovali více téměř všichni. Nikomu se do toho nechtělo. Já jsem si byl vědom, jaký je to závažný krok..." Vzpomínal také, jak po podpisu byli požádáni, aby šli připít na zdraví s přítomnými Ulbrichtem, Gomulkou, Kádárem a Živkovem, protože scénář režije to vyžadoval. Smrkovský to rozhodně odmítl. Došlo pak ještě jednou k trapnému dohadování o F. Kriegelovi, když ho nechtěli ze SSSR vrátit domů, protože se doma bude honozit tím, že nepodepsal, bude mučedníkem a hrdinou. Uhádali to

a Kriegela pak našli v letadle, s nímž se vraceli časně ráno 27. srpna do Prahy. S protokolem nedozírných následků. Přitom Smrkovský stále ještě přesně nevěděl, kdo z čs. činitelů ona vojska, "bránící socialistické vymoženosti v Československu" pozval, ačkoli ještě v Moskvě se na to jmenovitě všech přítomných zeptal. Všichni přísahali, že je nepozvali.

"Vrátili jsme se za tmy, sovětská auta nás dovezla ~~na~~ z letiště na Hrad, kde nám lidé řekli, že půl hodiny předtím z Hradu odjely sovětské tanky a vojáci. Souduch Svoboda nám navrhl, abychom se po několik příštích dnů zdržovali a bydleli na Hradě, snad z důvodů bezpečnostních. Bydleli jsme tam asi deset dní" - vzpomínal Smrkovský. Již krátce po osmé hodině ráno vysílal rozhlas se záznamu krátký rozhovor se Smrkovským, který v něm říká, že se mu těžko mluví, ale chce se "poklonit před naším národem a naší stranou". Z Pražského hradu okamžitě volá do parlamentu, ale osobně tam přichází až k polednímu, aby na plenárním zasedání podal poslancům stručnou informaci o moskevském jednání a jeho výsledku. Před tím se ještě účastní schůze vlády a ve večerních hodinách se na Dubčekovu žádost zúčastňuje ve Vysočanech zasedání předsednictva ÚV KSČ zvoleného na XIV. sjezdu, které se za Dubčkova vedení radi- lo o situaci. Smrkovský zde otevřeně mluví o okolnostech přijetí moskevského protokolu, o šancích, jak se dostat ze svízelné situace, a také se osobně vyznává, že je nutno respektovat znění protokolu, ale že přesto uznává vysočanský sjezd, který "se se- šel za mimořádných okolností, a proto má i své mimořádné znaky". Vyslovuje obavy z rezignace lidí na zájem o veřejné dění způ- sobenou okupací a pocitem bezmoci.

Ve stejné době jednal v Bratislavě mimořádný sjezd KSS, kde se G. Husákoví podařilo zvrátit jeho původní stanovisko a dis- tancovat se od sjezdu vysočanského, když se v jeho projevu po- prvé objevil termín "polednová deformace", ačkoli prohlásil, že plně podporuje Dubčka, stojí za jeho koncepcí, bude při něm stát nebo odejde. Byl zde zvolen prvním tajemníkem ÚV KSS, za- tímco V. Biľak nebyl do jeho předsednictva ~~zvolen~~ zvolen vůbec.

Hned první den, bezprostředně po návratu ~~na~~ z Moskvy, Dub- ček, Smrkovský a ostatní na vlastní oči viděli a na vlastní uši slyšeli, jak za nimi čs. lid stál, jak je jednotný a odhodlaný nepustit přes vojenský zásah nastoupenou cestu v lednu. Přes otřes způsobený okupací autorita KSČ nepoklesla. Svědčí o tom

i některá průkazná fakta, která číselně vyvracejí argumenty zvatelů i pozvaných. Průzkum mezi obyvateli Prahy, který provedli pracovníci Sociologického ústavu a Ústavu pro výzkum veřejného mínění přinesl tento výsledek, byť jen dílčího, orientčního rázu. Na otázku "Domníváte se, že Vaše důvěra v KSČ vedenou A. Dubčekem

a/ stoupla	87,2 %
b/ zůstala stejná	11,1 %
c/ klesla	0,3 %
d/ nevím	1,4 %

/odpověděli občané 24. srpna 1968/.

A není jisté bez zajímavosti, že během měsíce, tj. od poloviny srpna do poloviny září 1968 vstoupilo do KSČ 7.199 nových členů, z čehož téměř polovina byli dělníci. Skutečně tedy "důkaz" nebezpečí kontrarevolučního vývoje, který "musela" svrátit půlmiliónová armáda vojsk pěti států se 7.500 tanky a tisíci letadly.

Tato fakta ovšem celé vedení KSČ nutila postupně si uvědomit, že bude pod dvojnásobným tlakem, který bude působit na jeho postupy a tvorbu politiky přihlížející k zájmům Moskvy i přání lidu. Dá se předpokládat, že to byl právě především Smrkovský, který si tuto binární skutečnost uvědomoval nejvíce, vnitřně i navenek se s ní rval, snažil se pokračovat v otevřené demokratizační politice, podvázané a limitované ovšem tvrdými závazky a příkazy moskevského protokolu, který podepsal a musel hájit. Blouha upřímně věřil, že to půjde, že se něco uhraje a pedá, jak o tom přemýšlel už v Moskvě a utrzoval se po návratu z ní manifestačně prokazovanou jednotou lidu a jeho důvěrou v pokračování polednového vývoje.

Druhý den po návratu z Moskvy se konala plenární schůze Národního shromáždění, již končilo jeho sedmídenní dramatické zasedání v obklíčení okupačních vojsk. Schůzi řídil již jeho předseda. Vydala prohlášení, ve kterém zákonodárny sbor i nadále považuje obsazení ČSSR cizími vojsky za protiprávní, odporující mezinárodním smlouvám, Chartě OSE i Varšavské smlouvě. Parlament ač složen ze členů zvolených ještě nedávno za úřady Novotného přece jen začínal hrát pod vedením Smrkovského větší roli v politickém životě země, nebyl již tolik něčím "mezi divadlem a muzeem", poslušným nástrojem k odkývání rozhodnutí mocenského centra, jak bylo a bývá zvykem. Jeho hlas bylo v

roce 1968 slyšet a bylo škoda, že to nemohlo být více a sji-
nými poslanci.

Po tom, co rozhlas vysílal málo říkající a spíše zastíra-
jící komuniké o moskevských jednáních, zakazujících veřejně-
stní přijatého protokolu s diktátem čs. straně, byl jeho smysl
objasněn stejnou informační cestou čtyřmi projevy nejčelněj-
ších představitelů země, kteří stále symbolizovali jednotu a
důvěru většiny občanů. Bylo rozhodnuto promluvit v tomto po-
řadí: Svoboda hned po přečtení komuniké, což bylo 27. srpna od-
poledne. K večeru ještě pronesl větší emocionální projev Dub-
ček, druhý den Černík a jako poslední ze čtveřice Šarkovský
29. srpna. Vzdal v něm hold a poděkování čs. lidu za jeho sta-
tečné chování v pohnutých srpnových dnech, které bylo jedinou
posilou při moskevském jednání. "Skláním se před vámi, sklám
nám se před naším lidem, skláním se před jeho obětmi, skláním
se před jeho odvahou a rozvahou", řekl. "Je mi skoro šedesát
roků a neprožil jsem v životě málo. Můj život znáte a víte, že
nebyl lehký. Nikdy dříve jsem si nemyslel, že mě v životě če-
ká ještě něco těžšího, ještě těžší rozhodnutí. Nyní to vím. U-
plynulé dny byly tím nejtěžším, co jsem v životě zažil. A vím
také to, že ani dnešní dny, které stojí před námi, nebudou lehké...
Události posledních dnů ukázaly, že jsme ve svém dosavadním
úsilí nedocenili některé faktory, které podstatně náš vývoj
ovlivňují, především faktory vnější, mezinárodní,
z nichž poslední vyrostly největší a nejtěžší komplikace na-
šeho snažení. Víte, že se politika strany stala postupně ter-
čem kritiky a tlaku sousedních soc. zemí, tlaku, který 21. srpna
přerostl do hrozivých rozměrů. Naše země byla náhle obsazena
obrovskou vojenskou mocí, jíž čelit stejným způsobem bylo ab-
solutně beznadějně a vyloučené.

Bohužel, třikrát šel, není tato situace v historii našich
národů nová a neobvyklá. Nejednou setak stalo v českých a
slovenských dějinách a vlastně už podruhé se tak stalo ve dvan-
cátém století. Je v tom tragika malých národů, jejichž vlast
je položena do obzvlášť citlivého místa tohoto kontinentu.
Je v tom tragika úsilí o nové společenské výboje, tragédie
těch, kteří se snaží jít o kus napřed, tragika pokusů národů,
které si kladou velké, ušlechtilé cíle. Takové úsilí není

nikdy snadné a u malých národů je dvojnásob těžké, dvojnásobně spojené s rizikem nezdaru, neúspěchů, nepochopení. Myslí, že jsme si toho rizika byli vědomi, myslím, že jsme tušili, že za všechno budeme muset platit, avšak - a to bych rád zdůraznil - nepočítali jsme s takovou cenou, kterou nám přinesla noc z 20. na 21. srpna... Naše jednání v Moskvě mělo neobvyklý ráz. Vy víte, že jsme tam nepřijeli najednou, a jsou vám známy okolnosti, za kterých se tam kde z nás dostal a jednal... Rozhodovat se v této situaci bylo, jak si každý sám domyslí, krajně problematické. Obsazení vojsky Varšavské smlouvy bylo krutou skutečností. Naše spojení s domovem bylo omezené, informací jsme měli zprvu málo, skoro žádné, a najednou jsme byli odkázáni spíše na víru v pevný postoj našich národů než na faktickou znalost situace. Dost přesně nám však byl sdělován postoj našich partnerů, tušili jsme i jisté potíže, v nichž se vnější vojenský zásah politicky ocitl. Věděli jsme, že svět s námi sympatizuje, že však velmocí přijmou raději kompromisní řešení, než cokoli jiného. Za těchto okolností jsme byli postaveni před dilema, z něhož nebylo úniku. Mohli jsme odmítnout jakýkoli kompromis a hnát vývoj věci do situace, kdy cizí vojska zůstanou trvale na našem území se všemi důsledky pro suverenitu státu, politická práva, ekonomiku i pro případné nové lidské oběti, jež by patrně takovýto konfliktní vývoj s sebou přinesl. Podotýkám, že jsme brali v úvahu i to, že v určitém momentě nezbyvá než odmítnout jakékoli přizpůsobivé řešení, že někdy je v zájmu cti a charakteru národa lepší nastavit bodáku rozhalanou hruď.

Vedle toho se však domnívali, že přece jen takovýto krajní moment ještě nenastal, a přes všechno, co se stalo, ještě zbývá druhá možnost, kterou jako politikové, odpovědní za osudy státu, nesmíme nechat nevyužitou. Proto jsme se posléze pokusili hledat ještě jedno východiště spočívající v přijatém kompromisu. I v tomto případě jsme si byli vědomi důsledků, zejména morálních a historických, které takovéto řešení může mít za následek. Prosíme vás, abyste nám uvěřili, že náš osobní osud, ač nám jako normálními lidmi nebyl lhostejný, byl pro nás v tom okamžiku ~~hlavní~~ vedlejší. Rothodujícím momentem pro nás bylo, zda se ještě rýsuje nějaká možnost k tomu, abychom se pokusili vyvést čs. stát z krize, do které ne vlastní vinou upadl."

Smrkovský dále řekl, že to byl jasný a jednotný postoj lidu, který ovlivnil postoj i jejích partnerů i osobní situaci jeho, Dubčeka a ostatních. Cesta kompromisu dávala naději na pokračování v cestě započaté v lednu. "Naše rozhodování nebylo ovšem ani potom lehké", řekl, "byli jsme si vědomi, že rozhodnutí může být lidem i dějinami označeno i za přijatelné, i za zrádné, byli jsme si vědomi i problematičnosti a omezení našeho mandátu. Prosím, abyste věřili, že jsme nemlčeli, že jsme se ostře střetli - s našimi partnery i mezi sebou - že jsme použili veškeré argumentace, která nám byla dostupná." Dále pak obecně vypočítal obsah některých bodů moskevského ujednání a zdůraznil, že "za daného stavu světa nemá naše země žádnou jinou reálnou garanci a naději než svůj vlastní rozum a hlavně svoji jistotou jednotu... pamatujeme na pověstné tři pruty Svatoplukovy! Nepřipustíme rozkol v našich řadách! Neboť to by pak byla skutečná pohroma a skutečná porážka naší věci, porážka socialismu naší svobodné Československé socialistické republiky, a to se nesmí stát!"

Smrkovského projev byl na svou dobu velmi odvážný a otevřený, hluboce lidský a státnický. Občasně si jej vyslechli s náležitou pozorností a porozuměním. Přesto se jeho obsah i přednes setkaly v některých kruzích se smíšeným ohlasem. Sovětská média mu ho vytkla, že vzbuzoval nemístné vášně a falešné emoce, a také agentura TASS, ačkoli ve svém zprávočajiství zaznamenala předcházející tři projevy, s tom Smrkovského informaci nepřinesla. I doma byl provázen úšklebky mnohých a postupně i nenáviselnými a nactiutrháčovými kampaněmi. Nenávisť konzervativců a jejich protektorů se stala jednoznačnou, útoky na Smrkovského osobu se množily, a ten to pocítoval všemožnými způsoby - nevráživostí a animozitou k němu, znatelným odstupem kariéristů, kteří usílili vanout jiný vítr. Ale i mezi jeho přátelé měli k projevu připomínky. Zdál se jim ještě málo radikální a otevřený. Měl prý on nebo Dubček jasněji říci, o co skutečně jde, říci naplno, jak tomu v Moskvě bylo, jak byli uneseni a co je možno čekat. Odráželo se v tom pochopitelné sklamaní z výsledků moskevského jednání, šok z okupační reality. Vyskytovaly se náznaky, že jsme se měli aktivně bránit, nepřijímat diktát, neboť aspoň jednání protažovat a rozhodnutí odhalovat, zabránit, aby byl anulován vysočanský sjezd, který by po všech stránkách zakotvil vymoženosti polednového vývoje,

skutečně obrodil stranické vedení a jeho politiku. Bylo ovšem zřejmé, že právě tomu mělo být zabráněno, že to byl jeden z hlavních důvodů vojenského zásahu. Sarkovský o tom hodně přemýšlel a uvažoval, zvažoval všechna pro i proti a mnohé své postoje z té doby později korigoval. Ovšem ne to hlavní a zásadní - že je nutno za všech okolností pokračovat v poleánovém kursu. Je ovšem nesporné, že to byl projev dějinného významu, nesmírné důležitosti, tak jako byl jeho článek po leánovém plénu. Nikdo tak otevřeně a veřejně nevyjádřil to, co si doba žádala a co bylo možné veřejnosti sdělit, protože vědycky jsou nějaká objektivní omezení, plynoucí jak z odpovědnosti, tak z příslušnosti k nějakému společenskému proudu a způsobu uvažování a jednání. I po dvaceti letech jsou obě Sarkovského vystoupení jedinečným historickým dokumentem a patří k jemu i těm, kteří mu pomohli v jejich přípravě, upřímný dík.

třídních, skupinových i osobních, pluralitu v celoevropských rozměrech i v rozměrech jednotlivých zemí, vzít ji jako základ a východisko v úsilí o harmonizující kompromisy pro - spěšné jak zájmům dílčím, tak zájmům celostátním a všeevropským.

Ve svém příspěvku se chci zabývat překonáváním ideologických a politických antagonismů mezi oběma evropskými seskupeními, dále překonáváním stereotypů ve vztazích mezi státy soc. společenství a konečně překonáváním politického rozkolu a občanské disharmonie v naší zemi, Československu. Považuji toto téma za jedno z nejzávažnějších a nejobtížnější řešitelných, avšak natolik zásadní, že bez nápravy v této oblasti nevidím reálnou možnost uplatnění všech ostatních principů evropské spolupráce.

2. Vztahy západ-východ

Před 70 lety, kdy se rodil v krutých podmínkách války a revoluce sovětský stát, přestávala být ideologie osvobození dělníků a pracujících z útlatku a vykořisťování, ideologie formulovaná Marxem a nověji Leninem, pouhou vnitřní záležitostí oddělených třídních společností a vyšla na scénu mezinárodních vztahů. Stala se konkurenční státní ideologií dřívějším monopolním ideologiím odvozeným od liberálně-buržoazních revolucí v Anglii, Francii a USA, které založily směr společenského vývoje prakticky ve všech pokročilých zemích v 19. a 20. století.

Myšlenka světové proletářské revoluce, koncipovaná Marxem jako postupný proces dozrávající v industriálně rozvinutých zemích, dostala náhle v Leninově pojetí podobu aktuální výzvy dělníkům celého světa a konkretizovala se v akčním programu všech marxistických politických proudů sdružených v Komunistické internacionále. Ideologický a politický antagonismus, vyplynuvší z nové situace, stal se trvalým faktorem vztahů mezi SSSR a ostatním světem, ale také mezi stranami seskupeními v Internacionále a ostatními politickými směry. Moskva byla nejen hlavním ~~miestem~~ městem SSSR, ale i centrem komunistů všech národů a států.

Světové dějiny po roce 1917 se odehrávaly ve znamení tohoto antagonismu, mocně posíleného, rozvinutého a zosťreného zredem dalších soc. států po druhé světové válce v řadě zemí východní Evropy, ale i Asie, předně v Číně. Ve všech těchto státech se

záhy uplatňoval model socialismu převzatý ze SSSR, neboť tradiční vzhlížení k Moskvě jako centru pokračovalo i po rozpuštění Internacionály 1943.

Jak je známo, sovětský model vznikl za zvláštních historických podmínek v období 30. a 40. let, za vlády Stalina a jeho garnitury. Byl to model s četnými společenskými deformacemi, vzdálenými humanistickému pojetí socialismu, model poznamenaný mnohými zvláštnostmi Ruska a protikladný národním tradicím a historickým podmínkám jiných zemí, zejména ekonomicky a kulturně vyspělých. Ideologie stalinismu svým dogmatismem a sektářstvím uchovávala a ještě zesilovala antagonistické chápání vztahů mezi světem kapitalismu a socialismu. Podílela se na studené válce a rozdělení Evropy i světa právě tak jako ideologie mocensky nejsilnějších zemí západu. Byla řídicím prvkem zahraniční politiky SSSR i všech států soc. seskupení a mj motivovala vznik politicko-vojenského bloku Varšavské smlouvy jako protiváhy I Severoatlantického paktu.

Praxe soupeření a střetů, provázená tzv. balancováním na pokraji jaderné války, jakž takž pochopitelná v počátečním období formování širšího seskupení soc. států, prokázala již v polovině 50. let svou akutní ~~nebezpečnost~~ nebezpečnost pro život národů i svou bezperspektivnost pro mírovou koexistenci a potřebu spolupráce všeho lidstva, zakotvenou v chartě a činnosti OSN. Ideologie trvalé konfliktnosti - která zplodila škodlivý "obraz nepřítele" z jedné i druhé strany v očekávání třetí světové války - začala být nutně zpochybňována a odsuzována rostoucím počtem vědců, politiků i prostých občanů na východě i západě. Zastánci mírového soužití a rozumné spolupráce získávali postupně půdu, až v polovině 80. let nabyli určité morální i duchovní převahy nad nositeli ortodoxní teorie nesmiřitelné konfliktnosti.

Dospěli jsme do stádia, kdy se tato morální a duchovní převaha musí přeměnit v převahu i politickou. O to je potřebí vést další zápasy jak na západě, tak na východě, jak na půdě státních jednání a dohod, tak na půdě občanských iniciativ a aktivit. Je tu nebyvalá šance i pro Evropu a především pro Evropu, kterou velké tradice antické kultury, křesťanské humani-

ty, demokratických svobod a socialistických ideálů předurčují stát se vzorem lidských vztahů, sociální spravedlnosti a mezinárodní spolupráce. Musíme nejen vytýčit slavnostní zásady, nýbrž učit se v praxi názorové toleranci, vzájemnému pochopení, nezáluďné upřímnosti, respektu k pravdě a realitám, rovnoprávné diskusi, hledání společenských východisek a rozumných kompromisů.

3. Vztahy v socialistické společnosti.

Dějiny uplynulých 40 let potvrdily, že uplatnění univerzálního modelu socialismu podle vzoru jedné země vede k neřešitelným rozporům, společenským krizím a chronickému zaostávání. Stalinská ideologie a politika i její pozdější recidivy řešily vzniklé problémy a střety mocenským nátlakem, porušováním národních a lidských práv. Tato cesta vedla k diskreditaci socialismu a k přeměně rovnoprávných států v podřízené satelity SSSR, jejichž vývoj směřoval nevyhnutelně k úpadku. Záporné důsledky této ideologie a politiky byly několikrát deklarativně odsouzeny, avšak v praxi se znovu a znovu objevovaly. Události v některých soc. zemích, včetně intervence v ČSSR v roce 1968, to potvrzují.

Existence SSSR jako socialistické velmoci, která svou obrovskou vahou nezbytně ovlivňuje dění ve východoevropských /a nejen v nich/ zemích, je pro tyto země v podmínkách rozdělené Evropy a rovnováhy blokových systémů objektivně pozitivním faktorem mezinárodní bezpečnosti. Současně v sobě skrývá ~~negativní působení~~ subjektivně negativní působení na vnitřní autonomii těchto zemí a tudíž i jejich plnohodnotné členství v daném seskupení, zejména trvají-li intervenční zásahy do jejich svébytného pojetí socialismu a specifčnosti cest jeho rozvoje.

Překonání tohoto rozporu je v zájmu jak SSSR, tak ostatních soc. států. I zde je tedy potřeba uznat pluralitu národních i státních potřeb, plnou suverenitu i samostatnost v rozhodování o vnitřních záležitostech. Ostatně, ani zahraničně-politické zřetelé ~~ve své~~ ^{je jejich} časové konkrétnosti nelze ze sféry suverenity vyjmout, včetně volby v existujícím seskupení setrvat nebo je opustit. Jen tak vyloučíme subjektivní a - tické deformace ve vzájemných vztazích a postavíme je na pevné základy obecných norem mezinárodního práva a uzavřených smluvních závazků.

Nechci sepouštět do diskutabilních paralel, ale nemohu pominout alespoň letmé srovnání s obdobným rozporným vývojem uvnitř kapitalistické soustavy, kde dochází rovněž k odlišnosti modelů společenského systému téže podstaty, např. mezi Švédskem a Francií nebo Nizozemím a Řeckem, aniž je oslabena jejich vzájemná spolupráce. Naopak se zdá, že různorodost uspořádání struktury a stupně vývoje těchto zemí přispívá k bohatší výměně statků a hodnot i jejich volnému oběhu, k urychlení a povznesení vlastního rozvoje každé země. Pokud dochází ke střetu zájmů, zůstávají v rovině mezinárodních vztahů, bez sporů o vnitřní model společnosti.

Pod egidou blokové monolitnosti se ve vztazích mezi socialistickými zeměmi ujal usus tzv. bratrství, jehož součástí bylo skrývat faktické rozpory a utajovat násorové neshody. Např. oficiální komuniké o jednání nejvyšších představitelů, líbivě kosmeticky uhlazená, zacházela až do směšnosti. V tomto duchu psal o "bratrských" zemích veškerý tisk. Veřejnost tak byla klamána, ovšem i překvapována náhlými roztržkami a spory, k jakým došlo v případě Jugoslávie, Číny nebo i Československa. Připomeňme, že jakákoli kritická zmínka na adresu SSSR, daleko skromnější, než jsou dnešní odhalení publikovaná v sovětském tisku, byla donedávna charakterizována jako antisovětiismus, zrada spojenectví, služba imperialismu a pod.

Hovoříme-li o zvýšení úrovně politické kultury, týká se to i této oblasti, kde musí platit opravdová otevřenost, rovnoprávnost, objektivita, pravdivost jako základní předpoklady skutečného a nejen předstíraného přátelství.

4. Úloha ČSSR v evropském dění

Od vzniku Československa v roce 1918, za demokratického vývoje republiky do roku 1938, po mnichovském diktátu a za okupace hitlerovským Německem, po dějinném přelomu v únorových událostech 1948, za obrodného procesu 60. let až po reformní vzepětí 1968 jakož i po intervenci a násilném přeručení slibného progresivního vývoje tzv. normalizací - souvisely osudy naší země co nejtěsněji s evropským děním a aktivně na toto dění působily. Snad to byly osudy dramatičtější a pohnutější než vývojové peripetie jiných zemí, ale to bylo a je dáno neměnným faktorem, že ČSSR leží v srdci Evropy a je odedávna

křížovatkou civilizačních procesů a protikladných vlivů od západu k východu a od severu k jihu. Přinášelo nám to mnoho dobra a štěstí, ale i újmy a tragédie.

Role středoevropské křížovanky nechybí ani v aktuální situaci naší země, v současném procesu evropského dorozumění a spolupráce. Významným principem tohoto procesu je mj. uznání těsné souvislosti vnějších a vnitřních faktorů politiky účastnických zemí, všech tří tzv. košů helsinských dohod. Proporcionální závažnost každého z nich a respektování jejich reálného obsahu je absolutní podmínkou úspěšné cesty k vytčenému cíli. Nelze přijmout názor, že vnější a vnitřní faktory jsou příkře oddělené sféry dění bez vzájemné závislosti. Např. kritika nedostatků v praktickém uplatňování dohodnutých zásad v té či oné zemi, v té či oné oblasti života, nemůže být odmítnuta pod záminkou tzv. nevměšování do vnitřních záležitostí. Hovořit, psát, jednat, diskutovat, přít se o kterákoli otázce a na jakémkoli fóru je přirozené a prospěšné. Nepřípustné jsou pouze násilné a destruktivní fyzické zásahy do života národů a států, jakým byla i zmíněná intervence proti našim reformám v srpnu 1968.

Oddělování vnější a vnitřní politické sféry a příslušných faktorů vede k tomu, co můžeme pozorovat u nás doma. Soudobé oficiální kruhy okázale manifestují svoji vůli aktivně přispívat k evropskému procesu upevnění míru, bezpečnosti a spolupráce mezi národy, avšak uvnitř země nadále zachovávají překonané a odsouzené poměry spoutané demokracie s omezováním občanských práv a svobod pro významnou část obyvatelstva jen pro rozličné smýšlení a postoje. Snahu o zmírnění napětí a uvolnění v mezinárodních vztazích neprovází paralelní proces smírnění napětí s nastolením reálné demokracie uvnitř země. Slovně se uznává pluralita zájmů, potřeb a názorů různých skupin obyvatelstva a jednotlivců, avšak aktivní projevy této plurality v občanských iniciativách jsou označovány za antisocialismus, rozvratnou a nedovolenou činnost "opozice". Je zřejmé, že se tu v myšlení některých činitelů projevují reziduální stalinovské stereotypy o ideologickém antagonismu, aplikování bezdůvodně a nevědecky ve společnosti třídně prakticky unifikované a diferencované jen v pojetí demokracie a socialismu.

Pokud trvá rozpor mezi vnitřní a zahraniční politikou našich oficiálních autorit, není ČSSR v zahraničí považována za plně důvěryhodného partnera a nemůže tomu být jinak. Ani proklamovaná vůle uskutečnit reformy, pozměnit hospodářský mechanismus, rozšířit účast lidu na správě veřejných záležitostech, zvětšit počet kandidátů ve volbách, připustit nekomentovanosti do řídicích funkcí a pod. neznamena ještě podstatnou změnu mocensky byrokratického systému, jehož základní rysy, předně privilegované postavení stranických grémí nad společnostmi a státem, zůstávají nedotčeny.

Je třeba uvítat, že takřka všechny evropské státy a odpovědní realističtí politikové přijímají pozitivně snahu čs. vládnoucích kruhů podílet se na všestranné spolupráci vědeckotechnické, hospodářské, obchodní, kulturní, sportovní a jiné. Každý krok kupředu v tomto směru je cenným příspěvkem helmsinskému procesu. Avšak nelze se přitom divit, že tytéž státy a titíž politikové nadále kritizují nedemokratické a represivní praktiky našich státních orgánů. My, kdo tyto praktiky jako demokraté a socialisté odsuzujeme a usilujeme o nápravu, vidíme v kritice zvnějška oprávněné a žádoucí počínání, aniž znamená vměšování do našich vnitřních záležitostí. Vždyť na druhé straně čs. sdělovací prostředky i někteří politikové nešetří kritikou na adresu vlád a poměrů v jiných zemích.

Je také naprosto nepřijatelné nařčení, že blízkost a někdy i shoda domácí a zahraniční kritiky našich poměrů jaksi diskvalifikuje domácí oponenty jako vlastence a občany republiky. Vždyť těmto oponentům není dovoleno svobodně hlásat a publikovat ve vlastní zemi své názory na obrodu a reformy čs. socialismu. I když tak činí formou sousedských besed a strojo-pisných úvah pro přátele, reagují na to úřady nevrle. Pokud jejich stanoviskům poskytnou publicitu zahraniční sdělovací prostředky, vyalouží si označení disidentů v cizím žoldu, pěšáků zrady apod.

Československo má předpoklady stát se v nedaleké budoucnosti plnoprávným, důvěryhodným a platným sousedem v našem evropském domě. Sebeinteligentnější zahraniční politika sama o sobě však k tomu nestačí. Jsou potřebné i vnitřní proměny, hluboké a důsažné, takové, jaké se nás rodily v období Pražského jara 1968 a jaké se ve výrazné komplexnosti dnes prosazují za Gorbačovova vedení v SSSR. Jestliže pro tuto

supervelmoc platí, že její nová zahraniční politika se musí opírat o novou politiku vnitřní, politiku gласnosti, demokracie, přestavby všech úseků socialistického systému v duchu sloganu "Více demokracie, více socialismu!" - pak to stejně tak platí pro kterýkoli jiný socialistický stát, v minulosti postižený obdobnými deformacemi jako sovětský model, tedy i pro Československo, zemi s tolika pokrokovými tradicemi, obývanou kulturními národy s nemalým duchovním potenciálem.

Není v naší zemi poctivého Čecha a Slováka, který by tomuto cíli nechtěl pomáhat.

Praha, 12. září 1988

Luboš K o h o u t :

Ke stavu a problémům historického bádání a poznání o r. 1968

v Československu

Ku cti ještě pozrpnového politického vedení samě i exilových editorů- historiků lze zaznamenat, že zajistili vydání řady cenných pramenů, dokumentů, memoárů a odborných prací, napomáhajících hlubšímu poznání dramatického vývojového procesu roku 1968. Z nejcennější dokumentace připomínám: již v srpnových dnech vydalo Národní shromáždění všechny své rezoluce a stanoviska z oněch dnů. K cenným pramenům patří materiály mimořádného XIV. sjezdu KSČ ve Vysočanech, jakož i "Černá kniha"- Sedm pražských dnů". Venku byl vydán text "Moskevského protokolu" i jeho podrobná interpretace B. Šimonem. Plnému poznání stranické linie v r. 1968 slouží sborník Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ, vydaný ještě na poč. r. 1969 několikanásobným nákladem a obsahující mj. vyměněné dokumenty- dopisy mezi varšavskou "pětkou" a KSČ z července 1968, plný text Akčního programu z dubna a návrh nových stanov strany, připravený pro mimořádný sjezd v září 1968.

Žal, opět až v zahraničí byla vydána pod titulem "Potlačená zpráva" zpráva Pillerovy komise pro zasedání ÚV KSČ o politických procesech a rehabilitacích /plénium se mělo konat právě v dubnu 1969, kdy byl program změněn vystřídáním Dubčeka Husákem na místě prvního tajemníka/.

Také předajezdové materiály vyšly pouze v zahraničí a nikoli v Československu.

Normalizační stranicko- státní vedení najenom všechny uvedené prameny- dokumenty za celou dobu dvaceti let svého panství nevydalo, nýbrž je při početných domovních prohlídkách nepočatným jejich majitelům odebírá.

Bilance vládců ve vlastním vydávání dokumentace je - v kontrastu se zahraničím- nezmírně hubená. Vydali pouze to, o čem soudí, že jim pomůže sdůvodňovat pravdivost oficiálního "Poučení z krizové situace", kde centrální myšlenkou je tvrzení o "kontrarevolučnosti" situace v zemi k srpnu 1968 , vyžadující sovětský ozbrojený zásah.

Vydali pouze ve velmi skompleném výtahu zprávu o situaci v zemi a v KSČ, vypracovanou k srpnu 1968 pro jednání Předsecnictva ÚV KSČ informačního oddělení ÚV KSČ v čele s dr. J. Kašparem. Vynechali přitom všechny přílehy, zejména tabulky, výsledky anket a průzkumů veřejného mínění a všechny partie - právě ty nejpodstatnější- které dokazovaly mimořádnou slabost tehdejších odpůrců socialismu a stra-

niškové linie. Naopak, vyzvedli početné Indrovy doplňky a úpravy této zprávy, falešně líčící nebo zveličující a dramatisující roli anti-socialistických a antikomunistických skupinek ve společenském pohybu roku 1968 v Československu. - Indra kupř. vyfabrikoval údajné shromáždění přípravného vedení sociální demokracie, připravující po volebním vítězství vystoupení z Varšavského paktu, neutralitu a pozléze vstup Československa do NATO. Tenhle fabrikát, patrně vyrobený ve spolupráci s STB- KGB, využil již v Čierné Brežněv s poukazem, že soc. dem. čekala ve volbách až 1, 700.000 hlasů, k tlaku na naše vedení, aby proti "kontrarevoluci" mocensky zakročilo.

Třídílný sborník, obsahující převážně štvavé texty agitpropčků proti vůdčím představitelům "pražského jara", publikované již předešlým v tisku, přináší jen dva prameny určité gnoseologické hodnoty: jednak - také poněkud vykleštěný - obsah květnové porady vedoucích tajemníků krajů a okresů, jednak zprávu o bezpečnostní situaci v zemi a činnosti odstředivých sil pro ministra Pavla. - Keřimní propaganda, využívající a zneužívající oba tyto prameny pro dokazování "kontrarevolučnosti" situace v zemi, opomíjí především tu okolnost, že oba vznikly v květnu, tedy v době kulminace aktivity odstředivých, extrémních skupin a šivlů, jež v pozdějších měsících až do srpna poklesala a byla politickými stranickými protipatřeními zvládnána a že přímo **f u n k č n í p o v í n n o s t í** stranických tajemníků i bezpečnostních orgánů je upozorňovat stranické vedení na negativu a nebezpečí, jež narušují realizaci stranické linie.

Nikde, ani v zahraničí, a pochopitelně ani doma nebyly vydány prameny mimořádné důležitosti: výsledky četných anket a sociologických průzkumů, realizovaných v r. 1968 a vesměs prokazujících, že drtivá většina lidu přijímala se souhlasem a podporou tehdejší stranickou linii, že prudce vzrosila křivka důvěry k demokratizující se a společensky reformní straně, že ještě ku květnu 1968 se 82% obyvatelstva vyslovovalo pro **r o v n o p r é v n é** spojenectví a přátelství se SSSR.

Upozorňují, že na poč. r. 1988 vyšel sborník dokumentů a studií /samizdatově/, "Proces demokratické obrody socialismu v Československu roku 1968 a jeho vojenské potlačení", obsahující mj. skoro plný text výše uvedené zprávy informačního oddělení ÚV a nejdůležitější z příloh.

Sovětská strana až do dnešních dnů nevydala vůbec žádnou dokumentaci o své tehdejší politice, ač by bylo naléhavě potřebné zpublikovat minimálně obsah jednání varšavské "pětky" před zasláním společného dopisu KSČ i okolností neúčasti Rumunska na invazi, obsah jednání v Čierné, jednání Červoněnka o vytvoření tzv. dělnicko-rolnic-

ké vlády s některými čs. politiky, obsah jednání v Moskvě s naší delegací /násilně i nenásilně dopravenou do Moskvy/, zejména pak obsah jednání předsednictva ÚV KSSS, jež dne 16. srpna 1968 rozhodlo o realizaci vojenské invaze Československa. Tohle poslední je mimořádně důležité, protože může podat vysvětlení k otázce stále diskutované mezi našimi nonkonformními historiky: proč přišli? Přišli proto, že tu "řádila kontrarevoluce" v podobě K 231, KANu, přípravných výborů sociální demokracie, pouličních demonstrací, 2000 slov, psaní tisku atd., nebo proto, že se tá v přirozených porodních bolestech ročil a měl čáku na úspěch "socialismus s lidskou tváří", předjímající podobný, ovšem o dvacet let opožděný proces v dnešním SSSR? Tohle bude mj. úkolem budoucí - bohužel - smíšené komise pro likvidaci "bílých míst" a "černých skvrn" v čs. - sovětských vztazích.

V té souvislosti nutno zdůraznit, že přehodnocení událostí r. 1968 nemůže být jen věcí čs. komunistů, jak se vyjádřil i K. S. Gorbačov nebo jen českého a slovenského lidu, jak ho mírně opravil jeho blízký poradce F. Burlackij. Přehodnotit intervenční politiku Brežněva s mimořádně negativními následky pro vývoj nejen Československa, nýbrž i SSSR a celé soustavy v uplynulém dvacetiletí je prvořadou povinností a naléhavou objektivní potřebou dnešního politického vedení SSSR /a vedení tehdejších dalších invazorů/, jejíž splnění upevní v celém světě i u mocností Západu důvěryhodnost nového zahraničně politického kursu a "nového myšlení".

Pokud vládnutí /propaganda u příležitosti dvacátého výročí "prazského jara" zaplavila domácí sdělovací prostředky znovu přemírou nábojů, vystřelovaných stále z téhož děla - "Poučení z krizové situace / v mnohem ovšem některé jeho lži utlumující, jiné pak "tvořivé" vymýšlející/, pak považují za užitečné pohlédnout, alespoň stručně na h i s t o r i i této "knihy knih" normalizátorů, po dvacet let nám nemilostivě a pro "věc socialismu", - za jejíhož majitele se vydávají - zhoubně vládnoucích.

Co předcházelo vydání tohoto ideového zdroje dvacetileté neblahé politiky čs. vládců neostalinsko-brežněvovské ražby?

Prověřenou skutečností je, že oficiální stranicko-státní vedení a ž d o l é t a 1969 ani ve vystoupeních jeho jednotlivých představitelů, tedy včetně Bilaka, Ináry, Jakeše, Koldera, Lenárta, Husáka a j. neuznávalo "kontrarevolučnost" situace v ČSSR. Platí to i pro krátké období od nástupu Husáka do nejvyšší funkce /viz jeho přihlašování se k Akčnímu programu i na květnovém plénu 1969, jeho vystoupení na pražském městském výboru v létě 1969, a zejména jeho vystoupení na schůzce komunistických a dělnických stran, kde pouze přiznává, že SSSR měl k invazi vážné důvody/. Od léta 1969

až do podzimu 1970, kdy končila hlavní vlna čistek ve straně a zájmových organizacích, probíhala pouze propagandistická příprava k přijetí "Poučení". /Ovšem na nejvyšších místech politického řízení i k á d r o v á ! /

Důkazy pro to /jen ty hlavní/ :

1/ Odmítavý postoj k dopisu varšavské "pětky", pokoušejícímu se líčit situaci u nás jako "kontrarevoluční" a k pozvání do "varšavské Cannosy" projevil jako první, ještě před plénem ÚV KSČ, vedení stranické organizace slovenské, kdy první tajemník KSS V. Bilak přivezl usnesení do Prahy na plenum ÚV KSČ, které j e d n o m y - s l n ě u č i n i l o t o t ě ž i

2/ V odpovědi na Bilakovu lež /rozhovor se Spieglem/ o tom, že prý Dubček v Bratislavě podepsal jakýsi dokument, uznávající "kontrarevoluční" situace v ČSSR a zavazující ho k administrativnímu postupu proti kontrarevolucionářům uvádí Dubček po pravdě, že jde o čirý výmysl a záměrnou klevetu. Bilak nikdy nemůže takovýto dokument publikovat, protože neexistoval.

3/ Naopak; ideovým zdrojem "Poučení" nemohl být ani "Moskevský protokol", svými důsledky tak osudový pro národy Československa, především proto, že si zde čs. strana v nesmírně tíživých podmínkách přece jen vynutila akrtnutí všech smínek sovětské části redakce /Kosygin, Ponomarjov, Suslov - za nás Husák, Klynář, Šimon/ o kontrarevolučnosti situace v zemi.

Ještě v předvečer invaze, 20. VIII. v Žiaru n. Hronom přesvědčoval dr. Husák aktiv, že pověsti o možném a brzkém vpádu SSSR jsou výmyslem a pomluvou zahraničních a protisovětských klevetníků, protože u nás jde o obrodu socialismu a nikoli o antisocialistický, kontrarevoluční vývoj. A po návratu z Žiary vyřítá dr. Husák předsednictvu ÚV KSS, že většinou přijalo "zvací dokument" /po Hruškovičově klamně informací, že jej přijalo většinou i předsednictvo ÚV KSČ, včetně Dubčeka a Černíka či Špačka, proti hlasům pouze Kriegla a Šmrkovského. x/

x/ Evangelista "Poučení" Matouš obohatil "tvořivý stalinismus - brežněvismus" a dále rozvinul "Poučení" charakteristikou Dubčeka jako "malého a ješitného Napoleona", který všechna osudová rozhodnutí dělal sám, a dokonce i proti vůli ÚV KSČ. V souvislosti s výše uvedeným upozorňují, že podobně jako Akční program KSČ, tak i všechna následující usnesení, včetně onoho v osudové noci na 21. srpna, byla buď jednomyslným nebo většinovým rozhodnutím vedoucího stranického gremia. Napoleonské, termidoránské, stranickým jazykem vyjádřeno, "frakční" a protistranické úmysly a činy projevil právě naopak "mužové 21. srpna", jmenovitě Bilak, který ve svých pamětech bezostyšně přiznává, jak netrpělivě čekal až přijde nějaký ten major nebo plukovník a sátně těch sedm /nebo aspon, jak se stalo, těch pět, či šest/ kteří proti němu získali demokraticky většinu. A také "vrdlouhající" Hruškovič, a také Indra, připravující pod Červoněnkovým pa-

tronátem "dělnicko- rolnickou vládu". A také - ad infinitum....!

"Poučení", jakožto biblii čs. neostalinismu- brežněvismu a ideovou základnu "normalizace" prosadila proti vůli a přesvědčení drtivé většiny nejen národů země, ale i - tehdy 1, 674.000 členů čítající- KSČ, velice úzké skupinka funkcionářů KSČ a "skalních stalinistů", většinou starších ročníků, teprve p o n e j v ě t š í č i e t - c e v d ě j i n á c h s t r a n y , kdy vyloučených a vyškrtnutých bylo skoro půl milionu /normalizační XIV. sjezd oznámil, že strana čítá na 1, 200.000 členů/. Ta větší, milionová část strany pod těžkou existenční hrozbou se svých názorů zrekla a prohlásila se za "pomýlené", lečic si morální kocovinu oním zatrpklým vtípem: "Jó, Jan Hus byl hrdina, obětoval život za pravdu, jenže on mohl, on neměl děti." Takto si mohla stranickou legitimaci - "pracovní knížku" ponechat.

Výmluvným dokladem smýšlení straníků byl vnitrostranický průzkum z října - listopadu 1968, kdy jen něco kolem 5% komunistů považovalo vojenskou intervenci za zdůvodnitelnou či omluvitelnou chybami polednového vývoje, zatím co 90,6% tento zásah rozuočně odmítlo, odsoudilo. 79% dotázaných označilo tento zásah za výraz nepocopení vůdců pěti států pro polednový vývoj v ČSSR. Ve Středoslovenském "povstaleckém" kraji 89% komunistů označilo zásah za akci, poškozující socialismus.

Prověřkové orgány se ani nesnažily prokazovat drtivé většině vylučovaných nějakou "kontrarevoluční" činnost, nýbrž k vyloučení stačilo, když člen strany prohlásil, že stojí nadále na půdě akčního programu KSČ, že přes obtíže i vlastní chyby byla strana sama schopna zvládnout situaci, která nebyla "kontrarevoluční" a že vstup voják do Československa nesmírně poškodil věc socialismu ve světových měřítcích, představuje pošlapání mezinárodního práva i dohodnutých principů vztahů mezi komunistickými stranami, jakožto vztahů rovnoprávnosti, vylučujících diktát a vměšování jiných stran do záležitostí, jejichž řešení je svrchovaným právem komunistické strany každé země.

Počítáme-li i postižené nestraníky, aktivisty jiných stran a zájmových organizací, přesahuje počet tak či onak existenčně postižených lidí daleko jeden milion /s přihlédnutím k osudu jejich rodinných příslušníků - ve škole, v zaměstnání, v možnosti projevit občanské aktivity a j./

O jaké zdroje a do jaké míry se autoři a schvalovatelé "Poučení z krizové situace..." opírali?

Byly to především dva zdroje zahraničního původu: "svací" dopis, vyrobený především sovětským agitpropem a "zdůvodňující" naléhavost

pozvání "bratrské pomoci". Nepoužitelné ovšem bylo, že tvůrci dopisu se z taktických důvodů ještě hlásí k Akčnímu programu. Této chyby se ovšem Brežněv již nedopustil a do "Moskevského protokolu" zařadil již jen pochvalu Lednového a Květnového, nikoli Dubnového pléna ÚV. Tento "zvací" dopis sám byl v mnohem opiseš červencového dopisu z Varšavy. - Kde pak materiály sovětské tzv. "Bílé knihy", představující sbírku zčásti fabrikovaných, zčásti z jiných kontextů vytržených příkladů "řádění kontrarevoluce". Pozdější čs. tvůrci "Poučení" a jejich ideologičtí novinářští rozmělnovači měli takto usnadněnou práci. Nemusili moc přemýšlet a vymýšlet sami, udělali to za ně - autoritativní - zahraniční páni, rádcí a přátelé. Mezi přední autory "Poučení" patří vedle - jistě redakčně intenzivně pracujícího - Bilaka, Fojtík, Zelenka, Čpňoupek. Z druhého zdroje - "Bílé knihy" - musili ovšem přece jen /k malé radosti/ vypustit ony zjevné falsifikáty o nalezení "zbraní kontrarevoluce" a tak se stalo ono "faux pas", že "Poučení" obsahuje holé tvrzení, že bez sovětského zásahu by kontrarevoluční síly zahájily občanskou válku. /Křivochodem poznamenávám, že všechny ty vznikající organizace, asi 5400 příslušníků K 231, asi 2000 lidí v KANu a 1700 v sociální demokracii, označované "Poučením" za nositele kontrarevoluce a připravovatele občanské války byly po celou dobu své krátké existence sledovány orgány StB, které do nich nasadily celou síť svých lidí. Nedisponovaly žádnou zbraní a také nikdo z orgánů StB v nich pracujících, nepřinesl zprávu ani o úmyslech kohokoli si zbraně opatřit! /

Nepochybně původním, československým zdrojem pro formulace "Poučení" je ch o v é n í předních tehdejších z politiků, a z nich zejména těch, kdož nám dodnes vládnou, v době invaze i po ní. Pokud "Poučení" černobíle, manichejsky, přímo plýtvá jmény a činy hodných Fridolínů a zlých Děťichů, činí tak - z hlediska uchopení objektivní dějinné pravdy - ze zcela nepřipustných důvodů. O předních současných vůdčích politicích si pro období do srpna buď vymýšlí zbožné i herojické legendy nebo cuďně mlčí. Naopak, nejvítanějšími terči nevybíravých útoků jsou oni vyloučení /z doma dlicích Dubček, Císař, Slavík, Hájek, Lítera, Šabata a přemnozí jiní, z lidí, dlicích v exilu Mlynář, Pelikán, Kejzlar, Šik, Lieha, Janouch, Goldstücker, Löbl a další a s'mozřejmě zsanulí již Kriegel, Smrkovský, Pavel a další. z/

z/ Rudé právo mj. přetisklo jednoho západoněmeckého komunistu, který tvrdil, že před několika léty již domě zsanulý gen. Prchlík žije v emigraci a kuje pikle proti socialistickému "lageru" ve spolupráci s NATO. - Nebo jiné, doslova anekdotické "faux pas" páně Kojzarov: Ten přisoudil roli podporovatele K 231 onomu Z. Mlynářovi, který se o klubu vyslovil 13. 5. 1968 takto: "K 231 je jev, který z hle-

čísla "dokonalosti demokracie" nemá ani britská královna, protože je to spolek lidí zčásti právoplatně odsouzených, kteří sami sebe prohlásili za odsouzené neprávoplatně". - A podporovatele zakládání sociální demokracie udělali agitpropťáci z onoho F. Kriegla, kterému Sládeček-Pithart dává posmrtnou facku z druhé strany za výrok, že "zabráníme založení sociální demokracie třeba s nasazením milicí". Atd., atp.

Celá ta intenzivní propagační kampaň k výročí pražského jara nemá jako cíl přesvědčit, nýbrž zastrašit lidi. O tom svědčí nadutá pýcha, s níž nositelé monopolní moci nad hromadnými sdělovacími prostředky suverenně vyslovují a píší zjevné lži a klevety.

Upozorňuji, že se jim dostalo v této době zdůvodněných odpovědí. Konkrétně na stati Bilaka, Indry, Fojtíka, Kojzara, Skalického, Horáka, skupiny besedujících v televizi i na stránkách RP v čele s Matoušem, Boudové a dalšími odpovídala kvalifikovaně a argumentovaně řada autorů /z nich uvádím autory sborníku "Ke sporům o obrodný proces r. 1968", vydaného v létě 1988 - R. Zúkal, V. Mencl, Č. Císař L. Kohout, Z. Jičínský, R. Slánký, J. Štern, A. Benčík, F. Šanálík, K. Hübl. Jsou zde i stati polemizující se sovětskými autory Kozlovem a Kondrašovem.

Z výše uvedeného rozsáhlejšího sborníku upozorňuji zejména na práce memoárové povahy /V. Šilhán k problematice mimořádného XIV. "vysočanského" sjezdu, B. Šimon k moskevskému jednání o "protokolu" J. Hájek k jednání v OSN v srpnových dnech/ a dále na podstatný výtah z rozsáhlejší studie V. Vrabce, asi dvoustránkové, věnované životu a dílu J. Smrkovského. Mimořádný význam pro pochopení příčin více než úspěšného ekonomického vývoje obou "krizových let" má rozsáhlá studie R. Zúkala /asi 70 stran/ též ve sborníku a autorem dále rozpracovávaná.

Škoda, že od současného režimu nelze očekávat splnění onoho starořímského "Andiatum et altera pars". - také škoda, že exiloví editoři dávají před pracemi obohacujícími na základě prověřených faktů naše poznání vývoje v dynamickém roce 1968 přednost spíše pracím charakteru spekulativního, vždy slečujícími spíše než poznání minulosti službu nějaké- dobré či špatné- politice dneška. - Ale i edice v zahraničí dlejších autorů je, jak soudím, dost jednostranná. Ani k 20. výročí nebyla česky vydána práce politologa V. Horského, neznámé je práce Valentova, málo čtenářů zná rozsáhlou práci Američana G. Skillinga. Z. Hejlar sice vydal sborník k svým studiím, věnovaných naší a pobské problematice, ale jeho starší, souhrnná práce k problematice r. 1968 snad vyšla /v norštině?/ ale zde je neznámá. Obávám se, že mé volání je voláním říznivého poutníka na poušti.

Dějinně významná, a dnes znovu svým způsobem aktuální a poučná

historie obrodného procesu r. 1968 si zajisté zaslouží lepší další osudy, než byly ty dosavadní. Naším, jistě skromným, ale snad splnitelným cílem by mělo být, aby se zde publikovaly alespoň některé z pramenů a dokumentů r. 1968, jak jsem uvedl výše. Zatím nespoknitelným snem se mi zdá realizace takového dokumentárního bohatství, kterým /v pracích Galandauera a Vaňka / disponujeme pokud jde o období vzniku naší republiky před 70. léty. Ovšem zde působila pragmatická úvaha vládců. V případě roku 1968, žel, působí hlavně pád sebezácnovy, vědomí, že pravda o roce 1968 dle onoho pozitivistického "padni kozu padni" by buď způsobila nebo připravila jejich politický pád.

Praha dne 31. října 1988

Letošní jubilejní rok, kdy vzpomínáme významných historických událostí s osmičkovým vřechem, je také příležitostí připomenout 110. výročí vzniku první dělnické strany u nás. Památným svatomarkétským sjezdem v zájezdním hostinci U Kaštanu v Břevnově byla 7. dubna 1876 založena Československá strana sociálně demokratická. Do našich novodobých dějin vstoupila jako organizovaná politická síla dělnická třída, stávající se organickou součástí národního organismu a jeho společenského ustrojení.

Jeden můj bývalý kolega a přítel napsal nedávno v jednom exilovém časopise, že "socialismus právě u nás měl vždycky sklon vidět v dělníkoví bytost toužící pouze po vyšším životním standartu, a že mu vždycky činilo potíže proniknout dál" ú/. Myslím si, že se to tak kategoricky tvrdit nedá. České dělnictvo a český dělník se nechovali jinak, než jejich druzí v jiných zemích. Zápas za svá práva a postavení zasazovali do širších souvislostí. Socialistické hnutí u nás od počátku své existence artikulovalo např. i požadavky občanských práv, bez jejichž realizace bynebylo dělnické emancipace. Národně to vyjadřovaly různé programové dokumenty prvních dělnických organizací a spolků či rezoluce mohutných táborů lidí v roce 1868 a 1870 nebo články dělnického tisku. Např. rezoluce památného tábora českého a německého dělnictva 7. srpna 1870 na Ještědu, jehož se zúčastnilo 30 tisíc lidí, rezolutně požadovaly I. občanská práva ve smyslu rovnosti všech lidí, zejména 2. neobmezené spolkové a shromažďovací právo; všeobecné hlasovací právo s tajným hlasováním při všech volbách; 3. úplnou svobodu v záležitostech náboženských a školních, oddělení školy od církve, besplatné školní vyučování; svobodu tisku; 4. spravedlivou mzdu apod. /2/ Dělnické listy 1. května 1874 píší, že socialisticky orientované dělnictvo rozhodně požaduje I. všeobecné stejné a přímé právo volební pro všechny státní občany do všech zastupitelstev, II. úplnou svobodu tisku, společenství a shromažďování, jakož i úplnou svobodu práva koaličního, dále svobodu vyznání a vyučování, nezávislost soudu a volbu soudců zvláště lidem atd. /3/. Také samotný břevnovský sjezd proklamoval obecnější a vznešenější cíle, než jen momentální povznesení dělnictva. Hned besprostředně po sjezdu vyšel v časopise Budoucnost manifest, nazvaný Český národ a otázka sociální, v němž lze nalézt tato slova: "...jest úkolem našim vpraviti v lid náš pojem lidského práva. Lidské právo zahrnuje v sobě právo na život, život lidský pak znamená: existenci, vzdělání, svobodu.. Nezaskví se národ český "nahynoucí alávou", pokud nebude se stkvíti svobodou, blahem, snášenlivostí lidskou, pokud

pokud k této zášacě vlastní i ostatním národům silou povznešen, pout
předsudků svých zbaven nebude. "/4/

Je to jen několik přesvědčivých příkladů toho, že tradice boje za
lidská práva a občanské svobody má nejen v našem národě, ale i v na-
šem dělnickém hnutí dávno a hluboké kořeny, tkvící svou podstatou
v osvícenství a národním obrození, jímž rozmach národního a
společenského života v šedesátých a sedmaesátých letech minulého
století dal nový vzlet. Socialistické hnutí v našich zemích přes
svůj internacionalismus spočívalo pevně v národním společenství, pro-
živalo s ním všechny jeho výboje, prohry i vítězství a prof. Masaryk
právem ve své Otázce sociální věnoval tomuto fenoménu patřičnou po-
zornost. Problém sociální se stal součástí širšího problému
humanitního a promítal se do všech sfér života národního. Účast děl-
nictva v něm, ve veřejném politickém dění, byla neodmítkatelně
již v minulém století, jeho vliv, jakož i vliv širokých lidových vr-
stev, veřejného mínění, byly znatelné mnohem dříve a silněji než
v některých jiných zemích a nacházely svůj výraz, byť adekvátní da-
ném sociálnímu klimatu, v politických strukturách země. Dělnická
třída národnostně potlačovaného národa si více než kde jinde uvě-
domovala nutnost zápasu za obecnější cíle, za občanská práva a svo-
bodu, za národní suverenitu, v jejichž uskutečnění spatřovala i
rámec a podmínku svého osvobození. Proto ono prolínání boje za svo-
bodu národní i sociální.

Je jistě nesporným faktem, že Československá republika vstoupila
před sedmaesátí lety do společenství národů jako stát pokrokový,
moderní, vědomý si přes všechny peripetie vývoje svých povinností
ke všem složkám občanstva. Síla početného a vyspělého socialistické-
ho hnutí s uznávanou autoritou Bohumíra Šaerala, a nepochybná jas-
nozřivost prezidenta Masaryka a establiámentu, který se kolem
něho vytvořil, dala do vínku zrozenému státu mnohé, co lze ve sro-
vnání s jinými zeměmi obdivovat, i když nelze ani nekriticky a ne-
objektivně nevidět i meze a úskalí řešení různých problémů, jak ná-
rodnostních, tak sociálních a politických. Myslím si však, že ne-
jen v hodnoceních režimních propagandistů, ale i v některých sta-
tích nekonformních historiků, a zejména publicistů je doba první re-
publiky líčena černěji než si zaslouží. A to především v širších kom-
paracích a dějinných kontextech. A to i v řešeních otázek sociálních,
ačkoliv o jejich slablinách se valice otevřeně mluvilo již v dané
době.

Nový stát přinesl svým pokrokovým charakterem nejen dosti propre-
covaný systém politické demokracie, ale i nebývalé vymoženosti a prá-
va pracujícím, takže v mnohem akceptoval letité požadavky socialisti-

ckých programů. Již koncem roku 1918 byl přijat zákon o všeobecné státní podpoře v nezaměstnanosti a zákon o osmihodinové době pracovní, čímž se ČSR stala prvním kapitalistickým státem, který uzákonil udržování pracovní doby. Byl rovněž přijat zákon o ochraně nájemníků, reformováno bylo povinné nemocenské pojištění, do něhož byli zahrnuti i dělníci zemědělství. Následovaly zákony o zlepšení úrazového pojištění dělnictva a organizaci péče o válečné poškozené, a také zákon o pozemkové reformě, který stanovil zábor pozemkového majetku nad 150 ha zemědělské půdy nebo nad 250 ha půdy veškeré. Byla žádána a slibována socializace velkých průmyslových podniků, dolů a zpracování surovin, podnikány k tomu některé nezbytné kroky. Zakázána byla dětská práce a noční práce žen, uzákoněny byly dovolené pracujících. Ve všech průmyslových oborech i v zemědělství bylo uzavřeno mnoho kolektivních smluv, které znamenaly zvýšení nominálních mezd, zvláště méně kvalifikovaných kategorií dělníků a také jim byly přiznány rozmanité příplatky úrahotní, na ošacení a pod., vynucené poválečným nedostatkem životních potřeb a zvyšováním jejich cen. Revolučním činem bylo přijetí zákonů o zbrodních a revírních radách v horníctví a závodních výborech v ostatních průmyslových odvětvích v r. 1920 a 1921. Znamenaly zastoupení zaměstnaneckých kolektivů při jednáních se zaměstnavateli i jejich určitou účast na čistém zisku. Progresivním sociálním zákonodárstvím se tak nová republika stala příkladem jiným zemím a je to třeba náležitě ocenit, i když dalším vývojem, jak opadala poválečná radikalizace, byly mnohé vymoženosti okleštěny či nedotaženy do žádoucích skutečností. Přesto po celou dobu první republiky byla sociální práva pracujících považována za důležitý faktor státní politiky, o čemž svědčí i důležité postavení odborů a zájmových organizací i různých spolků ve struktuře čs. společnosti.

Ústava z února 1920 kodifikovala základní občanské práva a demokratický politický systém, který i přes koaliční soustavu umožňoval trvalou parlamentní opozici, kterou mocenské orgány a instituce neignorovaly a měla proto značnou míru svobody a realizace. A platilo to i pro ty, kteří otevřeně hlásali destrukci stávajícího politického systému.

Je třeba ovšem přiznat, že se od druhé poloviny dvacátých let, a zejména pak po dopadu důsledků světové hospodářské krize na čs. hospodářství, stále více ozývaly hlasy i ze samotného demokratického tábora o nedostatečnosti a omezenosti politické demokracie a volaly po jejím rozšíření o demokracii hospodářskou a sociální. Exponoval se v tom i sám prezident Masaryk, který si byl vědom heterogenosti struktury státu a snažil se jí překonat cestou zajištění in-

...lidiuálních svobod. Na přelomu dvacátých a třicátých let se začíná rozvíjet diskuse o krizi demokracie a objevují se názory a návrhy, jak politickou demokracií vylepšit, zúkonolit a reformovat. Vedle F. X. Šaldy jsou to především levicové proudy intelektuálů v sociálně demokratické straně, kteří přímo nastolili otázku, zda praxe naplňuje samu podstatu proklamované demokracie a důsledně dotváří to, z jakých zdrojů a idejí republika vznikla. Již v diskusi o programu sociálně demokratické strany, který byl přijat na jejím XVI. sjezdu v r. 1930, v Memorandu k XVII. sjezdu v r. 1933 a zejména pak v programu Co chtějí socialisté z r. 1934 mladí nespokojenci s kolektivními praktikami sdružení kolem Dělnické akademie, formulují pozoruhodnou alternativu socialistického vývoje Československa a hlavní myšlenkou spojení demokracie se socialismem, spjatosti kolektivismu s lidskými právy a občanskými svobodami, jejichž zvýraznění mělo být účinnější čeleno nebezpečí fašismu. "Dejme nový obsah demokratickým institucím!" hlásá program a konkrétními návrhy a požadavky formuluje reformní úsilí svých autorů/5/

Není od věci připomenout, že z jejich okruhu vyšla v květnu 1938 iniciativa k známé petiční akci na obranu republiky, jejíž pamětný manifest podepsalo přes milion občanů. A také to, že na počátku okupace se stali jádrem vlivného odbojového seskupení Petiční výbor Věrní státně, který kromě jiného vypracoval pozoruhodný program Za svobodu, který se pak stal ideovou platformou, na níž se sjednotil celý český domácí národní demokratický odboj. I přes dobovou podmíněnost má program stále co říci dnešku, protože vycházel z principu, že model společenského uspořádání, jaký požadoval pro svou republiku, musí vycházet z vlastních národních zdrojů a historických zkušeností, musí v sobě integrovat hodnoty demokracie a socialismu, humanistické dědictví všeho pokrokového, co celý svět poznal, jinak zbytní a nepřínosné to, co se od něj očekává. "Buďte na nás", říká se v obsáhlém programu s analýzou dosavadního vývoje a s detailně propracovanými požadavky a návrhy demokratizace všech úseků veřejného, hospodářského a kulturního života, "aby se obnovená republika stala státem svobody a práce, práce tvořivé a radostné, státem právní jistoty, duchovního pokroku a životního blahobytu. Vybudojeme ji v domov pracujících lidí, lidí svobodných, nikoli robotů....musíme prohloubit i základ mravní, usilovat, abychom ve veřejném životě zjednali průchod pravdě a poctivosti proti lži a násilí, má-li se stát skutkem, nejen slovem státem Masarykovým, státem všestranné a důsledné demokracie.... Příkazem takové demokracie jest, aby spojovala co nejvyšší míru svobody s nejvyšší mírou rovnoprávnosti a zjednávala rovnováhu v poměru mezi jednotlivci

všem a s olečností. Základnou tohoto úsilí jest uznání hodnoty / člověka, lidské osobnosti....Jen demokracie usiluje o vládu rozumu a mravnosti, jen v ní platí veřejnost, kontrola, diskuse, myšlenka - jen v ní můžeme učinit pravdou, že pravda zvítězí/6/.

Jen několik těchto citací svědčí o myšlenkovém náboji programu a vyzrálosti jeho početných autorů v čele s doc. Josefem Fischerem, i těch, kteří se k němu přihlásili a vzali ho za svůj. Jeho východiskem bylo socialistické uspořádání vztahů mezi lidmi při plném respektování pluralismu národů a zájmů, aniž se "nehodlal pro sociální spravedlnost zřítí ideálů politicko- občanské svobody, usiloval neopak o jejich syntézu", jak to napsal ve svých pamětech prof. Václav Černý /7/ A jak to také bylo v souladu s tézí prezidenta Beneše o demokracii socializující.

Program byl chápán a odbojem přijat ne jako soubor agitačních hesel, ale jako program akční, i když rámcový, pro krátkou dobu přechodu po skončení války a pak pro období do třicetiletí republiky, do kdy měly být jeho návrhy a požadavky uskutečněny. Tedy do roku 1948. Bylo ironií osudu, že právě do tohoto mezníku a předělá ve vývoji naší společnosti, byly některé jeho principy a postuláty ještě zčásti prováděny a realizovány. Pak se na ně zapomnělo, byly odmítnuty. Zmařeny byly naděje a víra jeho tvůrců, opravdových vláštenců a demokratů. Je škoda, že zapadl, protože jde o dokument historického významu, o doklad myšlenkového posunu a vyspělosti našeho antifašistického hnutí odporu, který dokázal vystihnout smýšlení většiny společnosti. Je svědectvím programového úsilí a hledání, ne nespočítanému oněm hledačství v r. 1968, kdy obrodný demokratizační celospolečenský proces znovu důrazně připomenul, že není skutečného socialismu bez demokracie, že obě hodnoty tvoří neoddělitelný celek, že nelze nepřiblížit k národním zvláštnostem a tradicím, chce-li se usilovat o opravdový všestranný rozvoj moderní společnosti a každého jejího občana. České socialistické hnutí má hluboké kořeny v našem národním organismu a nelze ho tedy eliminovat z dějinného vývoje ani redukovat jen na jednu jeho složku, která socialismus svým utilitárním pojetím diskreditovala a popírala jeho vlastní podstatu. Jak se to konečně i dnes oficiálně přiznává.

Odkazy:

1. Jan Tesar, Jak číst polské události, Svědectví č. 83/84, str. 507.
2. Dokumenty k počátkům dělnického hnutí v Čechách 1864 - 1874, Praha 1961, str. 178- 180.

3. Dělnické listy č. 9, roč. III. 1. 5. 1874
4. Budoucnost č. 8, roč V. 24.4. 1878
5. Co chtějí socialisté, Praha 1934, vyšlo jako brožura péčí Dělnického výzkumného ústavu při dělnické akademii.
6. Za svobodu, do nové Československé republiky, Praha 1945, knižnice Nové svobody, str. 52, 57 a 59.
7. Václav Černý, Pláč koruny české, Toronto 1977, str. 173.

Jak se nám zachtělo svobody

Vzbudily mě divné zvuky, muž, muž stál v pyžamu obklopen šesti muži v civilu vecpanými do naší haly, bylo čtvrt na šest; poznala jsem mezi nimi toho, který si říká Tichý. Mohla bych psát jeho životopis. Jako poručík dostal ze země básníka Jana Vladislava, mě před sedmi lety zatýkal už jako nadporučík; proslavil se u mě tím, že se neostýchal prohlížet skříň se spodním prádlem; naposledy velel tomu, když nás vodili do antonů jako uličníky ze třetího fora Charty, a nečásko mi někdo říkal, že už je podplukovníkem. Oslovila jsem ho tak, neohradil se, buď ho tedy nazývat pplk. T. Celá léta jsem se držela zásady o státní bezpečnosti nepsat, kdyby mi provedla nevíme; při prohlídce ženská osoba utrousila, že kdyby nebylo jich, neměli bychom o čem psát; ať tedy zakusí, jak chutná "glasnost".

Muže odvedli dva, jedním byl podplukovník Smolík z oboru vyšetřování StB; znamenalo to, že může být obviněn; byl čtvrtek 27. října. Já zůstala v bytě s povolením k domovní prohlídce v ruce a snejasným vlastním postavením. Důvodem prohlídky a zadržení mého muže byl Manifest "Demokracii pro všechny", který vydalo právě vzniklé Hnutí za občanskou svobodu. Manifest podepsalo 122 lidí. Prohlídku povolila prokurátorka Fuchsová, o zabavení věcí rozhodoval vyšetřovatel kapitán dr. Tomko, byt prohlížel pplk. T. a jakýsi Mladý Příslušník, jehož jméno jsem na protokolu nerozluštila. Později se dostavila rázná žena, kterou jsem prvně uviděla na Englesově nábřeží; Ivan Havel slavil padesátiny, před domem seděl v autě muž, který si říká kapitán Čermák, jehož životopis bych taky mohla napsat, a tato rázná dáma při perlustraci příchozích na úpatí schodiště rozhodovala, kdo smí nahoru a kdo půjde za roh do antonu. Žena důstojníkem StB a v operativě k tomu, to nás fascinovalo, Karlu Srpovi dala až se sverepou hrdoostí své číslo i jméno. Se stejným, opojením svou funkcí se mi přihlásí večer, až mě zadrží, ale protože jsem jméno zapomněla, budou oni psát jako o por. ...ové. Jako nezúčastněného svědka s sebou přivedli dr. L. Procházku z ONV Praha 5.

Prohlídku začali mými deštníky, rozebrali domácí telefon, chtěli bourat i kus zdi. Prohlídka zněla na mého muže, věci ale máme v bytě oba, dlouho trvalo, než jsem si tuto výhradu pposadila do úvodu protokolu; umnoha věcí jsem se musela prít, že patří mně, ale uhájila jsem jen něco. Manifest ani nic s ním souvisejícího v bytě nenašli, zato mi zabavili rukopis románu Pán věže z roku 1980, chtěli vzít i rukopis o Husovi, vzali mi soubor esejí o Sabinovi, Durychovi, B. Fučíkovi, V. Černém atd., vzali můj referát na mezinárodní sympozium Československo '88 "Češství v pamětech Václava Černého"; vzali Slovník čs. spisovatele, Paměti V. Černého, které mi pan profesor osobně věnoval, a taky dvě různá samizdatová vydání sborníku vědeckých prací o Josefu Pekařovi, který jsem uspořádala. Zabavili i fotografii stuh ke kyticím, které jsme jako mluvčí v 85. roce položili na památná místa padlých amerických a sovětských vojáků i pražských barikádníků; do protokolu napsali, že na stuhách je text "Charta 77", ale už nedopsali, že se tam dá číst "sovětským vojákům". A vzali mi jiné unikátní památky; dopis spisovatele Jana Beneše, který se se mnou na dálku shodl v názoru na nemožnost mužů; slova, jimiž je text upoutal, zněla "Vaculíkovy jarní větry", čímž Beneš nemínil nic z Vaculíkovy veřejné činnosti, ale přese jim to nebudu vysvětlovat. Je mi líto, jene, jste opět v Ruzyni. A taky vzali dlouhý dopis Františka Janoucha, jako profesor jaderné fyziky byl předloni v Sovětském svazu na vědeckém sympoziu a popisoval, co tam viděl a o čem mluvil s akademikem Sacharovem. Zabavení zdůvodnili tím, že dopis nese znaky ~~zvuků~~ množeného textu, a nechtěli rozumět tomu, že Františkov počítač jinak psát nedovede. A zabavili mi i dopis čs. intelektuálů představitelům sovětské kultury, přestože jsem je upozornila, že nám na něj odepsal Sacharov.

Vyšetřovatel dr. Tomko, národností Slovák, se jinak choval korektně, u něčeho i uznal, že by zabavení volalo do nebes, i kouřit chodil na terasu. Taky se všichni zuli. I pplk. T., asi že všichni stárneme a jsme moudřejší, několikrát uznal můj důvod, proč knihu nevzít, do prádla, do přikrývek nalezl, požádal o to mě. Zato mladý příslušník měl hlavu plnou nápadů. Jestli v tom vytrvá a jestli potrvá tento režim, začal se mi před očima odvíjet další životopis. Může mu být mezi 25-30 lety.

hlavu má malou, kulatou, krátce ostříhanou, kulaté tmavé oči se umějí rozsvítit koniášovským leskem. Je to prototyp ne-solidnosti a podreznictví v pražské operativě StB a to, co o něm napíšu, jsem ochotna zopakovat do každého vyšetřovacího protokolu. Ze zásuvky už Tichým prohlédnuté znovu vyndal listiny k videorekordéru; věnovali mi ho prostřednictvím Tuzexu švédští spisovatelé; když jsem byla v jednaosmdesátém zavřená za knihu, přijali mě za čestného člena svého Penklubu a občas si na to vzpomenu. Dr. Tomko mi zabavil všechny videokazety, i prázdné, s Čajkovského baletem v Pařížské opeře nebo s detektivkou Agathy Christie; a Mladý Příslušník vyhledal a dal zabavit i doklady o tom, že přístroj je řádně zaplacený a proclený. A se stejnou chutí přinesl na třídící stůl doklady, že mi má italská přítelkyně složila v bance 160 USD na osmidenní pobyt ve Florencii; neuvědomila si, duše evobodomyslná, že nemám pas, a teď nemám ani potvrzení o jejím daru, kdežto naše banka může s uloženými devizami volně disponovat.

Prohlídka získala na razanci, když se na pracoviště dostavila ppor. ...ová. Nezula se. A hrnula se zapisovat zabavené věci. Taky od té chvíle protokol ztratil povinnou přehlednost. Je jí mezi třicítkou a čtyřicítkou, je hodně široká v bocích, postavu má tuhou, je karyatický typ. Sukní ze zeleného sukna měla na bocích zdobenu velkými knoflíky, přes svetr sako z černé kůže, polobotky šedé, punčochy světlé. Kroky dělá dlouhé, rázné, pohybuje se negraciálně, ale mrštně, řeč má úsečnou, nevyklá policajtská úsloví vyslovuje s chutí. Je ráda ironická, ale aby to zbolelo a vyvolalo strach. Je z povah, které by neusnuly bez posledního slova. Odpovědi i na otázky do protokolu ví předem. Vdaná prý není a děti nemá. Vnímám lidi i s kůží a ta mi napovídá, že ta ovládavá žena má silný mateřský komplex, který zvráceně projevuje i proti "nepřátelům": je pevně rozhodnuta ochránit je před sebou samými. StB si vůbec osvojuje způsoby lékařů, kteří vás vedou k operaci, o níž přeuem vědí, že jí nemusíte přežít, a chovají se k vám s naléhavou šetrností. Tato žena, uvědomila jsem si, by mě s naléhavou šetrností dovedla i pod šibenici a měla přitom dobré svědomí profesionálně vykonaného aktu spravedlnosti. Takto, myslím si, kazí důstojníky StB západní filmy o tvrdých sice, ale čestných

policiistech.

Když ppor. ...ová ode dveří spatřila v mé knihovně celé ročníky samizdatových časopisů, řekla: "Tak tohle půjde šmahem." A šlo to šmahem. Tuhla mi kůže na tvářích. Jen já v této chvíli a v té místnosti věděla, co je v těchto očtených svazcích psaných na stroji ukryto práce, duchovního vypětí, chytrosti, znalostí, myšlenek, kolik je v nich skryto tvůrčího ale i opisovačského úsilí. Sebrali Střední Evropu, Paraf, Prostor, Infoch, Lidové noviny, Kritický sborník, Obsah, Revolver revue, dokonce i Spektrum ze 70. let, ze zásuvky i z bloku, Nový brak, Hosta, Jazz-Top, Informace o církvi. Protokol o prohlídce má 87 položek, z nichž pod každou je i několik knih. I dr. Tomko musel vědět, že prohlídkou nevykonali právní akt, ale pomstu. "Nemáš házet - a po jedné! - dvacátého prvního srpna kytky k Václavovi," řekla mi potom v útěšném humoru Anička Marvanová. I pplk. Smolík řekl mému muži při výslechu, že soudruzi byli zbytečně horliví. Ta žena vnesla do atmosféry prohlídky nepokrytou agresivitu. Věcné argumenty, na něž dr. Tomko předtím i slyšel, ztrácely váhu. Mezi mnoha knihami vytáhla i moje dopisy z Ruzyně, byly tenkrát jedinou mužovou radostí, dal si je pěkně svázat. Jako důkaz nesvědčí o ničem, byly ostatně cenzurovány, ona jen s bystrostí zlého člověka postihla, čím nejvíc ublížit. Dr. Tomko mi je vrátil, až když jsem řekla, že zabavit je je nelidské. "To se mýlíte," řekla ppor. ...ová, "my nic nezabavujeme, jenom zajišťujeme." A přestože mi svažeček ~~xxx~~ nevkali, zapsala jej do protokolu s poznámkou "ponecháno v místě"; a aby její slovo bylo konečné, pronesla: "To stejně bude její poslední extempore."

Dramatické situace mají i své komické stránky, každý dramatický spisovatel ví, že jen napětím, bez humoru hra ztrácí účinnost. Ovšemže humoristou jsem byla já. Atmosféra trochu povolila, když oba začátečníci svých kariér opustili byt; měli jsme jet na prohlídku chalupy, požádala jsem, jestli mi vezmou do vozu vyprané ložní prádlo. Museli ještě zavést kořist do Ruzyně, a tak do kufru ~~xxxxxxxx~~ automobilu naložili s dvěma obrovitými papírovými pytli zabavených věcí - do každého by se vešel metrák brambor - i tašku s povlaky; mě vysadili před věznicí, má taška v předtihu přejela branou tam a sem. Ppor. ...ová do Písku nejela, jen dr. Tomko, pplk. T. a Mladý

Příslušník. Z pudy si vyneal jen pavučiny ve vlasech a nikdy nezapomenu na vyděšeného nezúčastněného svědka, kterého pplk. T. přivezl z MěNV. Ten člověk se neodvážil odlepit se od dveří, ani si sednout, když jsem mu to nabídla. Do Prahy jsem vzala sklenici naložených švestek, u obecní studny jsme dlouho čekali, než pplk. vrátí svědka domů, věrně ke mně přiběhla černá kočka se zelenýma očima, která si celé léro chodila pro pohlázení, taky sousedův bílý špic vystrčil veselý čumák; jinak vesnice vypadala jak vystěhovaná, sousedi se radši dívají za záclonami, jeden ale přece jen vyšel a založil nejhezčí motiv mojí anabáze: dal mi jablka ve velikém košíku. V těch dnech jsem dočetla výtečnou knihu Anny Bauerové o zlatém věku země Bójů. Ve statku, na který jsme se dívali, bydlíval soused Novák, který v minulém století rozoral keltakou mohylu s pohřebním pokladem a protože jej neukradl, dostal se do odborné literatury. Na druhé straně návsi je statek, v němž sloužil Jan Cimbura, a já opatrně zkusila, zda je dr. Tomko neosoba, mluvící jen ve služebním žargonu a bojící se své lidské podoby; o knize o Bójích věděl a líbilo se mi, že on, Slovák a vyšetřovatel StB, dovedl docela obyčejně říct, že o Cimburovi a Baarovi neví nic. V motorestu Na Haldě jsme večereli smažený řízek, je to vedle Bytízu, kde robotoval Karel Pecka v uranovém dole a kam si situuju jeho Horečku.

PPor....ová seděla za stolem nějakého důstojníka ošedního velitelství na Smíchově, v místnosti byl mladík v uniformě Sboru nápravné výchovy a jeden civil s knírem; budu mu říkat mlčenlivý. "Jste na půdě SNB", řekla stroze ppor., "vyndejte věci na stůl." Pro nezasvěcené vysvětlím, že toto opatření údajně slouží jako kontrola, že nemáte u sebe zbraň, jíž byste příslušníky ohrozil; ale používají je, aby se dostali ke všemu, co je zajímavé, a mohli vám to zabavit. Mému muži takhle jednou zabavili moje PF. "Mám vysypat i jablka?" Dovolila jablka nechat v koší. Být Zoščenkem, od této chvíle bych líčila všechny další příhody prostřednictvím těch jablek. Ppor. mi dala uvařit kávu, vyslechla mě do protokolu a oznámila rázně, že protože nevypovídám, budu zadřežna; jsou to jejich levné triky, byla bych zadržena, i kdybych vypovídala. Mé věci roztrídila do obálek, kompot jsem přidala k jablkům a uchránila nezapsaný hřeben, ona prázdnou tašku zapečetila.

Do Ruzyně auto dirigoval mladík v uniformě SNV. Měl bezelstnou tvář. Jestli vozí vězně k soudu a na výslechy, dělá to dokonale. V přijímací místnosti jsme museli chvíli počkat, předemnou přivezli někoho v teplácích, vrátnicí prošel muž s generálskými distinkcemi a mladík s bezelstnou tváří oddaně řekl: "Soudruh náčelník taky vypadá unaveně." Byla to má první informace o rozsáhlosti zásahu StB proti dizidentům. Rezervovali pro nás v Ruzyni celé patro, do Bartolomějské byzhom se nevešli, a ráno, pochopila jsem z náznaků, když mé přátele svázeli, vznikla na vrátnici až tlačenice. Ppor. mě vyvezla do čtvrtého patra, dala mě na samotku; odporuje to řádu věznic, o umístění zadržенého však rozhoduje bezpečnost. Kcšák s jablky mi dovolili vzít s sebou, kompt nechali v kanceláři, sklo na celi nesmí, abych se nepodřezala; nepřevlékli mě do tepláků, přikrývky donesli jakž takž nesmradlavé, na cele nebylo mýdlo, byla očividně nepoužívaná, nebyl tam toaletní papír, neměla jsem kartáček na zuby. Pálily mě oči, chtěla jsem, aby mě ze smíchovského velitelství zavezli domů pro lék, autem to byly tři minuty; vymluvila se, že mají schůzi. Vzdorovitě jsem si nelehla, usínala jsem v kabátě na tvrdé stoličce a až žena z noční služby mi rozumně rekla, že je to nesmysl. Na cele byly dvě palandy o třech postelích, lehla jsem si na tu pod otevřeným oknem. Byla doba mezi vězeňským psem a vlkem, vězni na sebe volali, posílali si koně, dole pod okny se suřivě rozštěkali vlčáci, "Mirečkůů, dobrow noc, pusinkůůů," volal jemný dívčí hlas plný přízlibů. Obklíčila mě známá atmosféra smradu, marných snah a snů a nevyličitelného smutku. Vedle sprostého nápisu byl nade dveřmi nakreslen tužkou kříž, měl správně provedanou geometrickou perspektivu.

Ráno mi ppor. ukázala ve výtahu pouta, "mám příkaz je použít, ale je mi to trapné." - "Nemáte u sebe radši trochu pleťového krému?" - "Vidíte", rekla žensky chápavě, "to mě nenapadlo." Auto řídil šofér, který evidentně šoférem nebyl, ppor seděla vpředu, vzadu se mnou mlčenlivý. Ppor. dirigovala i šoféra-nešoféra, až jsme zabloudili. Na smíchovském velitelství nejdříve opatřila krém pro mě, pak klíč od náčelnické místnosti pro sebe, sepsala se mnou jedinou větu, že nebudu vypovídat, rekla "namažte se ještě jednou do zásoby" a jeli jsme zpátky do Ruzyně. Před její legitimací se otvíraly všechny ruzynské brány,

dveře a katry a zase jsem seděla sama na čtyřistačtyřicítce. Byl pátek 28. října. Odpoledne se měla na Václavském náměstí konat zakázaná manifestace. Ruzynští vězni z oken probírali právě ohlášenou dost omezenou ~~manifestaci~~ manifestaci. Bývala by se byla vztahovala i na některé mladé lidi z nezávislého mírového hnutí, minulý týden obviněné: včas jim obvinění překvalifikovali na paragraf s vyšší sazbou.

Hodiny vězeňské samoty jsou delší, než jakékoli jiné hodiny. Rozebíráte a dáváte do souvislosti různé drobné příznaky, které jim uniknou a z nichž se snažíte usuzovat na skutečné postavení; že vás nechají v nejistotě, je jedna z jejich psychologických letí. Už jednou jsem zažila tyto první dva dny, během nichž mezi masou zadržovaných vybírají ty, které obviní, je to asi nejhorší doba pobytu ve vězení. Z okna jsem viděla ruzynské nádraží, můj muž mi tam chodil mávat a přivazoval kytice k zábradlí, tenkrát byla má cela v chodbě hlouběji o sedm čísel. Taky mě mrzela ztráta věcí, mohla jsem si vyčítat, že jsem je neměla u někoho schované, ale je to neřešitelný rozpor: když je máte doma, můžete o ně přijít, když je máte u někoho, užíváte se bezmocnou nesvobodou. Je to rozpor lidí, kteří se brání dát^{se} véhnat do schizoidní psychiky. Jestli je to útěcha, že se na zabavených věcech aspoň pozná, co jsou oni zač, nevím. Večer se zas rozštěkali při provokovalo to asociace na ty, kteří možná přišli odpoledne na Václavské náměstí. Za oknem hlasy dvou mladých kluků, zavřených za nějakou blabost, vykřikovaly "jdeme na aminu domů". Strážný mi přišel nabídnout mé švestky, bylo to milé, ale nevzala jsem si je, ve sklenici jich byla napěchována dobrá dvě kčila, sama bych je nedokázala sníst.

V sobotu ráno rozvážela služba na neobsazené postele příkrývky; myslela jsem, že je to pro ty, které zadrželi na manifestaci; to jsem ale uvažovala příliš logicky, my téměř nikdy neuhodneme předem absurdity v jejich počínání. Nejdůležitější informace se ve vězení dozvídáte, když už nemají svou vlastní cenu, tento zásah byl ale tak nezvládnutelný, že už v sobotu dopoledne jsem měli obraz téměř úplný. Manifestace 28. října byla tak rozsáhlá a útok pohotovostního pluku bezpečností proti ní tak krutý, a ohlas ve světě i doma tedy tak rozhořčený, že ty, které se možná chystali za Manifest obvinít, okvalifikovali na pouhé podezřelé, ještě k ránu z pátku na so-

botu je přemístili z oddělení ruzyňské věznice na vypůjčené čtvrté patro, na celách už byli společně, byli teď zadrženi jen na osmačtyřicítce jako my všichni ostatní.

Má samotka skončila, nejdřív přivedli Jarmilku Bělikovou, pak Lenku Marečkovou a Janu Chrzovou, prožily o půl dne dříve než já policejní lest, jak udržet občany ve vězení déle, než dovoluje zákon. Bezpečnost má právo zadržet podezřelého na dva dny, pak už musí rozhodnout prokurátor; a tak nás všechny po 48 hodinách formálně propustili, strážní nám vydali naše věci, my jsme jim vrátili vězeňská prostěradla a přikrývky, a bezpečnost někoho už rovnou na dvoře věznice, někoho až za branou posadila zpátky do auta, dovezla na výslech a vrátila na dva dny zpátky do Ruzyně. Takže ony přikrývky poznášeli ráno pro nás, kteří jsme byli ještě na celách! Ve vrátnici vznikla během dopoledne, kdy nás propouštěli, aby nás mohli znovu zadržet, taková tlačénice, že zadržení spolu mohli volně mluvit, strážní křičeli na muže z bezpečnosti, aby nepřekáželi provozu a auta se zadrženými prý před věznicí řídila veřejná bezpečnost. MNě se dostala i první zpráva o mém muži, vytáhli jej ráno v půl čtvrté z vězeňského oddělení a Olga Šulcová viděla, jak jej vedou na čtvrté poschodí. Podle počtu zaklapávaných okýnek jsme při obědě spočetly, že je nás přes osmedesát; příliš jsme se nezmýlili.

Mých prvních 48 hodin uplynulá až večer, ppor. mi při zavtýkání nezapočítala celý den strávený prohlídkami. Čekala na mě na dejvickém velitelství, vezl mě Mlšenlivý se šoférem, co nebyl šogér; na schodech jsme potkali Ludvíka Vaculíka. Kráčel důstojně dolů ze schodů, sám, bez policejního doprovodu. "Ahoj, Ludvíku," řekla jsem, "ty jseš tu taky?" - "Jen asi půl hodiny", řekl. Samozřejmě to na nás mohli nahrát, a přece jsem pocítila za jeho mohutnou postavou volně odcházející k východu cosi jako svou vlastní nedostatečnost. Jak jen to ten Vaculík dělá, myslela jsem si. Rozlije jim mlíko, slíže smetanu, syrovátku jim nechá, a nikdy se mu za to nestane nic až tak zlého. Naprosto nerozlišují hodnotu lidí podle toho, jestli byli nebo nebyli zavřeni, tak může uvažovat jenom ponížený nebo vzbouřený otrok. Jen bych ráda pronikla do toho, jak se dovede sám ochránit. V Sekyře cituje svého tatínka, že dobrá výmluva je lepší, než psí hovno; jen dobré výmluvy ale takovou

sílu nemají. Nedávno jsem porovnávala Hrabalovy texty s Českým snářem a napadlo mě, že Vaculík je Odysseus. I jedna západoněmecká kritička ve Snáři jako jeho hlavní rys postřehla, že Vaculík neustále uniká jakýmkoli znesvobodňujícím léčkám. Chytrý Odysseus nejen před Trójou nepadne, on pak dopluje až domů a na své plavbě "strásá všechno, co mu vadí", jak o sobě naspal Vaculík v jednom fejletonu už před mnoha lety. Kdežto Achilles před Trójou padne, protože má zranitelnou patu. A když už jsem v tom srovnávání, Achillovu patu má Václav Havel, je to jeho slušnost dítěte z měšťanské rodiny a transcendentsní odpovědnost.

Ppor. zas seděla za velitelským stolem, byl tam i Mladý příslušník, mě přivedl Mlčenlivý. Po jasně větě do protokolu, že nebudu vypovídat, mě zase zadržela, formality proběhly skoro přátelasky; už jsme vstávali, že se odeberu do hotelu Ruzyň, a Mladý Příslušník zaujal vyšetřovací pózu. Optal se dlouhou, málo srozumitelnou větou v obsahu nezvládnutou a mou odpověď pak mohl pocítit jako své zesměšnění. Je to jistě moje nedostatečnost, že nesnáším mladíky dost hloupé na to, aby vytahovali nad bezbrannými mocí, kterou si nijak nevysloužili. Uchýlil se k pohružce prokurátorem, já pohrozila stížností pro vyhrožování, ppor. hasila napětí, a já se dopustila nádhethného faux pas. Řekl mi, abych vzala svoje věci, já řekla, že už nejsem občan, ale zadržaná a věci si neponesu, a oslovila jsem ppor.: "Může mi je nést váš pobočník." Vyprakla a já pochopila, že nadřízeným tu není ona, ačkoli tak vypadá, ale on, který se neumí zeptat jasnou větou, a proto ona vyslýchá; a jak je náhoda zlomyslná, v chodbě seděl zadržovaný Achilles Havel, vypadal smutně, "Václave!" chtěla jsem se na něj usmát, "pokračujte pokračujte," vklínil se MP mezi Havla a mne a u vratnice mne nechal čekat s Mlčenlivým. Vrátil se s pouty. "Když podle předpisu," praviš, "tak podle předpisu." "Královna," řekla jsem já, "může chodit i v náramcích." "Jen abyste neupadla," řekl. Mlčenlivý nesl moje věci, aniž jej ubylo, ppor. mlčela taky.

Mladý Příslušník řídil vůz; dostal se do euforie výrostka, který ví, že provedl něco, co se nemá, ale právě proto, že je jen výrostek, na tom trvá; bavili se hlasitě, jestli ještě v noci pojedou někam k Brnu, ppor. mu mateřsky pomáhala euforií strávit; v křečovitém smíchu i hlase měl odstín hysterie a nedokázal se

několikrát od volantu neohlédnout dozadu na moje spoutané ruce. Ve čtvrtém poschodí mě postavil ke zdi a odešel do kanceláře; nikdo z těch, kdo přihlíželi viditelně ztuhle, mi neřekl, že mám stát čelem ke zdi. Strážná, která mě měla prohlédnout, se hlasitě omluvila, že si hned pouta nevšimla. Přišel pouta odepnout a neuměl to. "Opatrně", řekla strážná nahlas, "odřete ji!" Hmoždil se se zámkem a cloumal mi rukama, a v této jeho očividné nevýhodě jsem řekla: "Podle toho, co jste mi provedl, jste hodně Malá Povaha." A protože taky někdy zatoužím mít poslední slovo, zopakovala jsem: "Malá Povaha." A on před všemi těmi svědky odsekl: "A to je mi jedno."

Pak byla neděle, povídaly jsme si, snědly jsme kompot a založily ženské hnutí na ochranu mužské mužnosti; manifest zaměřený hlavně proti sufražetkám vyhlásíme v příhodné chvíli. Račim Palouš dostal srdeční záchvat, ale odmítl chtít domů, nemůže odejít odněkud, kde jsou všichni, jichž si cení; Zdeněk Urbánek čekal na svou operaci a jednu chvíli nemohl najít Karla Pecku. Václavu Bendovi dvakrát přivedly do dveří omylem dívku. K večeru nás začali po půl hodinách podle seznamu propouštět domů, Jarmilku vytáhli z postele ve tři ráno, kdy se z Ruzyně dá odejít jen pěšky, potkala se ale na chodbě s mým mužem; dopoledne služba sklidila z cel přikrývky a prostěradla, zůstala jsem sama s holými palandami. Odpoledne mě s Václavem Havlem, kterého nechali celé čtyři dny na samotce, a Jiřím Gruntorádem odvezli dosedět zbylé hodiny na Bartolomějskou. "Á", uvítal mě strážný, když jsme vešli do chodby, "jablíčka jsou." Bylo jich v košíku už jen pět. Pustili mě v osun, šla jsem kolem Betlémské kaple. Jene Husí, sdělila jsem, říkáme si hostití. Podle HOS, Hnutí za občanskou svobodu. Před Májem mi zastavil taxík, řekla jsem odkud jdu, taxikář byl člen strany a přestože věděl, s kým mluví, rozčiloval se, že takhle se to nedá dělat. "Já tam byl, madam, dělají republice ~~skukuk~~ špatnou pověst v zahraničí. Dneska jsme o tom jednali na stranické schůzi." Myslel tídrastický zásah bezpečnosti proti demonstrantům. Tak jsem se dostala k první autentické zprávě o tom, co se 29. října na Václavském a Staroměstském náměstí událo.

/Listopad 1988/

Jak jsem chtěla prorazit

V určitém ohledu jsem měla na maminku smůlu; když jsem v necelých jedenácti napsala do školního sešitu hru o Kašpárkovi, maminka mi ten sešit vhodila do kamen řkouc, ať se raději učím počty. Nedala jsem se odradit a ve dvanácti jsem sepsala povídku. Byla o krásné dívce, které opustí svého místního milého a výhodně se provdá z hornické kolonie do hlavního města. Po letech přijede své proletářské rodiště navštívit. Dojatě obzírá řady šedivých nízkých domků se záchodovými budkami na dvorcích, a ženské, co na kočárcích po dětech vezou prádlo do mandlu. Sama naporáděná sedí v elegantním automobilu, nic jí, kariéristce jedné, nechybí, a přesto po jejím sličných tvářích stékají slzy. Je jí totiž pojednou něčeho strašně líto...

Povídku, pečlivě velkými písmeny opsanou, jsem poslala do ženského časopisu, nevím už kterého. Podle mého názoru v něm právě takovéhle příběhy tisklí. Dlouho se nic nedělo. Až jednou, když jsem přišla ze školy domů, řekla mi maminka tónem, jakým se plísni onanující děti, že t u v ě c, co dneska přišla poštou zpátky, hned spálila. Přímou jsem na mamince viděla, jak jí mrzí, že raději nešiju na panenky. - Znovu něco napsat a poslat jsem si pak troufla až na střední škole. Bylo to povídání o tom, jak jsme byli i s profesory na řepné brigádě. Příspěvek vyšel téměř nepozměněn v krajských novinách, titulek i celé mé jméno byly vysazeny tučnými verzálkami. Byla jsem definitivně ztracena...

Mnohokrát za uplynulá léta se mě lidé z mého okolí ptali, proč už nepišu. "Protože mi nikdo nic neuveřejní," odpovídám. - "Vám zakázali psát?" ptají se ti lidé účastně. - "Nezakázali," říkám pø pravdě. - "Tak proč nepíšete?" diví se oni. Pokládají mě zřejmě za hrdopyšku, která se tenkrát, když jí od novin po osmašedesátém vyhodili, urazila. Nemohu jim to mít za zlé. Zákon, který by někomu zakazoval publikovat, v Československu skutečně neexistuje. A v žádné redakci nevisí jmenný seznam osob, v němž by byli podle abecedy, stáří nebo velikosti uvedeni ti, kdož si nesmějí ani škrtnout. A přesto: zkuste, jsa na indexu - třebaš úředně nevyhlášeném - zkuste poslat do kterékoliv tuzemské redakce svůj příspěvek! Může být sebenevinnější - o dětech, kůzlátkách, málo vydařeném létě nebo nepřívětivých tramvajácích - neuspěje. Vyřídovací mechanismus, byť neoficiální a zákonem nepodložený, funguej spolehlivě!

Nezasvěcený občan - pokud vůbec o něčem takovém přemýšlí - se domnívá, že redakci především zajímá ~~kválita~~ ^{kválita} napsaného, neotřelý nápad, vtípná pointa. Že se snad redaktoři nad rukopisem i radují: Ta to těm tramva-

jákům dala! - Ve skutečnosti - kdyby byl našinec tak bláhový a opravdu svůj příspěvek do některé zdejší redakce poslal - budou mít události přibližně následující průběh: První redaktor k Druhému redaktorovi:

"Nevzpomínáš si náhodou - Rulcová, Rulcová... něco mi to říká..."

Druhý redaktor: "Nebyla ona v Pražské jitřence?" - První redaktor: "Asi máš pravdu..." Druhý redaktor: "Psávala tam, myslím, o tramvajácích..."

První redaktor: "Tohleto je taky o tramvajácích." Druhý redaktor: "V Jitřence skoro o ničem jiném nepsali..." První redaktor: "Nevíš, co je s tou Rulcovou dneska?" Druhý redaktor: "To ředy nevím. Já mám Jitřenku tak málokdy v ruce... Jen když ji někdy zapomenou na záchodě náš kluk..."

První redaktor: "Zeptáme se Standy, ten má s Jitřenkou styky." Standa /po telefonu/: "Rulcová? No jasně, byla v Pražské jitřence, ale vypadla hned v první vlně. Tuhle jsem ji potkal, byla dosti sešlá, dělá někde pořád noční..."

A kdesi jako by se znovu otvírala začerněná dvířka od kamen...

Snažila jsem se to tabu prorazit /my, jejichž první rukopisy končily v plamenech, se jen tak lehce nedáme! / a zpočátku to i gungovalo. Našlo se tenkrát ještě dosti těch, kdo půjčili své jméno pod články, reportáže nebo fejetony. Patřilo v novinářských kruzích skoro k dobrému tónu, chovat se takto k vyraženým kolegům. Ale třebaže se v dobách počínající "normalizace" pohybovala tato přátelská služba v rovinně kolegiální nezištnosti /dnes už prý je to většinou byznys, v němž zúčastnění jedou půl na půl/, pro písčitého "načerno" byl tento pokoutní způsob publikování dosti vyčerpávající a otravný: Domlouvat se s údajným autorem na tématu, aby mu nebylo cizí a tím pro jeho okolí nápadné, zasílat mu kopie napsaného, chodit si k němu pro honoráře a snažit se mu při tom vnutit alespoň tu kačku, kterou dal listonošce. Velká obtíž byla i v tom, jak se dostat k potřebným podkladům a pod jakou záminkou vyrazit do terénu. Vlastní psaní bylo za těchto ztížených podmínek téměř vedlejší a hlavně příjmenější částí celého podnikání... Druhé straně zas hrozila různá rizika. Přihodilo se třeba redaktorce, na jejíž jméno psal "zakázaný" literární kritik lektorské posudky, že se k ní ve společnosti naklonil vydávající autor a zeptal se: "Co, konkrétně, máte proti rukopisu mé poslední knížky, soudružko?" A ona, chuděra, leknutím málem spadla ze židle, protože nejenom neznala zmíněný rukopis, ale zapomněla si přečíst i kopii lektorského posudku.

Jak konsolidace postupovala, ochotných zapůjčovatelů jmen ubývalo.

"Nezlob se," omlouval se kamarád, "ale je strašně nápadné, co teď toho jako by napíšu do jiných novin..." - "Víš," vysvětlovala přítelkyně "šéf mi předhazuje, že píšu fejetony jinam..." Mrzelo mě to, ale zároveň

se mi ulevilo. V mém novém, dělnickém zaměstnání mi totiž moc času na psaní nezbyvalo. Ostatně zážitky z továrního prostředí mě natolik zavaly a zaujaly, že jsem pro tu chvíli ani psát nepotřebovala. Hlavní přece je, že mám ten báječný materiál, že mám ty krásné náměty! Až tohleto jednou napíšu, těšila jsem se. Asi jako geolog, který chodí po Měsíci, sbírá tam šutříky a raduje se, jak budou kolegové na Zemi koukat... Posléze jsem své nové zážitky začala i zpracovávat; dílem proto, že mě to bavilo, dílem v obavách, aby z nich nevyprchala vůně okamžiku. Ale čím déle jsem ťukala ve volných chvílích do ~~kláves~~ psacího stroje, tím větší ve mně rostly pochybnosti: Má smysl psát sama pro sebe? Novinář přece potřebuje odezvu, čtenáře, který se na něho třeba i oborí, prostě reagujícího člověka, s nímž je možno vést dialog. Herec si také nepřehrává Hamleta pouze sám pro sebe v obýváku; chce hrát pro diváky, vědět z jejich reakcí, hraje-li dobře či špatně.

Slyšela jsem vyprávět o jednom českém novináři, po únoru 1948 předčasně penzionovaném, který ^{ještě} řadu let - až do své smrti - psal dál své komentáře ke dni. "Tak, maminko, a jsem hotov," říkával, když pozdě odpoledne vstával od psacího stolu. A jeho manželka každý den komentář pečlivě uložila do zásuvky k ostatním a šla připravovat večeři. - Kromě lítosti nad člověkem, jemuž se tak nepotlačitelně stýskalo po jeho dřívějším povolání, pociťuji vůči němu též obdiv. Nedat se vypudit ze započaté cesty vyžaduje velikou sílu.

Také mně se po psaní strašně stýská. Ale zatím nejsem a ještě dlouho nebudu penzionovaná, musím se žít jiným způsobem než psáním, a kromě toho: zatímco sedím u psacího stroje, nedotknut stojí koš plný prádla na žehlení a také okna by potřebovala umýt...

"To bych rád věděl," povídal mi tuhle kamarád-dělník, "jak by ses zachovala, kdyby ti v některých dnešních novinách nabídli místo."

"Nevím, o čem bych do dnešních novin psala."

"Psala bys to, co kdysi."

"Kdysi se psalo jinak."

"Prosím tě," smál se, "s výjimkou osmašedesátého a pár měsíců v devětašedesátém jsou to dneska tytéž noviny jako bývávaly." Urazila jsem se. Pak jsem o tom rozhovoru znovu uvažovala. Co, když má pravdu? On přece nemá důvod být předpojatý. Byl a je to prostě čtenář. Třeba jsou dnešní noviny skoro tytéž, jako byly kdysi. Noviny možná ano. Ale my jsme jiní.

Moje maminka by řekla: "Vidíš, raději mělas šít na panenky..."

V Praze v létě 1976

DOMOV

Domov mít nebudu
 Nebo budu mít ?
 A bude mi líp či snad ještě smutněji ?
 O tom roce budu vyprávět až potom
 O tom jak ničeho už nebylo mi líto
 ani že stárnu
 ani že Tě ztrácím
 K čemu je mi krása, láska, domov útulný ?
 Abych v něm mlčela ?
 Kdybych měla jen mlčet !
 Ale má se i lhát
 Lhát a trást se bez ustání
 Povídat lži a přitom se i chvět :
 co jestli zalžu špatně ?
 Inhed mě stihne ponižující trest
 Ne, víckrát už nechci, nemohu
 Sama zahynu
 Jak je to všechno podlé !
 Čekání na úder !
 Copak tohleto má dělat ženská ?
 pít víno sama po pitykách ?!
 Pila jsem
 Všechno mi bylo fuk :
 nestydatý dají-li mi odklad
 Tvého pláče jen mi bylo líto
 v neděli, v ten pogromový den
 kdy odloučení galejnická dálka
 jasnější než nastavená dlan
 přede mnou se náhle rozevřela...
 Jak Ty jsi plakal !
 Poslední světlo tohoto světa
 proudilo do mé duše
 v záři slzí Tvých
 Neznám takovou modlitbu ba ani píseň
 kterou bych v sobě svou vděčnost vyzpívala
 za Tvůj žal
 Vždyť - nahlas bych ani nesměla
 V prokletém mlčení ztrácím síly
 A divné je vědět
 že k Tobě přijde jiná
 která Ti bude s tváří slzy utírat...
 Potichu - žiju
 Žiju sotva dýchám,
 vzpomínám, hledím a nikde místa není
 kde duše Tvá by stopu nenechala
 svou bolestí, důvěrou i písní...
 S tím nic neporídí ani čas či, pochybnosti
 Ani utéct před tím není kam
 Také je ale nenajdou
 ani ti, co si přijdou pro mne
 Ti,
 kteří když Tě vedou,
 jdou vždycky za Tebou

Olga Bergolcová

N A S C H Ů Z I . . .

Na schůzi jsem seděla ~~celý~~ den celý
chvílemi ruku zvedala - a lhala chvílemi
Jak je možné že mi zoufalstvím nezbělely vlasy ?
Jak to že k jsem hanbou nezemřela ?
Dlouho jsem pak bloumávala městem
Jenom na ulici je člověk se sebou sám
Domovník v průjezdu mi připálil
V putyce u pultu jsem si dala vodku
Dva mrzáci tam ještě se mnou stáli
co přišli o kus těla ve třiačtyřicátém
když šturmovali Krasnyj Bor
Dodnes je pálí bezohlednost o n ě c h
Těžké je věci utajit
když starý popel v srdcích zadoutná :
v trestných rotách je hnali jako ovce
na rozvědku bojem
přes minová pole
S medailí se vědycky někdo vrátí
ostatním pod drny ustelou
Za co se tak strašně platí krví ?
Za hříchy kterými nehřešili ?!
Jak jsem pod parou
povím co na jazyk mi padá
I slovíček pár silných :
Mám po krk našich hrdinů
bez hříchu
neomylných
Zato naše hříšníky mám ráda

/1948-49/

Olga Berggolcová

ECHO / v a r i a n t a /

Ach

jakou ozvěnu zakázali dneska ?

Hlasité mnohohlasé polyfonní echo !

Než náhle mizelo

vracelo nadšený výkřik

jako jméno Hospodina

Na úsměv odpovídal celý svět

tím nejskvělejším smíchem

A zaplakal-li člověk

ozýval se nářek všeho lidu

Už nemáme ozvěnu

A přece jen ona

na mne vzpomínala

Nyní ?

jen šest kroků

Tak daleko smím vpřed

Šest kroků podél ozvěny

Ach

jaké Echo

nám

zakázali

dnes

/ 1975 /

Naše propaganda v poslední době častokrát zdůrazňovala, že naše země je právní stát, že jako zákony tedy nutno dodržovat a jejich porušení že je správně trestáno. Domněnka, že soustava jakýchkoli zákonů se ipso facto vytváří právní stát, je výrazem naprostoho ideologického zablábnutí. Zákony má každý stát, ale pro ještě nejsou přes všechny státy právními státy. Setva má někdo označí tak. Třetí říši za právní stát, a přeci i nejkřutejší protilidské zločiny mály právní opodstatnění - Norimberské zákony. Právní řád předpokládá určitou kvalitu, kulturu zákonů, odpovídající evropské demokratické tradici. Sovětský tisk v nečetných článkách přiznává, že SSSR k právnímu státu teprve postupně, někdy v budoucnu dospěje. Tyto otázky jsou samozřejmě veřejného zájmu a posuzují se vážně a bez ideologických zábrán. Ugonok č. 43 uveřejnil například rozhovor s doktorem právních věd, profesorem Institutu státu a práva Akademie věd A.K. Jakovlevem, jehož odpovědi obsahují mnohé zajímavých momentů, aktuálních i pro nás. Jakovlev především charakterizuje situaci sovětské společnosti obecně:

"...dnes už není pro nikoho tajemstvím, že zvržením buržoazních hodnot, osouzením buržoazního "prohnilého liberalismu" a všelijakých svýlánek, jako je presumpce nevinny, propadli jsme v justici středověkému světovátoru, středověkým inkvizičním strukturám; vojensko-feudální struktury byly typické i pro konstituční řízení ekonomiky a ve vztahu k lidu... Prohlásili jsme na jisté etapě dějin třídní kritéria za nejvyšší a vlastně za jediné důležitě, a tím jsme alikvidovali základy všelijakých hodnot. Abez těchto základů jsme se pustili do výstavby obrovské budovy... Buržoazní demokracii je možné kritizovat ze dvou stran: ze stanoviska pokrokovější socialistické ideologie, ale i ze stanoviska totalitárního, což se dalo nejednou. Totalitární výpady se vymaňují "radikalizmem", všechno ničí, neponechávají z všelijakých civilizačních hodnot kámen na kamení.

Idea právního státu od základu máni v naše představy o sociálním rozvoji a o revoluci... Buržoazní demokracie jí nemohla zrodit už proto, že v antických Aténách žádná buržoazie nebyla. Demokracie jako politická struktura je totiž vynález antických Atén... Existují dva základně rozdílné typy společenských vztahů. Ve společnostech jednoho typu jsou jedni lidé podrženi druhými, tén, co mají víc síly, tj. moci. To je soustava příkazová, vojenská autokratická. V druhém typu i ti, kdo mají velkou moc, i ti, kdo jí mají méně nebo jí vůbec nemají, jsou podrženi

společně na rovném základu norně, zákona, právu. Právní stát tedy sice využívá práva jako nástroje soci, ale je tímto právem sám vázán. Právní stát je moc vázaná právem, nikoli vzbrojená právem."

Ve hlavní překážky brání tomu, aby se SSSR stal v nejbližší době v plném slova smyslu právním státem:

"Předně, sovětský člověk nemá pocit ekonomické důstojnosti, za druhé - reflexu moc v ekonomice existenc nemá ten, kdo by ji měl mít... Nejde o to, aby každý měl dost všeho, aby si každý hodně nakrabel. Jde o to, aby koles nás bylo všeho dost a bylo to dostupné každému. Kdož dostatek dostupných předmětů, zejména: kdykoli získat zboží nebo služby, získat je bez dalších podmínek a zbytečného zhanění, zákonitým způsobem, tj. platit prací - koupit si, tato skutečnost vytváří nesmírně důležitý sociálně psychologický fenomén: pocit ekonomické důstojnosti, a ten je základem lidské důstojnosti vůbec. Nebudu určité kupovat všechno, ale... vědomí, že ve své zemi se za žádných okolností nebudu muset ponížovat a depročovat, vědomí, že jsem ekonomicky plnoprávný, přináší pocit jistoty, spokojenosti a důstojnosti. Na druhé straně mohou získat obrovské množství, ale pocit ekonomické a vůbec žádné důstojnosti nezáleží, protože všechno musíš shánět pod rukou nebo příšlelově, protekcí...

Člověk je výrobce, závod, kolchoz, družstvo, dělník - staven hlavního práva: disponovat výsledky své práce a kupovat /ne se depročovat/ nezbytný materiál a stroje. Kdož se má smluvit s nájemních smlouvách. Pusíte prý se do toho, jste přece svobodní! To je nesmysl! Nájemce nemá žádnou svobodu. Kupuje si snad hnojiva a nástroje? Kdyžli, poskytuje nebo ne poskytuje mu jakkoliv. A prodává snad produkt své práce? Nikoli, ten se mu odobírá podle předem stanovené ceny. Keďlejší se iluze, žádný nezávislý výrobce u nás neexistuje. Musíš se konečně pochopit, že je elementární ekonomické právo disponovat svými výrobky: znamená to nikoli svezdávát, ale prodávát, a nikoli čestávát, ale kupovat si; pouze tehdy nemůže být toto právo výrobcům seizeno, odňato, pouze tehdy získávají výrobci skutečnou ekonomickou svobodu a stávají se plnoprávními subjekty práva, nebo prostěji řečeno hospodáři života, bez ironických nebo dezavujících úvozovek.

Porád se rozčilujeme nad všeobecností byrokracie. Taková spousta instrukcí Ministerstva jsou naše kázání. Každou chvíli můžeme slyšet: je třeba zmenšit počet úřadů, smáknout byrokraty, skoncovat se záplavou všeobecných vyhlášek... Marná láska encha! Úřady totiž vydávají nařízení v neprospěch souladu se svým reálným postavením, tj. příkazový, nařízený. Reálnou ekonomickou moc mají práce instituce, to ony odebírají výrobce výrobky a přidělují je. Oni, nikoliv ti, kdo je vyrábějí. Je-li tomu tak, pak vydávají nařízení a instrukce, podle nich všichni musíme žít, a komanují výrobce zcela odvoocněně. A správně dělají! Jsou přece našimi pány! Tak tomu bude ve té době, dokud reálná moc v ekonomice nepřejde od přidělovatelů k výrobcům, od správních úředníků k dělníkům. Teprve tehdy vznikne ekonomická základna, na níž jedině může spočívat právní stát. Administrativa má teď přece monopolní postavení ve všech ohledech - i v ohledu právního disponuje silou, mocí, tak řekněte, nač potřebuje právo? Právo jako prostředek přinucení pořízených a závislých - to ano, to potřebuje. Ale právo jako měřítko chování rovných a nezávislých ~~subjektů~~ subjektů?... Až bude administrativní rozdělování materiálního bohatství nahrazeno obchodními vztahy mezi výrobci, pak teprve začne vládnout právo. Zasečně ne trau, na němž dnes sedí byrokrat. A my sami ho tam držíme, a pevně...

Je stará pravda, že otázka moci se řeší v ekonomice. Aby tedy moc skutečně náležela sovětům, je zaprvé nezbytná reforma systému sovětů a za druhé, opakují, musíme přejít moc v ekonomice od ministerstev k výrobcům. A výrobci, to jest lidé, budou prostřednictvím svých zástupců uskutečňovat moc v sovětech. Tyto dvě věci jsou v podstatě jediná cesta k právnímu státu. Vidíte základ právního státu tvoří zastupitelská demokracie uskutečňovaná představiteli lidu..."

A. E. Jakovlev pak přechází k problému občanských průkazů, které jsou podle něho "evidentně protisovětská věc". Průkaz má jedinou zákonnou funkci: potvrdit osobní data. Má v něm být fotografie, uveden rok narození, majitelův podpis a úřední razítko, nic jiného v něm být nemá, především tzv. propiska, "což je pojem nepřesně použitelný do žádného jiného jazyka" /je to potvrzení o místě pobytu, které znemožňovalo pohyb lidí, zejména vesničani, kteří osobní průkazy vůbec neměli - E. J. / Právnik pak vykládá historii vzniku občanských průkazů a staví se zejména proti rubrice "národnost", která existuje pouze v SSSR - a v Československu!

"Národnost je reálná a velmi početná kategorie. Ale její reálnost spočívá v potřebě identifikovat se s vlastní národní kulturou a tuto kulturu svou činností produkovat. Má tedy národnost kulturní, historický význam. Ale žádný význam administrativní! A není ho mít! Jsme kategoricky proti tomu, aby se v příkazech zabývala rubrika "národnost", jsem kategoricky proti "pátému bodu" v zářezových detažích - cích, počínaje vyplňování osobní karty při vstupu do zaměstnání a konče údají ve štenárkách formuláři knihoven, tj. jsem proti zstatnění této kulturně etnické kategorie. Kategorie etniky je záležitost společnosti, nikoli státu. Víme, který stát povýšil národnost na státní úroveň: národně socialistický.

Ale ještě jsme se nedotkli toho nejzávažnějšího a patrně nejstrašnějšího. Proč potřeboval stalinický stát osobní příkazy a potvrzení o pobytu a o uvedení národnosti, proč se při vstupu do zaměstnání musely vyplňovat neuvěřitelné detažníky sestávající snad ze stovky otázek? /Čím víc o tebe vím, tím víc tě kontrolovat. Jen si zkus nějak se vzpříit, já zatáh u za provázky, a sám jich spousta, sám jsi mi je vložil do ruky. Víš všechno o tvých dřívějších zaměstnáních. - Prostředek absolutní kontroly je státní vyžeračství, nástroj psychologického nátlaku. A stát ho využíval za stalins i za Khruščeva, aby zohl vást boj s jinak smýšlícími, aby všichni měli stejné, správné myšlenky, aby se někomu nezachtělo zjistit pravdu o stalinských lágrech, o naší nášherné, hrdinské minulosti, aby se všichni seširoka usmívali, zářivě, bez ironie a podtextů, aby všichni lidé byli dobře vedenými loutkami... Jsem ale sovětským občane, protože mám občanský příkaz? Přesně naopak, mám občanský příkaz, ale to, že jsem se narodil zde a že zde žiji.

Došlo k změně původního práva občanství státně povole - ným právem být občane. Ale tato změna se neprováděla jen na papíře, ve svrácených, hrůzných formulacích vyhlášky o občanských příkazech. Změna nastala i v životě, v našem vě - domí. My sovětské lidi jsme přišli s jakými velmi důležitý pocit, pocit, že i bez té spousty lejster, papírových "povolení", bez oné červené knížečky, bez pracovní a inkasní kníčky, bez všeho toho, ale přesto jen tak, jako "nási", bez jakýchkoli potvrzení jsme přesto svobodní lidé, plnoprávní občane. Bez

znevuzrození tohoto postu právní stát nevybudujeme... V USA je možné zbavit občanství jen osoby naturalizované, přistěhovalce, jímž stát občanství udělil. Ale toho, kdo se narodil v USA, nemůže státní moc nikdy a ze žádných okolností občanství zbavit, neboť občanství je přirozený právek, je neodvolatelné, je "borna".

Další okruh otázek se týká zákona 19. Trestního zákoníku, podle něhož se ještě před dvěma lety trestala "protisovětská agitace a propaganda", což bylo např. vlastnění některých knih, jež se dneska ba ne vydávají. Ještě loni v rozhovoru s redaktorem Ogoňoku A.M. Jakovlev tvrdil, že tento zákon má svou oprávněnost. Dnes se mu zdá, jako by od té doby uplynula věčnost, dává prohlášení, že pojem "agitace a propaganda" je tak široký a vágní, že se nemůže hodnotit jako trestný čin.

"Jako trestný čin je možné hodnotit jen výjav k násilnému svržení konstituční moci a vybití k takovému svržení. v osobném případě by se zasa mohla zvládat do vězení na otcou kritiku, za názor nescublistický a zástora moci, tak jako se stalo v případě Danilka a Siňvského. Naše božská minulost nás poučila, že nejstrašnější zhrst, kterou proti sobě může utřít stát, je zákaz kritiky, za všech tribun a novinových sloupců se linoucí chlišeolivá pohádka, pocit naprosté apokalyptičnosti se vším kolem. My se teď kritiky nebojíme... Na 18. konferenci podal šéfredaktor Pravdy návrh, aby tím hráli roli socialistické opozice. Návrh nebyl nice přijat, ale já věřím, že tím tato otázka nebyla definitivně vyřešena."

Každýno byl schválen výnos o organizování schůzí, shromáždění a demonstrací, který dává prakticky existující svobodně zakázat každou demonstraci. Na otázku, je se na tento výnos čí-
vá, odpověděl A.M. Jakovlev:

"Domnívám se, že takový výnos by měl spočívat nikoli na principu povolavovací, ale registrační: není-li v ohlášení demonstrace nic, co je zakázáno zákonem, v/kozný výbor sovětu je povinen ji zaregistrovat a určit dobu a místo konání. Pokud jde o místo, musí se svátek demonstrace a shromáždění konat ve středu města v některé lidnaté části; jaký smysl by mělo demonstrovat na pusté periférii? Registrační princip by napomohl rozvoji demokracie, lidové aktivity a zamezil by kvůli existujících mocenských orgánů. A druhá norma, která by podle mne měla být uplatňována na demonstrace, je možnost zahalovat rozhodnutí výkonného výboru sovětu o zákazu demonstrace. Zatím je to nemožné... ale to je zásadně protidemokratické... Čím se vlastně vy-

značuje právní stát? Odpovědností občana před státem a hlavně odpovědností státu před občany, funkcionářů před občany. Mechanismus této odpovědnosti tvoří soudní obžalovatelnost jakéhokoliv aktu státní moci. To je hlavní páka demokracie. Nebude-li fungovat, nepohneme se z místa. Když se výnos o omezení shromáždění a demonstrací připravovali, odborníci a zejména pracovníci Ústavu státu a práva Akademie věd předložili své návrhy. Avšak nebylo k nim přihlédnuto.

Demokracie je vždy těhotná "nelegálními" situacemi, ne - předvídatelnými excesy... Demokracie je proces. Žádnou trvalou jistotu mít nebudeme! Věčně budeme balansovat na hranici mezi ane a ne, mezi naprostou svobodou a naprostým pořádkem. Zavede-li se jasný pořádek, bude to krátký, převládne-li bezuzdná, neodpovědná svoboda, nastane anarchie. Všichni se musíme učit nelehké vědě optimálního řešení, vyváženosti, umění nastázej a respektovat úměrnost...

Ostatně stále se přesvědčujeme, že demokracie nečiní náš život nikterak ideálním, dokonce vytváří další složitosti a přináší a sebou spouští negativních jevů a dokonce i dramat. Demokracie je vakuuku nejjhorší způsob řízení společnosti, nebere se-li ovšem v úvahu všechny ostatní způsoby, nebere se-li v úvahu rašidovství a brašněvství, stalinismus a fašismus. Nic lepšího, než je demokracie, si zatím lidstvo nevymyslelo."

Zpracoval M.J.

Rizika přestavby

Dva čs. ekonomové o sovětské přestavbě v časopise EKO

Jeden z nejrozšířenějších sov. ekonomických časopisů - EKO, jehož šéfredaktorem je čelný sov. ekonom Abel Aganbegjan a kterýx vydává sov. oddělení Akademie věd, uveřejnil v letošním 8. čísle besedu, jejímiž autory jsou dva čs. ekonomové, kteří po roce 1968 nemohli pracovat ve svém oboru. Doc.ing. Bohumil Urban byl vedoucím katedry ekonomie na Karlově univerzitě v Praze a je autorem zatím zcela ojedinělé studie "Zrod a konec velké diskuse. Sociálně ekonomické teorie z dvacátých let v SSSR" /vydala Karlova univerzita v r. 1968/. Dr. Z. Šulc je autorem dvou knih - "Stát a ekonomie", jejíž publikování nakladatelství Akademie odmítlo, a "Ke kritice politické ekonomie socialismu" /rukopis/ a řady studií a přehledů o ekonomické reformě, které kolují v opisech.

Redakce EKO uvedla besedu tímto redakčním úvodem:

"Dva čs. ekonomové improvizovali dialog o naší perestrojce, jejích cestách a očekávaných obtížích. Vznikl zajímavý text, který předkládáme pozornosti čtenáře. S názory dvou postav - Pavla a Jana - nelze vždy souhlasit. V něčem jsou příliš přimocňáři, v něčem neberou v úvahu sovětskou specifikou. Autoři však zcela nepochybně usilovali o to, přispět k větší efektivnosti a životaschopnosti socialistické ekonomiky, k úspěchu podstatné přestavby ekonomického mechanismu, k níž dochází v naší zemi. Čtenář si přitom může ověřit pravdivost přísloví /volně přeloženo/: více očí více vidí /se strany vidíne/."

Jan: Pro současnou přestavbu je rozhodující, že hlavním faktorem pro formulaci jejích cílů přestaly být ideologické bariéry. Pokud se týká ekonomiky, přestala být zbožně-peněžní ekonomika se všemi svými atributy "protisocialistickým" strašákem, a stala se naopak socialistickým programem, vyjádřeným ve sféře státního podnikání hesly "úplného chozrasčotu" a "samofinancování" a v dalších oblastech renesancí družstevnictví i otevření vyuzívaného prostoru pro soukromé podnikání.

Pavel: Hlavním rizikem pro realizaci programu soc. zbežněpenění ekonomiky je podle mého mínění to, zda nově formulovaný mechanismus fungování ekonomiky, jak byl narysován na červnovém plánu KSSS, je a to jako peněžně-tržní mechanismus opravdu bez podstatných poruch fungovat. Tím mám na mysli především zda to bude mechanismus konzistentní, to je, zda jednotlivá jeho kolečka do sebe dobře zapadají a jejich pohyb je ve vzájemném souladu, zda otáčení jedné nebrzdí či dokonce nezabraňuje chodu jiných. Neboť jediné pak lze předpokládat, že očekávání spojená s přestavbou ekonomického mechanismu /to je řádový posun v efektivnosti ekonomiky, podstatné zvýšení ~~xxx~~ životní úrovně obyvatelstva/ se skutečně naplní, což je opět základním předpokladem toho, aby společnost tyto revoluční změny akceptovala. Neúspěch, nenaplnění tohoto očekávání jsou hlavním nebezpečím nejen pro další osud tvůrců současné přestavby, ale pro osud socialistického pojetí ekonomiky vůbec.

Jan: Posuzujeme-li přestavbu, jak je vyjádřena v "Základních ustanoveních zásadní přestavby řízení ekonomiky" a v sovětském "zákonu o podniku", z hlediska mechanismu, který se v SSSR a i v jiných soc. zemích uplatňoval dříve, je charakteristika navrhovaných změn jako "revoluce" plně na místě.

Pavel: Ano, platí to především o formulaci postavení podniku v ekonomice, které svědčí o snaze postavit jej do podmínek odpovídajících peněžně-tržnímu mechanismu. Tvorba podnikových důchodů, ať již na mzdy a odměny, či na rozvoj, investice, již nemá být odvozována od plnění centrálně stanovených plánových ukazatelů, ale má být plně závislá na tržbách za prodané zboží /projekt počítá se dvěma modely řešení této vazby/, čímž se má realizovat "úplný chod" a "samofinancování" podniku.

Jan: Projekt dokonce vyjadřuje i vůli, uplatnit tento princip do všech důsledků, tj. až po případný zánik neprosperujícího podniku. Toto nové tržní postavení podniku nemá platit jen pro výrobce spotřebního zboží, ale i ve sféře vý-

robních prostředků, má se přejít od rozdělování k velkoobchodu, a dokonce i v peněžnictví /^učprasačovní postavení bank/.

Pavel: Zvlášť významné však je, že také mnohé formulace charakterizující vztah podniku a plánového centra svědčí o snaze přizpůsobit nástroje centrální regulace podniku jejich novému postavení jakožto výrobců zboží. Platí to zejména o instituci stálých dlouhodobých normativů, které mají umožnit centrální řízení bez přímé regulace velkým počtem plánových ukazatelů.

Jan: Totéž však platí o nové instituci státních zakázek, jež mají dosavadní příkazní ~~skxxxxxx~~ vztah nadřízenosti a podřízenosti mezi centrem a podniky nahradit rovnoprávným smluvním vztahem dodavatele a odběratele.

Pavel: Tyto skutečnosti nepochybně svědčí o tom, že čtené deklarace o využívání zbožně-peněžních vztahů v projevech i dokumentech nového sovětského vedení nacházejí svůj reálný výraz v přestavbě fungování ekonomiky.

Jan: A přesto. Při posuzování projektu jako celku z hlediska podmínek nezbytných pro fungování plánovitě regulovaného peněžně-tržního mechanismu nemožno nedojít k závěru, že stále ještě příliš mnoho koleček v něm do sebe nezapadá, že pohyb mnohých z nich bude navzájem protichůdný, že prostě zdaleka zatím nejde o mechanismus konsistentní. Že tedy po jeho spuštění² nutno počítat s tažovými poruchami, které mohou ohrozit základní cíle, pro něž se celá tato dalekosáhlá, ba přímo historická operace podniká.

Pavel: Zkusme to formulovat konkrétněji.

Jan: Týká se to především vztahu podniku a plánového centra. V tomto vztahu bychom základní nekonzistenci mohli stručně vyjádřit jako nesoulad nových systémotvorných prvků /tržní postavení podniku/ s prvky regulativními, tj. s nástroji centrální regulace, které i v projektu nesou nadále silná mateřská znaménka starého centrálně přidělového mechanismu. Platí to především o plánování. Přes všechny požadavky na jeho nové pojetí překívá v projektu staré pojetí pětiletého plánu jako nástroje, kterým

centrum na celé pětileté období předurčí základní rozdělení předpokládaného vytvářeného národního důchodu, z něhož pak odvodí ostatní regulativní instrumentárium vůči podnikové sféře, zejména směrná čísla, dlouhodobé normativy, státní zakázky a limity.

Pavel: Zde se vytváří první riziková oblast, v níž začíná ekonomika balancovat na pokraji oblastí makroekonomické nerovnováhy...

Jan: Samozřejmě. Tvorba pětiletého plánu, který musí "vyjadřovat v konkrétních číslech a úkolech strategii strany, určovat výchozí parametry plánu na nejbližší pětileté období a zdůvodňovat možnosti a termíny jeho plnění v jednotlivých letech pětiletky" - a to je formulace ze Základního ustanovení - je spojena s tak početnými a velikými prvky nejistoty, jak pokud jde o vnitřní, tak i vnější faktory ekonomického růstu, že více či méně podstatný odklon reálného ekonomického vývoje od pětiletého plánu je jedinou stoprocentní jistotou při tomto způsobu plánování.

Pavel: Celá dosavadní historie pětiletých plánů v soc. zemích o tom podává důkazy nevyvratitelné, nanajdeme snad jedinou pětiletku bez výraznější korekce zejména pokud jde o investiční aktivitu. Takový vývoj všem současně devalvuje regulativní rol všech nástrojů centrální regulace a na prvním místě pak dlouhodobých normativů.

Jan: Proto také všechny ekonomické reformy zakládané na normativních odvozených z pětiletých plánů skončily zatím vždy neúspěchem. Např. u nás, v ČSSR, první ekonomická reforma z přelomu padesátých a šedesátých let, "Soubor opatření..." z počátku osmdesátých let, v NDR reforma z poloviny sedmdesátých let, jedna fáze maďarské reformy atd. Centrum - nemělo-li připustit inflační vývoj - muselo od dlouhodobé platnosti normativů ustoupit a tím vlastně reformu zadusit.

Pavel: Nejde však jen o rizika spojená s dlouhodobým makroekonomickým plánováním. Jak vyplývá ze "Základního ustanovení" mají být dlouhodobé normativy podnikům určovány

resortními ministerstvy. Nejde tedy o jednotné /pro celou ekonomiku/, ale diferencované či individuální normativy /pro jednotlivá odvětví či dokonce podniky/.

Jan: To ovšem v praxi znamená, že ona stará "hra o parametry", při níž se podnik ve fázi tvorby plánu snaží získat co nejvýhodnější podmínky pro budoucí tvorbu svých důchodů, jen změni svou podobu: místo dohadování o výši ~~ekonomických~~ plánových ukazatelů, bude na pořadu vyjednávání o výšce dlouhodobých normativů, které se tak stávají jen jiným druhem plánových ukazatelů.

Pavel: To je další oblast, která narušuje "parametričnost" tržního prostředí, jež má vytvářet objektivní, na vůli podniku nezávislý tlak na jeho hospodaření, podnikání. Mení však poslední.

Další hrozbou je oblast cenové tvorby. Pravda, programovaná přestavba cenového mechanismu, ve které se hlavní důraz klade na to, aby ceny vyjadřovaly "společensky nutné náklady", patrně povede k překonání nejvýznamnějších historicky vzniklých anomálií mezi "ztrátovými" cenami paliv, energie a surovin a vysoce "ziskovými" cenami zpracovatelského průmyslu. Cenový mechanismus má být však i nadále založen na cenách v podstatě centrálně stanovených a skutečně "smluvní ceny" budou tvořit jen jeho nepodstatný doplněk. A to je jistá cesta k dalšímu narušení "parametričnosti prostředí", které je pro fungování pevně-tržního mechanismu zvláště významné, ba přímo osudové.

Jan: Dovolíš, abych to rozvedl?

Tak tedy při centrální tvorbě cen centrum hraje zdánlivě především jen roli jejich skutečného tvůrce. Při mnohamiliónovém sortimentu jsou základem této tvorby stejně kalkulace podnikové a úředníci cenového úřadu mají malou šanci na to, aby získali dostatek informací a tím i dostatek argumentů, s nimiž by mohli "přebít" podnikové návrhy, vyjadřující spíše individuální než "společensky nutné" náklady, navíc často předem kalkulující i s rezervou pro případné ~~xxx~~ ústupky ve vyjednávání s centrem.

Pavel: Přesně tak, Centrální cenová tvorba vyrazuje z vlivu na

ní toho nejdůležitějšího agenta - spotřebitele, ať již oběma či podnikem, a otevírá cestu, aby si výrobce své důchody "zajišťoval" spíše tlakem při vyjednávání o cenách s centrem, než opravdovou podnikatelskou aktivitou, orientovanou na uspokojování poptávky, snižování nákladů a růst produktivity práce, aplikací vědeckotechnického rozvoje.

Jan: To však není jediná závada centrálního určování cen. Tento způsob není s to zabezpečit stejnou "rentabilitu" /podíl zisku v ceně/, takže z hlediska tvorby podnikového důchodu zde vždy existují výrobky pro podnik "výhodné" a "nevýhodné" a ten si podle toho vybírá sortiment často bez ohledu na stav poptávky. A to je mechanismus, který velmi nepříznivě působí jak na ekonomickou rovnováhu /"nevýhodné" výrobky jsou pak na trhu nedostatkové/, tak i na realizaci soc. principu odměny podle práce, neboť důchody podniků a jejich pracovníků mohou být tím vyšší, čím účinněji se "podnikavost" projeví při "vyjednávání" podniku s centrem o cenách a ve výběru "výhodného" sortimentu při určování výrobního programu.

Pavel: Za těchto okolností se nám ovšem princip vazby podnikových důchodů na tržby za prodané zboží a služby jeví poněkud jinak, než je tomu v peněžně-tržním mechanismu, kde ceny určuje spotřebitel, jeho poptávka. Pod etiketou kategorií peněžně-tržní ekonomiky tu vlastně projekt nového ekonomického mechanismu opět navrácí staré stereotypy chování podniků z mechanismu centrálně-přídělového se všemi jejich důsledky pro ekonomiku, tj. nízká efektivnost, nerovnováha /nedostatkovost/, získávání důchodu více méně nezávisle na reálných ekonomických výkonech a tak podobně.

Jan: Možností pronikání prvků starého mechanismu do nové ekonomiky je ještě mnohem více, např. resortní princip řízení ekonomiky, zachování směných čísel a limitů při tvorbě a rozpisu plánu, normativy povinného dělení disponibilního zisku do podnikových fondů, normativy tvoření mzdového fondu podle prvního modelu atd.
Zásadně je třeba si uvědomit, že v projektu zabudované

"staré" mechanismy působící k mikroekonomické rovnováze, tj. k rovnováze podniku /maximalizace podnikových důchodů při minimalizaci úsilí potřebného k jeho vytvoření/, jsou ve velké míře současně mechanismy, které působí k makroekonomické rovnováze /nedostatkovost, nesoulad efektivní nabídky a poptávky, dichotomie, tj. relativní nezávislost tvorby podnikových důchodů a národního důchodu vedoucí k otevřené či skryté inflaci/.

Pavel: Z naší analýzy tedy vyplývá, že je pramalá naděje, že realizace projektu, jak ho dosud známe, vyřeší již existující silně inflační situaci ekonomiky a vytvoří tak solidní základnu pro ~~uplatnění~~ uplatnění mechanismů působících k podstatnému zvýšení jejich efektivnosti.

Jan: Ano, spíše naopak. Je mnohem pravděpodobnější, že nedlouho po spuštění přestavby včetně jejich nekonzistencí bude vedení postaveno před obtížné dilema: zachovat pětiletou platnost ekonomických normativů a připustit další prohloubení inflačního vývoje ekonomiky anebo přistoupit k nové korekci mechanismu fungování ekonomiky. Tato korekce je možná dvojím způsobem:

- přejít od pětiletých k ročním normativům a tak se znovu vrátit k jedné z variant starého centrálně-přídělového mechanismu se všemi jeho známými důsledky,

anebo

- učinit další energické kroky k vytvoření konzistentního plánovitě regulovaného peněžně-tržního mechanismu se všemi nezbytnými systémotvornými prvky a jím odpovídajícím instrumentáři centrální regulace ekonomiky.

Pavel: Je jisté na místě položit si otázku, proč tvůrci zásadních principů přestavby sov. ekonomiky, kteří netrpí ideologickými předsudky vůči zbožně-peněžním vztahům a naopak programově usilují o vytvoření mechanismu fungování ekonomiky právě na nich založeném, byli při jeho koncipování tak nedůslední, proč připustili tolik nekonzistentností v projektu jeho přestavby.

Jednou z možných odpovědí je, že přestavba je tak dalekosáhlá a hluboká, že je třeba ji realizovat postupně...

Jan: Takový výklad ovšem sotva může uspokojit. Kdyby tomu tak bylo, musel by projekt rozlišit mezi cílovým a přechodným řešením. "Základní ustanovení" jej však charakterizují jako "vytvoření ucelené, efektivní, pružné soustavy řízení umožňující co nejdokonaleji využít předností socialismu", tedy spíše jako řešení cílové. Zdá se proto, že blíže pravdě bude hledat zdroje omezenosti projektu této ekonomické reformy k v bariérách gnoseologických, tj. v nedostatku teoretických znalostí o podmínkách fungování peněžně-tržního mechanismu a způsobech jeho plánovité regulace i v nedostatku praktických zkušeností - vždyť, kromě krátké a již dávno epizody NEP, celé generace nepoznaly nic jiného, než ekonomiku s centrálně-přídělovým mechanismem.

Pavel: Anebo - což je odpověď nejpravděpodobnější - návrh projektu ekonomické přestavby je výsledkem kompromisu se zastánci starých struktur. Riziko tohoto kompromisu v projektu pro reálné coudy přestavby vyplyne nejen z rozborů gnoseologického východiška zastánců zachování peněžně-tržní ekonomie cizích mechanismu a instrumentů, ale především ze sociologického rozboru jejich zájmu na setrvání ve starých, známých a zabydlených strukturách.

Jan: Pokusme si uvědomit kořeny názorů, z nichž vychází projekt ekonomické reformy. Zahaájený rozchod se stalinismem na XX. sjezdu strany přivedl generaci dnešních vedoucích pracovníků k tomu, aby se vrátila k původním předstalinickým zdrojům soc. myšlení, zejména pak k Leninovi. Leninova koncepce socialistické ekonomiky, jak ji rozvinul na prvním pořádkovém sjezdu strany, zcela jednoznačně chápala tuto ekonomiku jako netržní a bezpeněžní.^{1/} Avšak realista, pro niž měl Lenin velký smysl a respekt, jej přinutila tyto představy korigovat a vypracovat základy NEP, za kte-

1/

Zde redakce EKO připojila tuto poznámku: Tyto představy V. I. Lenina se dnes považují za velmi zjednodušené /především v souvislosti s jím vypracovaným projektem peněžní reformy/.

ré i činnost zestátněných podniků měla být - alespoň v období industrializace - založena na principu podnikatelské kalkulace v podmínkách plně obnoveného trhu, včetně volné tvorby cen.

Pavel: Sám Lenin, ovšem, neměl mnoho času tento dalekosáhlý krok domyslet do všech důsledků, to zůstalo na jeho následovnicích. Z nich za nejzávažnější přínos k této problematice možno považovat myšlenky E. Preobraženského a N. Bucharina.

Pokud jde o Lenina, jeho rozhodující význam je v tom, že osvobozuje od strachu z peněžně-tržních vztahů jako něčeho protisocialistického. Ano, zde nachází dnešní sovětské ekonomické myšlení jistotu, že socialistický mechanismus fungování ekonomiky je nejen možno, ale - přinejmenším v určité historické fázi rozvoje socialismu - dokonce nutno budovat na principech peněžně-tržního hospodářství.

Jak by měl tento mechanismus konkrétně vypadat, to ovšem v Leninových pracích nikde nenajde, i když jeho myšlenka o převedení státních podniků na podnikatelskou kalkulaci /komerčeskij roščot/, později chybně interpretovaná jen jako vnitropodnikový chozrasčot v podniku s centrálním ukazatelovým plánem, inspirovala dnešní hesla o "úplném chozrasčotu" a "samofinancování".

Jan: Naproti tomu ovšem myšlenka o uspořádání vztahů mezi centrem a podnikatelskou sférou na daňovém principu zůstává málo pochopena, zřejmě pro její tehdejší konkrétní jednoduchou podobu /naturální daň/ a konkrétní sféru uplatnění /ve vztahu k rolnictvu, tedy k soukromým podnikatelům/.

Pavel: Ano, povaha problematiky ekonomického vývoje sovětského Ruska 20. let, ve které převažují otázky vztahu státu k soukromému rolnickému malovýrobnímu sektoru, je ovšem ~~je~~ ^{tak} specifická, a historicky omezená, že hledat právě zde inspiraci ke konkrétní podobě ekonomického mechanismu pro dnešní industriální ekonomiku bez soukromého sektoru, je věru málo nadějně.

Jádrem tehdejších diskusí o ekonomice KĚPu byl problém

prvotní akumulace, to je problém získání zdrojů pro industrializaci země, v níž se střetly dvě rozdílné teoretické koncepce založené na využití zbožně-peněžních vztahů v ekonomice, to je koncepce Preobraženského a Bucharina.

Jan: Nakonec však byla, bohužel, realizována třetí "pragmatická" Stalinova koncepce násilné kolektivizace zemědělství, jejímž důsledkem byla redukce těchto peněžně-zbožních vztahů ~~xxxxxxx~~ na maloobchodní trh spotřebního zboží /nehledě na to, že i zde až do roku 1934 bylo uplatňováno přidělové hospodářství/ a konstrukce centrálního přidělového mechanismu fungování ekonomiky /tzv. plánované hospodářství/.

Pavel: Teoretická koncepce jak Preobraženského, tak i Bucharina - po tehdy nečávném krachu řízení ekonomiky principy válečného komunismu - předpokládala fungování ekonomického mechanismu jako peněžně-tržního. Rozdíl mezi nimi byl v pojetí role centra /státu/ v této ekonomice. Zatímco Preobraženský chtěl zdrcje "prvotní akumulace" pro industrializaci, kromě forzítování přílivu zahraničního kapitálu např. ve formě koncesí, získat ze soukromého sektoru pomocí různých daní a polonucených půjček, tarifní a celní politikou státu a zejména pak prostřednictvím úvěrové politiky bank - což byla tehdy patrně koncepce nejreálnější, Bucharin naproti tomu ^Pavažoval za základ strategie hospodářské politiky státu schopnost státních podniků svítěžit ve svobodné konkurenci nad soukromým sektorem, a proto doporučoval, aby tyto podniky snížením cen vytlačovaly kapitalistické podnikatele z trhu a rolníka přiměly ke vstupu do družstev /tzv. vrůstání rolníka do socialismu/ - což ovšem při tehdejší nedostatku zboží na trhu a slabosti, ba často přímo rozkladu státních podniků byla koncepce ne-reálná.

Jan: Bucharinovy představy o soc. konkurenční ~~politice~~ ekonomice se zřejmě utvářely pod ~~tlakem~~ vlivem zahraniční kritiky původní sovětské revoluční koncepce netržní, bezpeněžní ekonomiky, stotožnil se s ní a snažil se vyvodit závěry pro koncipování sovětského ekonomického mechanismu.

Pavel: L. von Mises byl ovšem liberál, a vůbec tehdejší nesocialistické teoretické ekonomické myšlení bylo ještě zcela ve znamení liberalismu, který každé zasahování státu do ekonomiky považoval za nežádoucí či v nejlepším případě jen za nutné zlo, které je třeba minimalizovat. Do vydání Keynesovy "Obecné teorie" /1936/, která ukončila éru liberalismu a zahájila novou éru propracování role státu v peněžně-tržní ekonomice, hledání její adekvátního instrumentária, nástrojů hospodářské politiky státu, zbývalo ještě 11 let!

Jan: Tím ovšem bylo i ekonomické myšlení 20. let v SSSR, přes všechnu snahu poučit se z poznatků soudobé ekonomické vědy, dobově omezeno. Je pochopitelné, že po desítky let trvající nadvláde různých variant netržní ekonomiky, v níž se podniky staly převážně výkonnými články centrálního plánu, jsou myšlenky Lenina a Bucharina o slučitelnosti tržního postavení podniků se socialismem inspirační. Neměla by však být zastírána skutečnost, že samo zvýšení samostatnosti a pravomocí podniků, jejich přechod do podmínek peněžně-tržní ekonomiky, ještě neřeší problém fungujícího ekonomického mechanismu, jestliže současně není provázeno vytvořením adekvátního, podmínkám peněžně-tržní ekonomiky plně odpovídajícího souboru nástrojů centrální plánovitě regulace ekonomiky. A právě to ^{se} zatím, bohužel, v koncepci ekonomické přestavby nezdařilo a zřejmě ani zdařit nemohlo. Je charakteristické, že přes všechno upřímné zdůrazňování ~~ekonomické~~ rozhodující role "ekonomických nástrojů" při centrální regulaci ekonomiky, sustávají tyto nástroje /odvody, normativy, ceny atd./ plně v zajetí staré "pětileté ideologie", jsou pouhými "výstupy" pětiletého bilančního plánu, jehož prostřednictvím se centrum snaží vnutit ekonomice a společnosti své "strategické" představy, cíle a preference, aniž přitom chápe, že právě touto "centrální" cestou se permanentně do ekonomiky propašují zcela lokální /podnikové a jiné/, konzervativní, ale velmi houževnatě se uplatňující zájmy a tendence k pohodlí, nevykonnosti, technické zastalosti, prostě celkové neefektivnosti ekonomiky.

Pavel: Kdybych chtěl tedy tento problém shrnout, lze říci:

Koncepce nástrojů centrální regulace ekonomiky, jak se prezentuje v návrzích ekonomické přestavby, zatím nechápe, že v peněžně-tržním mechanismu makroekonomické plánování nemůže vystupovat v roli univerzální determinanty ekonomického vývoje, ale jen jako doplněk, který nastupuje tam, kde krátkodobé i dlouhodobé, ziskově motivované podnikové plánování, reagující na současnou i anticipovanou budoucí poptávku, selhává /kde ziskový motiv neúčinkuje/ či působí škodlivě /např. ekologická problematika/.

Tudíž, že makroekonomický plán může pouze být plánem centra a nikoli plánem pro podniky a realizovat se může jedině v rámci rozpočtového omezení daného výnosem daní specifickými nástroji, počínaje zakladatelskou činností, státními zakázkami, přes dostatečnou politiku až k politice emisní, zabezpečující kvantitativní zákony peněžního pohybu.

Tato koncepce zatím nechápe rozhodující úlohu daňové soustavy v centrální regulaci peněžně-tržní ekonomiky. Taková soustava představuje právě v soc. ekonomikách desud marně hledaný účinný nástroj, který umožňuje vytvořit toužebně žádanou situaci, v níž silné postavení regulačního centra nevede k omezení či faktické likvidaci plně samostatného rozhodování podniků.

Jan: Chtěl bych svlášt zdůraznit, že jedině vhodně konstruovaná daňová soustava dovoluje plně překonat dlouhodobě pěstované a hluboko zakořeněné tradice naturálního pojetí ekonomiky a přeměnit celospolečenské bohatství ve fungující kapitál bez kapitalistů...

Pavel: Například formou základního jmění svěřeného podnikovým kolektivům tak říkajíc "do provize" za předem určený "poplatek" - daň ze základního jmění...

Jan: Ano, a tím do ekonomiky navrátit vysoce výkonný motor. Vzpomeň na Marxovu myšlenku o kapitálu jako funkci, kterou vysoce oceňuje jako nejúčinnější motor ~~ekonomické~~ ekonomické činnosti, a kapitálu jako vlastnictví, realizující se jako vykořisťování nevladníků vlastníky, s nímž se

právě socialismus navždy rozchází.

Pavel: Nebudeme zde však pokračovat ve výčtu makroekonomického regulativního instrumentária v peněžně-tržním mechanismu. Shrňme jenom, že nemá-li přestavba ekonomického mechanismu zahynout na svojí polovičitost /což se již jednou stalo v 60. letech/, bude muset učinit další kroky, zejména pokud jde o charakter instrumentária centrální regulace ekonomiky.

Jan: A ty kroky budou úspěšné jen tehdy, jestliže naše ekonomické myšlení dokáže vstřebat a při těchto krocích uplatnit poznatky, které světová ekonomická věda získala ve své své pokeynesovské éře.

Týká se to především teoretických ~~poznatků~~ poznatků Keynesa a jeho následovníků. Stále na ně hledíme jen jako na "buržoazní ekonomy", které je možné jen "kriticky" odmítat. A zatím právě Keynesova analýza a teorie jsou především zkoumáním peněžně-tržní ekonomiky, i když se specifika kapitalismu, které však právě u Keynesa jsou zřetelně identifikovatelné a oddělitelné od obecných principů /zákonů/ fungování peněžně-tržního mechanismu. Obsahují tedy poznatky relevantní pro jakýkoliv, tedy i socialistický peněžně-tržní mechanismus.

Pavel: Teoretické vyjasnění si nedostatků programované ekonomické reformy k nás může vyvarovat nákladného poučení z chybných praktických kroků. Varování N. Ryžkova na zasedání Nejvyššího sovětu před opakováním chyb z reformy z poloviny 60. let - "kdy liknavý postup a polovičatá řešení prakticky anulovaly účinnost nového mechanismu hospodaření a síly setrvačnosti a stagnace tehdy svítězily a všechno se vrátilo ke starému, snad jenom v horší formě" - dávají jistotu, že reformní úsilí dlouhodobě přece jenom vypstí v uspokojivé řešení: Ve vytvoření konzistentního socialistického plánovitě regulovaného peněžně-tržního mechanismu s adekvátním instrumentáři centrální regulace, bez něhož je představa o novém, demokratickém modelu socialismu nerealizovatelná.

Jan: Rozhodující je ovšem ~~ta~~ vedoucí úloha strany v celé pře-

stavbě. Proti konzervativnímu pojetí strany jako součásti ekonomického mechanismu - byť vedoucího, je třeba pochopit vedoucí úlohu strany v současné době především v tom, že

- vytyčuje ~~zí~~ na ~~základě~~ vědeckém základě zpracované úkoly a cíle přestavby;
- mobilizuje pro jejich splnění pracující;
- prosazuje přestavbu proti odporu starých struktur a využívá všech jí dostupných prostředků k vytvoření nových ekonomických mechanismů, jim odpovídajících nástrojů a nových struktur.

Pavel: ... a staré konzervativní pojetí vedoucí úlohy strany dále nevidí a nechápe, že sama strana jako každý živelný organismus se v průběhu přestavby mění, aby na konci tohoto procesu stála jakož živá společenská síla, která se zbavila i všech stalinských deformací z konce čtyřicátých let.

SURE

Vládě ČSSR

Národnímu shromáždění ČSSR

Ústřednímu výboru Národní fronty ČSSR

Československé tiskové kanceláři

P R O H L Á Š E N Í

Jako účastníci obojstranného procesu roku 1968 aktivně podporujeme politiku hlubokých reforem socialismu zahájenou KSČ a inspirující společenské změny také v naší zemi. Vitáme všechny pozitivní kroky, které překonávají obtížné dědictví stagnačního období a otevírají cesty k obrodě socialismu. Oceňujeme, že předseda federální vlády Ladislav Adamec vyhlásil odhodlání urychlit realizaci ekonomické reformy a v té souvislosti požadoval "zásadní změnu politického klimatu v zemi". I my si takovou změnu přejeme a jsme připraveni tomu pomáhat.

Odehrávají se však jevy, které odporují demokratizaci veřejného života a dosažení národního konsensu. Máme na mysli zesílenou represii, jíž se dopouštějí bezpečnostní orgány.

Násilné potlačení pokojných demonstrací /naposledy 28. října/, preventivní a následné zatýkání aktivistů demokratických seskupení, zmaření historického symposia Československo 1918- 1988 a fakta o brutalitě vůči některým zadržovaným lidem známenají popření vyhlášených záměrů vlády a nebezpečí růstu politického napětí v zemi.

Podivujeme se, že vrcholný orgán Národní fronty se s represivními akty ztotožnil, aniž uznal za vhodné se nad nimi vážně zamyslet a před jejich důsledky varovat.

Odsuzujeme politiku "tvrdé pěsti" a žádáme, aby se vláda vrátila k tradiční, v dějinách našeho socialistického hnutí úspěšné politice kontaktů a jednání, vzájemného porozumění a demokratických dohod, přesvědčování a získávání jinak smýšlejících občanů pro konstruktivní spolupráci na rozvoji společnosti a státu.

Pokud jsme informováni, jsou v tyto dny věznění z důvodů svého smýšlení a občanské aktivity někteří občané. V duchu práv a svobod naší ústavy a v zájmu demokratizačního procesu žádáme, aby byli propuštěni.

Nesouhlasíme s tézí, že "každá opozice u nás nemůže být jiná, než protisocialistická" a v důsledku toho kvalifikovat nekonformní názory a postoje jako "protistátní".

Nemyslíme si, že státní orgány mají trpět skutečné porušování ústavy a zákonů tam, kde k němu dochází. Je u nás nemálo negativ-

ních a protispolečenských jevů. od rozkrádání a korupce po zneužívání moci, které zasluhují represí a trest. Avšak občanskou aktivitu, směřující k uplatňování plurality zájmů, názorů a postojů, včetně úsilí využít svobody slova, tisku, shromažďování a spolčování považujeme za jevy pozitivní, zákonné a prospěšné.

Ve smyslu vládního prohlášení očekáváme, že bude zjevnána náprava v činnosti bezpečnostních a justičních orgánů, aby nedocházelo k událostem, které hrubě narušují proces formování přátelivé politické atmosféry a poškozují dobré jméno Československa ve světě. V Evropě začal proces vzájemného porozumění, důvěry a spolupráce ve "společném domě", k němuž chce svým přínosem pomáhat i naše vláda. Tento přínos však nemůže být nesen jen slovními deklaracemi, nýbrž reálně zakotven adekvátním přínosem k vzájemnému dialogu a vytváření důvěry také uvnitř země.

x

x

x

K 30. XI. 1988 prohlášení podepsali:

Císař Čestmír	Horák Robert	Kolmistrová Blažena
Císařovské Blanka	Jičínský Zdeněk	Mejdrová Hana
Dvořák Emil	Kabrna Vladimír	Mencl Vojtěch
Dvořáková Eva	Kadlec Vladimír	Kys Karel
Fischerová Miluše	Kadlecová Erika	Stehlík Josef
Hájek Jiří	Kohout Luboš	Straka Rudolf
Hájek Miloš	Kolmistr Vladimír	Stoček Karel
		Šilhán Věnek

/ K 20. výročí 21. srpna 1968/

V noci z 20. na 21. srpna 1968 provedla vojska pěti zemí Varšavské smlouvy intervenční vojenský zásah proti suverennímu spojeneckému státu, Československé socialistické republice. Byl uskutečněn proti vůli československých stranických a státních orgánů i československého lidu, který právě vstupoval do období ekonomické přestavby a demokratické obrody socialismu. Československo prožilo jeánu z nejtragičtějších událostí svých novodobých dějin, jejíž důsledky dlouhodobě ochromily život čs. společnosti a jejíž stín leží dodnes nad světovým komunistickým, socialistickým, demokratickým a národněosvobozeneckým hnutím, nad věrohodností politiky SSSR, států Varšavské smlouvy i dalších socialistickým zemí.

Letošní výroční rok Československého jara 1968 se svým politickým ovzduším podstatně liší od uplynulých dvaceti let. Rozpor mezi revoluční sovětskou přestavbou a pokračujícím zdůvodňováním normalizace, systému, zrozeného z vůle a k obratu dnes přestavbou odsuzovaného a překonávaného stalinsko-brežněvovského modelu vnitřní i zahraniční politiky SSSR, si uvědomuje črtivá většina čs. občanů. Podobně, jako si po celé "údobí normalizace" uvědomovala rozpor mezi tíživou realitou a zkušeností občana na straně jedné, a viděním situace a chováním orgánů a představitelů moci na straně druhé. Tento rozpor vyvolává v čs. společnosti nespokojenost, zneklidnění a nedůvěru, které v posledních měsících narůstají - a to z řady příčin. Tou základní je nepochybně vědomí dlouhodobého rozkladu, zaostávání a úpadku společenského života všech oblastí a sfér občanských zájmů a aktivit, mezinárodní suverenity a prestiže čs. státu. Druhou příčinou je přesvědčení, že dlouhodobě zřejmá objektivní nutnost provést důkladnou reformu ve všech oblastech života společnosti by se dnes mohla, v důsledku změn v SSSR a v jeho zahraniční politice, uskutečnit, ale je potlačována domácím vedením, které svůj "program" založilo na neplodné, umrtvující "normalizaci". Třetí příčinou pak je obava z možnosti kompromisu mezi čs. představiteli politiky normalizace a sovětským reformním vedením: v souladu se zásadou nepřípustnosti vnějšího používání síly a vměšování by sovětské vedení mohlo obecně uznat nesprávnost srpnového zásahu sovětské armády, avšak současně potvrdit relativní oprávněnost chování domácích organizátorů zásahu cizích sil, kteří v ohrožení svých osobních pozic viděli kontrarevoluci. Představitelé normalizace by se za potvrzení správnosti své předsrpnové a posrpnové normalizační politiky revanšovali "přestrojením" do kostýmu reformátorů, a tak by se v nových poměrech kodifikovala "normalizace" pod maskou reformy - tedy "reform-

ní normalizace", prodlužující nahybnost čs. společnosti v režimu monopolu moci. Tak by se mohlo stát, že by v ČSSR došlo v nejlepším případě k vytvoření režimu, v němž by byla aktivita občanů nahrazována manipulací podle manažersko - ekonomistických představ, a ke skutečné demokratizaci by v ČSSR vůbec nemohlo dojít. Socialistické reformní úsilí by bylo v očích čs. občanů opět zdiskreditováno, protože by ztratilo jakýkoliv morální základ a společensky obrodný smysl.

V této situaci považujeme za prospěšné a nutné stručně shrnout základní historické, politické a morální předpoklady a principy, z nichž vzniklo a jež chtělo v životě společnosti zakotvit Československé jaro, a z nichž vychází náš pohled na další vývoj Československa.

1/ Nutnost reformy v ČSSR se neprojevovala až v r. 1968. Společnost, a s ní i KSČ ji pociťovaly dávno předtím, a to tím naléhavěji, čím více se ukazovala neživotnost a neúspěšnost schémat, vydávaných za obecné a závazné principy socialismu. Poměrně záhy bylo jasné, že stalinský model revoluce a socialismu, dogmatický a kategoricky dlouhodobě uplatňovaný v mezinárodním komunistickém hnutí, je v čs. poměrech neudržitelný a zcestný.

ČSR byla již před válkou vyspělou průmyslově - agrární zemí s početnou, kvalifikovanou dělnickou třídou, s rozvinutým zemědělstvím a venkovem, propojaným s průmyslem a městem, s početnou společensky - duchovně pokrokově orientovanou inteligencí. Politický a veřejný život byl určován tradicí demokratické samosprávy, svobody tisku, shromažďování a organizování. Činnost rozvíjely spolky, organizace a politické strany, mezi nimiž prvořadou úlohu hrály organizace a strany národní, demokratické a socialistické. Dělnická třída byla masově organizována v odborovém hnutí, statisíce dělníků byly členy socialistických stran. Po r. 1918, v nezávislém Československu se rozvinul plnohodnotný politický a veřejný život, na němž se legálně podílela KSČ. KSČ byla počtem voličů jednou ze tří nejsilnějších politických stran republiky. Počtem členů v poměru k počtu obyvatel byla KSČ trvale nejpočetnější stranou Komunistické internacionály.

Na venkově a ve městech existovalo rozvinuté družstevní hnutí, působící v nejrůznějších sférách života - od hospodářských, obchodních a peněžních až po kulturní, sociální a charitativní.

Vzdělanost a kulturnost čs. společnosti se opírala o rozvinuté školství všech stupňů. Věda, kultura a vzdělání čerpaly ze samozřejmosti svobody poznání, svědomí a víry.

Národní, sociální, mravní a intelektuální pozitiva byla v letech 1938- 1945 umocněna celonárodním bojem proti fašismu, za osvobo-

zení a obnovu ČSR. Převážná část čs. společnosti se přitom ztotožnila s programem socialistické demokracie, socialistického společenského řádu. Výrazem této orientace a vůle byly mimo jiné i volby v r. 1946, při nichž v českých zemích 80% voličů odevzdalo hlasy přímo stranám socialistického programu. KSČ sama získala 40% hlasů voličů a představovala jednoznačně vedoucí sílu v čs. společnosti s rozhodujícím vlivem v řadách dělnictva, silným vlivem v řadách malých a středních rolníků, živnostníků a řemeslníků i v řadách inteligence. Svůj vliv zakládala KSČ na programu národní a demokratické revoluce a jejího přerůstání v revoluci socialistickou s československou realitou.

Tento politicky úspěšný a historicky i morálně odůvodněný a kontinuální program čs. specifické cesty k socialismu KSČ krátce po únoru 1948 opustila a tím ho ex post v očích veřejnosti devalvovala v pouhý taktický manévr. Vedení KSČ začalo tvrdě prosazovat bezpodmínečnou závaznost sovětského modelu se všemi důsledky, pramenícími z popření ekonomické, sociální, duchovní a politické specifiky čs. společnosti. Negativní vliv této mylné cesty se v životě společnosti začal projevovat velmi rychle. Na počátku byly tragické politické deformace 50. let, které vyústily v justiční a politické vraždy, v odsouzení, uvěznění a internování tisíců nevinných lidí, a které narušily demokratické, politické a mravní duchovní klima. Jako československým podmínkám a potřebám nevyhovující se brzy projevila restrukturalizace čs. ekonomiky, založená na jednostranné prioritě těžkého průmyslu, vyvolávající neúnosné nároky surovinové, těžební, energetické a dopravní a zatěžující společnost porušením ekologie krajiny a životního prostředí, stejně jako destrukcemi a deformacemi v oblasti teoretického vzdělání i praktické výchovy k řemeslné dovednosti. Ekonomika se protismyslně orientovala na extenzivní rozvoj, jehož myšlení a psychologie pronikaly do všech sfér života včetně životních kritérií a chování lidí. Byrokraticko-administrativní, direktivní způsob řízení národního hospodářství podporoval podceňování všestranného rozvoje socialistické demokracie a přeměnu celého systému politického vedení v administrativně - byrokratický systém monopolu politiky a moci. Systém a duch občanské samosprávy byly nahrazeny strukturou, v níž jednotlivci, stejně jako zájmové skupiny či společenské vrstvy a třídy, se staly pouhými objekty, vykonavateli politiky a vůle centra. Neřešeny zůstávaly i národnostní otázky, a to nejen postavení Slováků, ale i národnostní svébytnosti Čechů.

Byrokraticko-administrativní, direktivní způsob řízení pronikal svou filosofií i metodami především do KSČ. Rozhodující úlo-

ha členů strany, demokraticky volených orgánů od výborů základních organizací přes ÚV KSČ až po stranické sjezdy byla nahrazena monopolem vlivu, informace, rozhodování a moci aparátu. Moc ve straně a státě se soustředila v rukou několika jednotlivců, kteří se vynykali jakékoliv kontrole a kteří si osobovali právo nadřazenosti i nad ústavou a zákony.

Na poč. 60. let se negativní důsledky projevovaly již velmi výrazně. Přes celospolečenskou zaměstnanost, kvantitativní několika - násobný růst hrubé produkce, přes jisté úspěchy zemědělského družstevnictví vzrůstaly potíže v uspokojování potřeb obyvatelstva, klesala schopnost konkurence čs. výrobků na zahraničních trzích. Národní hospodářství stagnovalo, systém jeho řízení se ukazoval jako neúčinný. Zastavil se růst životní úrovně. Ve společnosti, ale i v samotné KSČ, narůstala nespokojenost, projevující se pasivitou lidí, která dále zesilovala negativní jevy v ekonomice i v politickém životě společnosti.

Naprostá většina společnosti proto přivítala "Pražské jaro", pokus o reformu socialismu z iniciativy a pod vedením KSČ. Pracující podporovali snahy nového vedení KSČ v čele s Alexandrem Dubčekem, zvoleným na lednovém plénu ÚV KSČ r. 1968, o obnovení dynamiky čs. hospodářského a veřejného života v souladu se specifikou čs. společnosti a svobodně, demokraticky projevovanou vůlí lidu. Program i duch a smysl reformy jako počátek nové etapy vývoje socialismu v Československu byly nejuceleněji vyjádřeny v Akčním programu KSČ, jednomyslně schváleném dubnovým plénem ÚV KSČ a přijatém k květnovému shromáždění vedoucích představitelů organizací, sdružených v Národní frontě jako Akční program Národní fronty.

2/ Vývoj v Československu v r. 1968 nebyl přirozeně jednoúčelový a poklidný. Nakupené problémy a rozpory byly složité. Nové vedení v důsledku přecházejících nedemokratických poměrů a monopolu byrokraticko-administrativního systému nemělo předem vyjasněný vypracovaný program reformy společnosti a socialismu. Práci brzdila i jeho vlastní počáteční nescourodost, setrvávání některých představitelů staré politiky a myšlení ve vedoucích orgánech strany a státu. Hlavním zdrojem napětí a nedůsledností byla však diferenciaci ve vedení, motivovaná tlakem zvenčí. Od drážďanské schůzky se začali někteří "lednoví" politikové přeorientovávat na možnost vnějšího zásahu a jeho prizmatem začali vidět situaci v Československu. Netoužili po změnách, nebyli schopni spojit si socialismus s politickou suverénností občana, nevěřili v politickou zralost a občanské uvědomění čs. společnosti a řídili se podle hesla "účel světlí prostředky". Stále vyhrcovanější a bezostyšnější zahraniční tlaky proti reformě nezůstaly utajeny a nepříznivě působily na klima ve

straně i ve společnosti. Avšak celková situace v zemi, síla socialismu, možnost i nutnost jeho obrody byly určovány základními třídně sociálními a politickými skutečnostmi, které svými kořeny tkvěly v socialistických ekonomických, společenských a politických přeměnách.

Většina čs. občanů uvěřila v r. 1968 v možnost reformy socialismu a byla ochotna pro ni pracovat. Obrodný proces ovšem vytvořil podmínky, v nichž si občané vedle zájmů celospolečenských - a jako jejich součást a výraz - začali uvědomovat i zájmy skupinové a začali je uplatňovat. Objevila se i přirozená netrpělivost skupin a jednotlivců, zesilovaná zejména tím, že nebyly dořešeny nápravy deformací z padesátých let a základní problémy života společnosti. Působila i nedůvěra v provedení reform, podněcovaná chováním konzervativních skupin ve straně, v orgánech Národní fronty a státním aparátě, platformou "omezené reformy" některých představitelů pollednového vedení strany a státu, spjatou se stále vyhrocenější anti-reformní pozicí SSSR, NDR a FLR. Na okraji vývoje a společenského pohybu zůstaly tendence a názory antisocialistické a antikomunistické.

Fakta, mnohokrát již zveřejněná, zcela jednoznačně dokazují, že v ČSSR r. 1968 o žádnou kontrarevoluci, ani o její předvečer, jak tvrdili a tvrdí dodnes představitelé "antireformace" a "normalizace" a někteří jejich zahraniční inspirátoři a spojenci, nešlo. Konstrukce kontrarevoluce se opírá o překrucování, přeceňování a generalizaci dílčích negativních jevů, které provázejí - a budou vždy parazitně provázet každý skutečně významný revoluční společenský pohyb. Konstrukci kontrarevoluce jednoznačně vyvrací stav veřejného mínění, které bylo v době "čs. jara" předmětem řady sociologických průzkumů. Ještě jednoznačněji pak jí popírá realita sociální... Již v 50. letech ve městech a na poč. 60. let na vesnici ztratily definitivně svou sociálně - ekonomickou a ideovou základnu síly, které byly spjaty s kapitalismem a mohly mít případně potenciální zájem na jeho obnově. V procesu výstavby základů socialismu zanikla třída peněžní, průmyslové, obchodní a agrární buržoazie. Sociálně - ekonomicky, politicky a ideologicky se nově konstituovaly všechny třídy a vrstvy čs. společnosti. Její neprostá většina stála pevně na pozicích socialismu, i když pochopitelně s různými představy o jeho podobě. Ani to však není nepřirozené, protože představy o monolitní jednotě socialismu jsou zcestné. I jednota socialistické společnosti je jednotou v různosti, její jednotlivé součásti mají své dílčí zájmy, které chtějí vyjadřovat a hájit, a hlavně přechod od administrativně byrokratického, mocenského, monopolního řízení k demokratické samos-

správě lidu znamená ve srovnání s představení byrokratů vždy neklid. Ale jen takový "neklid" je možno překonat nehybností, ztrnulostí a stagnací společnosti. V Československu tedy již v r. 1968 znamenalo "více demokracie - více socialismu."

3/ Diskuse o vývoji v ČSSR v 60. letech a jeho různých aspektech budou jistě ještě dlouho pokračovat. Jedno je však jisté. Pokus o reformu socialismu byl v r. 68 potlačen vnějšími silami. Byl potlačen vojenskou intervencí, která vytvořila základní podmínky pro vytlačení "dubčekova" vedení, zmařila naděje na všestrannou obrodu poměrů v ČSSR, a to je sotva možné pokládat za "internacionální pomoc". Intervence vždy zůstává intervencí, tedy aktem odporujícím mezinárodnímu právu a zásadám vztahů mezi socialistickými zeměmi. Potlačení reformy v ČSSR způsobilo těžké škody v mezinárodních vztazích a politice. Nejtěžší důsledky mělo pro Československo. Pokračující a prohlubující se podpora odpůrců reformy až po přímé podněcování frakčního boje, neustálé omezování prostoru představitelů reformního kursu až za hranice moskevského protokolu postupně rozkládaly Dubčekovo vedení a oslabovaly důvěru občanů v možnost pokračování reformy. Nové vedení v čele s G. Husákem pak politikou, pro kterou se vžil pojem "normalizace", a jejími charakteristickými výplody jsou "Poučení" a masová čistka postihující statisíce komunistů i narkomunistů nejen vyloučením z politického života, ale i existenčně, definitivně zlikvidovala pokus v celém rozsahu.

Důsledky jsou dnes již obecně známé, mluví o nich i představitelé současného vedení. Nebyl vyřešen ani jeden ze základních problémů čs. společnosti, zralých již v šedesátých letech, problémy se naopak dále zauzly a přibýly další. V plném rozsahu pokračoval extenzivní vývoj národního hospodářství. Byl plně obnoven a umocněn administrativně direktivní způsob jeho řízení, hlavní brzda a zábrana jeho intenzivního rozvoje. Stagnovala a posléze poklesla životní úroveň. Byl obnoven a posílen administrativně byrokratický systém politického řízení společnosti, založený na monopolu nejužší mocenské skupiny, na systému "převodových pák", preferenci mocenských státních orgánů a potlačení jakékoliv faktické kontroly orgánů státu občany, kteří tak byli odsouzeni jen k vykonávání pokynů shora, k pasivitě, k pokrytectví a přetvářce. Nyní je předkládán čs. veřejnosti nový program reformy, program přestavby, častěji nazývaný programem urychlení sociálně ekonomického rozvoje. Je přijímán se značnou skepsí, mnohdy i s nedůvěrou. Příčiny jsou různé. Nelze však přehlédnout především nedůvěru vůči některým představitelům současné reformy, zejména vůči těm, kteří se tváří, jako by ještě včera nebyli hlavními tvůrci, realizátory a obháje politiky "normalizace". Negativně ovlivňuje chování občanů

- - + -

ná i setrvávání u politického řízení společnosti systémem "převodových pák, v němž má KSČ monopolní postavení, které se vymyká kontrole lidu a opírá se o monopol v kádrové politice, o ztotožnění ideologie strany a státu, o nerespektování rovnosti práv občanů, svobody svědomí, poznání a víry, o "právo" kontroly všech a všeho.

Rozhodující příčina trvajících pasivity většiny našich občanů vě však spočívá v tom, že v Československu byl za života dnes žijících generací již jeden pokus o reformu brutálně potlačen. Hesla, která vyhláší vede KSČ dnes, byla již jednou vyhlášena a poté prohlášena za pravicová, revizionistická a kontrarevoluční, navíc mnohdy stejnými lidmi. Takoví politikové jsou ovšem jako propagátoři nového myšlení a morálky a vůdci reformního kursu více jak nevěrohodní.

Pokusme se na závěr o shrnutí a následný nástín východisek. o Režim a systém normalizace, dodnes potvrzovaný obhajobou "Poučení" a "teorií" o každé "opozici" jako projevu "antisocialismu", je dílem intervence a "domácích" konzervativců, spjatých s překonaným myšlením a praxí. Je popřením specifík čs. skutečností, zmařením již dávno nazrálých možností a potřeb socialistického rozvoje čs. společnosti.

o Intervence a normalizace vrhly čs. společnost zpět, zbrzdily, zastavily a znehožnotily vývoj socialismu, ochromily aktivitu a iniciativu občanů, znevážily a zpochyvnily suverenitu a existenci čs. státu.

o Intervence a normalizace zbrzdily proces vytváření nové fáze jednoty mezinárodního komunistického hnutí jako jednoty suverenní různosti a svébytnosti, omezily objektivně žádoucí proces formování spolupráce komunistického, socialistického, demokratického a národně osvobozovacího hnutí ve světovém měřítku.

o Intervence a normalizace byly článkem konstituování systému stagnace a neadekvátní reflexe světa Sovětským svazem.

o Intervence a normalizace přispívaly k uplatňování negativních avanturistických, dogmatických a sektářských tendencí v národně osvobozovací a antiimperialistickém hnutí.

Negativní obsah a dopad intervence a normalizačního systému vyžadují jednoznačné ř e š e n í , jehož základ vidíme

- v "nulizaci" srpna v plném rozsahu, tedy i v odmítnutí a odsouzení normalizace jako důsledku intervence a znásilnění čs. lidu, jeho vůle a práv byrokraticko-policejní mocí vnucenou mu a zkonstituovanou pod dlouhodobým tlakem vnější síly,

- ve sjednocení čs. společnosti na základě programu suverenního socialistického čs. státu, který bezesbytečně plní své spojenecké závazky, rozvíjeje přitom iniciativní mírovou politiku a poli-

tíku všestranné celoevropské spolupráce v zájmu bytí českého a slovenského národa, čs. lidu, prosperity jeho duchovního a materiálního života,

- v demokratickém socialismu, založeném
- na suverenitě vůle a zodpovědnosti čs. občanů,
- na objektivní pluralitě zájmů socialisticky demokraticky diferencované společnosti, sjednocované společnými zájmy národními a státními, vyjedřovanými ústavou a hájenými a respektovanými svobodně demokraticky zvolenými zástupci čs. lidu, poslanci všech stupňů, vládami a prezidentem,
- na rovnosti práv a povinností občanů
- na svobodě poznání, svědomí a víry,
- na respektování svébytnosti vědy, kultury, umění, školství a náboženství,
- na aktivní, zodpovědné a poctivé práci všech.

Nebyli bychom upřímní a neřekli celou pravdu, kdybychom zamířeli, že proces obrody a vzestupu čs. společnosti bude náročný, že bude vyžadovat materiální oběti, obětavost, poctivost a vytrvalost, a že bude trvat dlouho. Jeho předpokladem je aktivní jednota čs. společnosti, zbavené strachu, pokrytectví, privilegií a protekcionářství, osvobozené od nadvlády nekontrolovatelné moci a usilující o slušné životní podmínky i pro příští generace.

x x x

Podpsali:

Antonín Benčík	Milan Jelínek	František Řehánek
Karel Čejka	Karel Kříž	Josef Stehlík
Václav Čermák	Václav Kural	Jiří Šigut
Alfréd Černý	Josef Lesovský	Josef Špaček
Josef Domaňský	Jaromír Litera	Vlasta Tesařová
Jan Fiála	Olga Fepírníková	Jan Trefulka
Václav Grulich	Zdeněk Píkrýl	Vladimír Ventruba
		Pavel Vydrál

oznámka:

Bylo odesláno - všem československým ústavním a stranickým orgánům
- pěti účastníkům intervence prostřednictvím příslušných velvyslanectví

K 20. výročí vstupu pěti států Varšavského paktu do Iraby pro-
hlášeje Prezidium SPD /Die Service der SPD für Presse, Funk,
TV z 18. 8. 1988

SPD odsoudila vstup pěti států VV do Československa r. 1968 ja-
sně a nedvojzmyslně. Průběh intervence odporoval mezinárodnímu prá-
vu a zničil svnějšku pokus komunistické strany opřít svůj režim o
podporu obyvatelstva. Nemenc důvod tehdejší stanovisko měnit. Lub-
ček a tehdejší vedení KSČ se se své malé země pokusili o totéž,
o co usiluje K. Gorbáčov, ovšem z pozice vedoucí mocnosti východní-
ho bloku. Zlčení Pražského jara přineslo nejen utrpení tisícům
lidí, ale politicky degradovalo na dvě desetiletí celé lidské
společensství a oloupilo ho o jeho obrodnou sílu... Očekáváme, že
zkušenosti r. 1968 povedou k tomu, že bude odvolána tzv. "brežně-
vova doktrina" a to natrvalo, tak, aby bylo možné zabezpečit svo-
bodný vývoj jednotlivých států i ve východní Evropě.

Současně SPD potvrzuje i praxi své politiky zmírňování napětí.
Tak, jako bylo nutné v r. 1968 zabezpečit, aby politika interven-
ce nezničila proces uvolnění, ukázalo se v uplynulých letech jako
účelné nepřerušit politický dialog mezi ČSSR a NDR. SPD se proto
pokoušela klást důraz jak na korektní vztahy k státnímu vedení ČSSR
tak i nepřerušit své kontakty s kriticky zaměřenými skupinami ja-
ko Charta 77. SPD, v duchu svých tradic využíla oficiálních kontak-
tů, aby vybavovala humanitární záležitosti a pomáhala jednotlivcům.
Při této politice chceme zůstat.

Současné vedení Československa se snaží překonat krok za kroky
šok z r. 1968 a uvést v chod ve své zemi opatrné reformy. Pokud
lze takovýto proces zvenčí podpořit, měla by to NDR učinit. Nel-
ze se však zbavit dojmu, že se v Československu odehrává pokus o
Perestrojku bez Glasnosti, snaha o průšnější hospodářskou i zahre-
ničně ekonomickou politiku bez potřebné demokracizace. SPD nechce
nikomu vnucovat své rady, ale zastává názor, že takováto izolace
ekonomických reform od politicko- kulturního vývoje nemůže být
funkční.

V rámci druhé fáze politiky zmírňování napětí, za kterou vždy
stála, navázala SPD nadějně rozhovory také s vedením KSČ. Např. di-
akusi o vytvoření zony bez chemických zbraní, bez nukleárních zbra-
ní a volných koridorů. Také úvahy tzv. Jakesova plánu na zpřiznění
zony důvěry ve střední Evropě, chápeme jako konstruktivní. Přivítá-
tali jsme, že se ČSSR, po letech zahraničně politické pasivity
opět aktivně začlenila do evropského dialogu-. Ale podle našeho ná-
zoru může tato nová politika ČSSR být úspěšná jen tehdy, sáká-li
si i ve vlastní zemi širší podpora, než jakou má nyní. Tak dlouho,
dokud stovky intelektuálů budou muset jako dříve říci své povolání
a tak dlouho, pokud reformátoři z r. 1968 budou pronásledováni a
sraďováni, nelze takovouto podporu očekávat. Nežytná je proto re-
habilitace všech, kdož pro aktivitu v Praž. jara byli čákrimínová-
ni a pronásledováni".

Generálna prokuratúra ČSSR
Federálne zhromaždenie ČSSR
Federálny minister vnútra
Najvyšší súd ČSSR

Ústredný výbor KSČ
Prezident ČSSR
Vláda ČSSR
Prednosta PK FNsP Olomouc

V Košiciach, dňa 10.10.1988

Vážení súdruhovia,

ako redaktorka a členka Čs.zväzu novinárov, dlhé roky sa angažujúca za politiku našej strany a vlády i ako osoba majúca zmysel pre pravdu a spravodlivosť, obraciam sa na Vás v nasledujúcej záležitosti:

Dňa 13.9.1988 som sa zúčastnila verejného súdneho pojednávania na Okresnom súde v Kroměříži, kde bolo proti Augustínovi Navrátilovi, autorovi Petície moravských katolíkov, na základe žaloby okresného prokurátora v Kroměříži vydané uznesenie, týkajúce sa zmeny ambulantnej psychiatrickej liečby na liečbu ústavnú.

Tohto súdneho pojednávania sa zúčastnili dvaja znalci z Psychiatrickej kliniky v Olomouci doc.MUDr. Bogdan Buzek, CSc. a MUDr. Marta Tichá, CSc., podpísaní pod sudnoznaleckým posudkom na Augustína Navrátila.

Viac, ako nezmyslené a úmyselné obvinenie Augustína Navrátila z duševnej choroby /paranoia kverulans/, viac, ako nevy-svetliteľná strata pamäti doc.MUDr.Buzka, ktorý na závažné body v sudnoznaleckom posudku, ktorý sám vypracoval a podpísal, nevedel dať odpoveď, ma šokovalo vysvetlenie znalkyne MUDr.Tichej, ktorá prítomným v súdnej sieni na dotaz, čo znamená výraz paranoik, odpovedala, citujem: "Paranoik je každý človek, ktorý dokáže ovplyvniť a strhnúť masy..."

Dovoľte mi, vážení súdruhovia, aby som sa Vás opýtala - ako je možné, že na tento nehorázný výrok mlčal predseda senátu JUDr. Jindřich Urbánek i okresný prokurátor? Prečo tento spravodlivostichtivý prokurátor ihneď na mieste alebo aspoň dodatočne neobžaloval MUDr. Tichú za najhrubšiu urážku všetkých žijúcich a nežijúcich vodcov svetového proletariátu, akými boli Marx, Engels, Lenin a Stalin? A akým bol súdruh Gottwald a v súčasnosti súdruh Gorbačov? Ako môže súdna znalkyňa obviňovať zdravých ľudí, akým je Augustín Navrátil z duševnej

choroby, keď sama verejne a beztrestne hlása bludy? Z jej výroku totiž vyplýva, že všetky socialistické štáty na svete, ktorých ideológia stojí na pozíciách marxizmu-leninizmu, žijú v bludoch!

Žiadam Vás preto, vážení súdruhovia, aby ste spravodlivosťou učinili zažnosť a voči MUDr. Tichej, ktorej výrok vypočuli senát, okresný prokurátor a okrem obvineného aj 16 prítomných, vrátane zástupcov veľvyslanectiev USA, Veľkej Británie, Kanady, novinárky z Talianska, dvoch lekárov zo Švajčiarska a našich občanov, vyvodili patričné dôsledky. Ale MUDr. Tichá robila svoju kandidatúru na základe henužívania psychiatrie voči nepohodlným občanom, ako je tomu v prípade Augustína Nevrátila, v dôsledku čoho sama stratila súdnosť a kontakt s realitou?

Za spravodlivé vyriešenie tohto prípadu, ktorý sa už netýka iba Augustína Nevrátila, ale aj dobrého mena celého socialistického tábora, ako aj našej strany a vlády vo svete, Vám vopred ďakuje.

S pozdravom

Mária Komárová

